

TÜRKİYE
İNSAN
HAKLARI
VAKFI 30

**TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
TEDAVİ ve REHABİLİTASYON
MERKEZLERİ RAPORU
2020**

TIHV
Türkiye İnsan Hakları Vakfı

TEDAVİ VE REHABİLİTASYON MERKEZLERİ RAPORU 2020

Ankara, Haziran 2021

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 142

Yayına Hazırlayanlar
Aytül Uçar, Ümit Biçer

TİHV Tedavi Merkezleri çalışanlarına teşekkürlerimizle.

Kapak Fotoğrafı
Mert Çakır

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
Mithatpaşa Cad. 49/11 Kızılay 06420 Ankara
Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
<http://www.tihv.org.tr>

ISBN: 978-605-9880-32-9

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş,
hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur.
Statüsü 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı *Resmi Gazete*'de
yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic., Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

Bu yayın aşağıdaki kuruluşların maddi desteğiyle hazırlanmış ve basılmıştır:

İsveç Büyükelçiliği
Norveç Büyükelçiliği
Sigrid Rausing Trust

Bu belgenin içeriği yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın sorumluluğundadır;
hiçbir şekilde maddi destek veren kurumların duruşunu yansıttığı addedilemez.

**THE
SIGRID
RAUSING
TRUST**

Bu belgede geçen görüş ve düşüncelerden sadece
Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumludur.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ ve GENEL DEĞERLENDİRME	9
İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başlığında 2020 Yılı Değerlendirmesi	27
TİHV TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2020 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI	45
YÖNTEM	45
BAŞVURU BİLGİLERİ	46
TÜRKİYE’DE İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR	47
Başvuru Ayları.....	49
Başvuru Yolları.....	49
Başvuruların Sosyo-Demografik Bilgileri	51
1. Cinsiyet ve Yaş.....	51
2. Doğum Yeri ve Bölgesi.....	53
3. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu.....	54
İşkence Süreci	56
1. Başvuruların Gözaltına Alınma Nedenleri.....	57
2. Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreleri.....	58
3. Gözaltına Alınma Yerleri.....	60
4. Gözaltı Zamanlarına Göre İşkence.....	61
5. Gözaltında Tutulma Yerlerinde İşkence.....	62
6. İşkencenin Yapıldığı Birimler.....	65
7. İşkencenin Bölgelere ve İllere Göre Dağılımı.....	65
8. Uygulanan İşkence Yöntemleri.....	68
Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar	72
1. Avukata Ulaşma.....	72
2. Gözaltı Sonrası Tutukluluk.....	73
3. Gözaltı Sonrası Dava Açılması.....	73
4. Gözaltı Sürecinde Düzenlenen Adli Raporlar ve Muayene Yerleri.....	74
5. Gözaltı Süreciyle ilgili Suç Duyurusu ve Açılan Davalar.....	77
Hapishane Süreci	77
İşkence Görenlerde Tıbbi Değerlendirme Süreci	83

Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	83
1. Fiziksel Yakınmalar	83
2. Fiziksel Muayene Bulguları.....	87
3. Fiziksel Muayenelerde Saptanan Tanılar.....	90
İşkence Görenlerde Ruhsal Değerlendirme Süreci	93
1. Ruhsal Yakınmalar	93
2. Ruhsal Bulgu ve Belirtiler	95
3. Ruhsal Muayenelerde Saptanan Tanılar.....	97
Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçleri	99
1. Başvuruların Fiziksel Tedavi Süreci	99
2. Fiziksel Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu.....	101
3. Başvuruların Ruhsal Tedavi Süreci.....	101
TÜRKİYE DIŞINDA GÖRDÜĞÜ İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELELER NEDENİYLE YAPILAN BAŞVURULAR	104
Sosyodemografik Bilgiler	104
1. Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum	104
2. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu	104
İşkence Süreçleri	104
1. Gözaltında İşkence Süreci.....	104
2. Gözaltı Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar.....	105
3. Hapishane Süreci	106
Tıbbi Değerlendirme Süreci	106
1. Başvuruların Tıbbi Yakınmaları	106
2. Fizik Muayene Bulguları.....	106
3. Fiziksel Muayene Tanıları.....	107
4. Ruhsal Yakınmalar	107
5. Ruhsal Belirti ve Bulgular	107
6. Ruhsal Muayene Tanıları.....	108
Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	108
1. Uygulanan Tedaviler	108
2. Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu.....	108
İŞKENCE GÖRENLERİN YAKINLARI	109
1. Yaş ve Cinsiyet	109
2. Doğum Yeri.....	110
3. Tıbbi Değerlendirme Süreci.....	111
4. Ruhsal Yakınmalar	111
5. Ruhsal Belirti, Bulgu ve Tanılar	112
6. Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci	113

TİHV BÜNYESİNDE ÇOCUKLARLA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR	115
1. Çocuklarla Yürütülen Çalışmalarda İlkeler.....	115
2. 2020 Yılında TİHV'e Yapılan Çocuk Başvurular.....	115
3. İşkence Gören Çocuklar.....	116
4. İşkence Görenin Yakını Olan Çocuklar.....	118
TİHV'E YAPILAN BAŞVURULARDA CİNSİYET KİMLİKLERİNE GÖRE GERÇEKLEŞEN İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELELER	120
1. Genel.....	121
2. Sosyodemografik Özellikler.....	122
3. İşkence ve Kötü Muamele.....	123
4. Son Gözaltında İşkence.....	123
5. Cinsiyet Kimliğine Göre Fiziksel Sağlık Sorunları.....	126
6. Cinsiyet Kimliğine Göre Ruhsal Sağlık Sorunları.....	127
7. Uygulanan Tedavi ve Terapiler.....	129
8. Sonuç Olarak.....	131
İŞKENCE GÖRENLERDE SOSYAL DEĞERLENDİRME	132
1. İşkencenin Sosyal Etkileri.....	132
2. TİHV'de Yürütülen Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	133
a. TİHV İstanbul Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara Ait Veriler.....	133
• Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı.....	136
• Raporlama Çalışmaları.....	137
b. TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara Ait Veriler.....	138
• Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı.....	138
3. Sosyal Destek Projesi.....	139
a. TİHV İstanbul Temsilciliği.....	140
b. TİHV Diyarbakır Temsilciliği.....	143
c. TİHV İzmir Temsilciliği.....	143
Tablolar	146
Grafikler	147

SUNUŞ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Metin Bakkalcı¹

Bütünüyle Covid-19 pandemi (küresel salgın) ortamında sürdürdüğümüz çalışmalarımızın raporu yine bu pandemi koşullarında hazırlanmıştır.

Pandemi sürecinde başta sağlık çalışanları olmak üzere yitirdiklerimizi saygıyla anarak, bu pandemi sürecini değerlendirirken öncelikle bu salgınla başetmek için çeşitli kısıtlılıklarına karşın olağanüstü özverili bir şekilde mesleklerinin gereğini yerine getiren sağlık çalışanları ile hayatın sürdürülmesi/yeniden üretilmesi amacına yönelik işlerde çalışanların/emekçilerin çabalarına bir kez daha özel olarak yer vermek isteriz.

- 1.1. İçinde yaşamakta olduğumuz pandemi süreci ile insan haklarının birbirine ne denli içkin olduğuna pek çok gerekçe ile her gün yeniden tanık olmaktadır. Zira;
 - i. Her ne kadar bu pandeminin etkeni olan SARS-CoV-2 bir biyolojik etken ise de gerek sebepleri gerekse yol açtığı sonuçları açısından her düzeydeki toplumsal ilişkilerde ve insanın tüm canlı ve cansız bileşenleri ile doğa ile ilişkilerinde derin tahribat yaratmakta olan sistemlerin ve yönetimlerin başat sorumluluğu daha da anlaşılır hâle gelmiştir.
 - ii. Temel haklar kapsamında başta sağlık, eğitim ve temiz bir çevre olmak üzere tüm kamusal alanların piyasaya terkedilmesi ve insanın doğaya vahşi müdahalesi giderek daha büyük yıkımlara ve salgınlara yol açmaktadır.
 - iii. Gezegenimizin varoluş sorununa dönüşen ve bağrında her düzeyde derinleşen eşitsizlikleri ve ayrımcılığa dayalı yaklaşımları içeren mevcut sistemleri ve bu sistemlere temel teşkil eden zihniyette köktenci dönüşümleri kısa sürede gerçekleştiremezsek içinde yaşadığımız çağın aynı zamanda bir PANDEMİLER ÇAĞI olması kaçınılmaz olacaktır.

¹ Dr., TİHV Başkanı

Bir başka deyişle; eğer insanca yaşanabilecek bir dünya doğrultusunda radikal dönüşümleri gerçekleştirme konusunda daha da gecikirsek bir POST/SONRASI DÖNEME gerçek anlamda ulaşmakta zorlanacağımız gerçeğini de göz önünde tutmalıyız.

- iv. Bu nedenledir ki insan hakları mücadelesi özünde tüm canlı ve cansız bileşenleri ile doğa ile barışık sürdürülebilir yaşam açısından İNSANLAŞMA mücadelesi olduğu göz önünde tutulduğunda bu yaklaşımı esas alan bir insan hakları mücadelesinin şimdi daha da yaşamsal öneme sahip olduğu aşikârdır.
- v. Başta esas olarak önlenabilir ölümler olduğu için her birinin yaşam hakkı kapsamında ele alınması gereken ve derin acılara yol açan kayıplar (Covid-19 nedeniyle doğrudan veya dolaylı ölümler) yaşıyoruz.

Yanı sıra yine her biri aynı zamanda insan hakları ihlalleri kapsamında ele alınması gereken pek çok ağır sağlık sorununun ertelenmesine ya da artmasına yol açması anlamında sağlık hizmetlerine erişim hakkı kısıtlılıkların, sosyal ilişki kısıtlılıklarına dayalı yoksunlukların ve yorgunlukların, eğitim süreçlerindeki eşitsiz kısıtlılıkların, ekonomik hayattaki eşitsiz kısıtlılıkların yol açtıkları kayıplar başta olmak üzere pek çok hak ihlallerinin yaşandığı bir süreci yaşıyoruz.

- vi. Pandemi tüm kesimleri etkisi altına almakla birlikte pandeminin ağır sonuçlarını esas olarak gittikçe derinleşen eşitsizliklerden doğrudan ya da dolaylı en olumsuz etkilenen kesimler yaşamaktadır (her düzeyde ayrımcılığa maruz kalanlar, emekçiler, yoksullar, yoksunlar, kadınlar, çocuklar, LGBTİQ+ başvurular, özgürlüğünden alıkonulanlar ve mülteciler başta olmak üzere).

Dahası var; pandemi döneminde var olan eşitsizlikler her düzeyde daha da derinleşmektedir.

- vii. Bu nedenledir ki bir yandan hemen ŞİMDİ insan hakları merkezli etkin bir pandemi mücadelesinin gereklerinin yerine getirilmesi öte yandan da bugünden başlayarak ve salgın sonrası döneminin de öncelikli gündemi olması gereken bütünlüklü ONARIM programlarının gereklerinin yerine getirilmesi gerekmektedir.
- viii. Pandemi ile mücadelede bilimsel yaklaşım ve etik değerlere, halk sağlığı yaklaşımına, epidemiyoloji biliminin (salgın yönetimi) temel ilkelerine özen gösterilmesi gereğinin yanı sıra tüm toplumun etkin katılımının ve bilgiye erişebilme hakkı/bilgilenme hakkının da güvence altına alınması gerekmektedir.

Oysa pandemi ile mücadelede yukarıda yer verilen temel ilkelere hürmet edilmediği gibi hem katılımı hem müzakereyi hem de bilgiye erişebilme

hakki/bilgilenme hakkını engelleyen bir yalanın içerisinde siyasi iktidar odaklarının açıklanan her sözün esas alınmasında zorlanılmaktadır. Böyle bir ortamın kendisi her türlü otoriter yönetimlerin daha da yaygınlaşabilmesine yol açabilmektedir.

- ix. Her ne kadar Birleşmiş Milletler tarafından 1984 yılında kabul edilen Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi Hükümlerinin İstisnalarına ve Kısıtlamalarına İlişkin Siracusa Prensipleri Sözleşmesinde belirtilen kısıtlamaların kapsamının ilgili hakkın özünü tehlikeye atacak şekilde yorumlanamayacağı; Sözleşme kapsamında güvence altına alınan bir hakka getirilen sınırlamaların gerekçelendirilmesinden doğacak sorumluluklar ve külfetlerin devlete ait olduğu gibi pek çok açıklayıcı ilkeyi içeriyor ise de ülkemizde koruyucu ve destekleyici önlemler alınmaksızın çalışma hayatı, eğitim hakkı, hareket özgürlüğü, özgürlüğünden alıkonulanlar açısından gündeme getirilen kısıtlamaların/kapatmaların kendisinin insan hakları ihlallerine yol açıyor olması ve bu tür uygulamaların sıradanlaşarak kalıcılaşma riskini taşıması bir başka önemli gündemi oluşturmaktadır.

- x. Pandemi ile birlikte iktidarların yönetme anlayış ve pratiğinde kalıcılaşma riski de taşıyan dönüşümler yaşanmaktadır.

Covid 19 salgını ile mücadele bir önleme ve koruma sorunu olarak değil de militarist bir zihniyetle esas olarak bir güvenlik sorunu hâline getirilerek, bu süreci siyasi erki daha da merkezileştirmenin ve toplum üzerindeki baskı ve kontrolünü daha da artırmanın bir fırsatı hâline dönüştürülmektedir.

Bunun da sonucu olarak Covid-19 salgını vesile edilerek hemen hemen tüm temel hak ve özgürlükler alanında ihlaller sıradanlaştırılmaya çalışılmaktadır.

- xi. Korkunun da yaygınlaştı(rıldı)ğı böyle bir ortamda sağ kalmanın insanların nihai gerçeği hâline dönüştürülmesi ya da rıza ile dönüşmesi, insanın tarihsel, kültürel ve sosyal unsurlarından önemli ölçüde uzaklaşarak nerede ise salt bir biyolojik yaşama sıkıştırılması riskinin ortaya çıkması bugün ve gelecek için gerek toplumsal ilişkiler gerekse de her türlü otoriter yönetimlerin daha da yaygınlaşabilmesi açısından önemli bir sorun alanına dönüşmektedir.

- xii. Her ne kadar pandemi sonrasında hiçbir şey eskisi gibi olmayacak ifadesi yaygın olarak kullanılıyor ise de salgın sonrası yaşanacaklar yaşamakta olduğumuz pandemi sürecinde “insan hakları merkezli pandemi mücadelesi”nin gereklerini hep birlikte ne denli amaca yönelik gerçekleştiriyor olduğumuz ve de olacağımız ile doğrudan ilgili olduğunu paylaşmak isteriz.

1.2. Pandemi süreci ile ilgili tüm bu yaşananlar son yıllarda insan hakları ortamında giderek derinleşen derin tahribat ile birlikte ele alınmak durumundadır.

Bu derin tahribatın hem nedeni hem de sonucu olarak;

- Kalıcılık ve süreklilik kazandırılan bir OHAL rejimi sürdürülmekte (31 Temmuz 2018 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren ve üç yıl süre ile kamuda çalışanların bütünüyle keyfi olarak kamu görevlerinden çıkarılabilmelerini düzenleyen 26. maddenin dışındaki maddelerin kalıcı olarak düzenlendiği “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” da dâhil olarak),
- Siyasal iktidarın gücünü sınırlandıran anayasacılık ilkesi terkedilmekte, böylece hem hukuk hem de kurumlar baskıcı rejimin birer “aracı” hâline getirilerek hukuki ve siyasi öngörülemezlik, keyfiyet ve belirsizlik kamusal alana hâkim kılınmakta,
- Kürt sorununun barışçıl, demokratik ve adil çözümüne yönelik içtenlikli, bütünlüklü adımların atılmaması, yanı sıra Ortadoğu’daki gelişmelerin de etkisi ile 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinin hemen ardından başlayan silahlı çatışma ortamı hâlen sürmekte,
- Son genel seçimlerde 6.5 milyon yurttaşın oyunu almış olan meşru bir kitle partisi olan HDP’nin kapatılması girişimlerinin yanı sıra özellikle HDP’li milletvekillerinin milletvekilliklerinin düşürülmesi, hem bir hekim hem de bir insan hakları savunucusu olarak her zaman hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için mücadele eden, milletvekili seçilmesinin ardından da kararlı bir şekilde hak savunuculuğundan geri adım atmayan Ömer Faruk Gergerlioğlu’nun 2016 yılında sosyal medyada paylaştığı bir haber nedeniyle verilen hapis cezası gerekçe gösterilerek milletvekilliğinin düşürülmesi ve cezaevine konulması sonucu, Türkiye toplumunun önemli bir bölümünü katılım ve temsil mekanizmalarının dışına itilerek toplumsal barışı ve bir arada yaşama iradesini tahrip edecek olması bakımından son derece kaygı verici gelişmeler yaşanmakta,
- Öte yandan gerek Kürt meselesinin gerekse uluslararası sorunların çözümünde çatışma ve savaşın tek yöntem hâline getirilmesi sonucu toplum içinde de militarizmin ve şiddet eğilimlerinin yaygınlaştığı, denetlenmeyen, yargılanmayan ve cezalandırılmayan, siyasal gücü elinde tutanların görmezden geldiği, hatta teşvik ettiği sistematik bir şiddetin dalga dalga tüm topluma yayıldığı bir durumda ise artık toplumumuzun toplum olma vasfının da yitirilmesi riski derinleşmekte,
- Tüm konuların çok sıklıkla ve kolaylıkla siyasal iktidar tarafından güvenlik sorunu/tehdidi olarak tarif edilip güvenlik gündemi hâline dönüştürülmeye

çalışılarak güvenikleştirme pratiği yaşamın her alanında yaygınlaştırılmakta,

- Esas olarak tüm haklar kategorisinde bu hakların kullanımı bir istisnaya, hakların ihlali ise bir kural hâline dönüşmekte,
- Böylece toplumun çok geniş bir kesiminin en yakın tanıklığında, dahası toplumun çok geniş bir kesiminin doğrudan maruz kaldığı sistematik insan hakları ihlalleri yaşanmakta,
- Sivil ve kamusal alan önemli ölçüde kapatılmakta,
- Devlet ile insan hakları örgütleri arasındaki ara ortamlar (müzakere ortamı, hukuk, uluslararası mekanizmalar gibi) esas olarak ortadan kalkmaktadır.

1.3. Böyle bir ortamda;

- i. Covid 19 salgını da vesile edilerek yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, düşünce, toplantı ve gösterilerde güvenlik güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan şiddet uygulamaları başta olmak üzere hemen hemen tüm temel hak ve özgürlükler alanında ihlaller artarak devam etmektedir.
- ii. Dahası insan haklarının sistematik ihlalinin öte, kişilerin hak taşıyıcı özne olmaktan çıkarılmasına yol açan hak temelli bir rejim fikrinin terk edilmekte olduğunun, “insan hakları krizinin” bir göstergesi anlamına da gelen insan hakları değerlerinin ve normlarının derin tahribatına da tanık oluyoruz.
- iii. Bir önceki dönemde zaten katılım ve müzakere olanaklarının sınırlandığı yasa yapma süreçlerinin yanı sıra son dönemde esas olarak Cumhurbaşkanlığı Kararı, çeşitli yönetmelik ve genelgeler dahası “ben devletim” ya da “gönlümüz razı olmadı” ya da “bana göre suçtur” gibi sözel ifadeler şeklindeki keyfi yönetme pratikleri rejimin karakteristik özelliğine dönüşmektedir.

Sadece son dönemdeki kimi örnekler;

- Katılım ve müzakere olanaklarının sınırlandığı yasa yapma sürecinin sonunda başta Anayasa olmak üzere bağlı olduğumuz uluslararası insan hakları sözleşmelerine ve edinilmiş müktesep haklara aykırı olduğunun pek çok ulusal ve uluslararası kurum tarafından dile getirilen ve 6 kanunda değişiklik öngören 44 maddelik “Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin **KANUN**” 31 Aralık 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Son iki maddenin yürürlük ve yürütme olduğu ve amaca yönelik yalnızca altı maddenin düzenlendiği, geriye kalan 36 maddenin de esas olarak temel gerekçe ile doğrudan ilgisi olmayan bu yasa ile örgütlenme özgürlüğünün ciddi şekilde kısıtlanması girişiminde bulunulabilecektir. Özel olarak Türkiye’de terör suçlarının belir-

sizliği ve keyfiliği sorununa dayalı olarak insan hakları alanında faaliyet gösteren derneklerin yöneticilerinin büyük bir bölümü hakkında asılsız birtakım suçlamalarla davalar açıldığı dikkate alındığında neredeyse tüm muhalif dernekler hedef alınabilecektir.

- Siyasal iktidar, kadına yönelik şiddet konusunda bağlayıcılığa sahip ilk uluslararası sözleşme olan Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni (İstanbul Sözleşmesi) 2011 yılında İstanbul'da imzaya açılmasından on yıl sonra 20 Mart 2021 tarihinde dört buçuk satırlık bir **CUMHURBAŞKANI KARARI** ile tek taraflı olarak feshetmiştir.
- 21 Ağustos 2020 tarihinde gerekçesiz, kapsamı belirli olmayan, görev ve yetkilerinin ne olduğu konusunda hiçbir bilgi içermeyen bir buçuk satırlık bir **CUMHURBAŞKANI KARARI** ile "güvenlik devleti"nin fiili uygulamalarının resmiyete dönüşmesi anlamına gelebilecek şekilde İstanbul ilinde Emniyet Genel Müdürlüğünün doğrudan merkeze bağlı taşra teşkilatı takviye hazır kuvvet müdürlüğü kurulmuştur.
- Kolluk güçlerine bir dış tehlike anında kullanılması gereken ağır silahları toplumsal olaylarda kullanma yetkisinin veren "Türk Silahlı Kuvvetleri, Millî İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Taşınır Mal Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair **YÖNETMELİK**" 6 Ocak 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik aracılığı ile sadece TSK'de olması gereken ağır silahların ülke içindeki yerleşim birimlerinde kullanılması hâlinde bunun yurttaşlar, diğer canlılar, doğal ve kültürel mekânlar üzerinde kaçınılmaz olarak yol açabileceği tahrip edici etki ve sonuçlarını tahayyül etmek bile son derece kaygı vericidir.
- Anayasa'da güvence altına alınan barışçıl toplantı ve gösteri yapma özgürlüğüne yönelik kolluk güçlerinin keyfi ve yasa/hukuk dışı müdahaleleri sırasında başta işkence ve kötü muamele olmak üzere işlenen suçların üstünün örtülmesine ve görünmez kılınmasına yol açacak olan Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 27 Nisan 2021 tarihli "Ses ve Görüntü Kaydı Alınması" başlıklı **GENELGENİN** yayınlanmış olduğu bilgisi, her ne kadar İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün resmi sitelerinde ulaşılamamış ise, 30 Nisan 2021 tarihli basın organlarında yer almıştır. (Bu genelgenin iptali için kimi kurumların yanısıra Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından da hukuki süreç başlatılmıştır).
- Son dönemde kamu görevlisi sıfatı taşıyan pek çok görevlinin "**BEN DEVLETİM**" ifadesini kullanarak çok çeşitli ihlallere yol açan uygulamaları yaygınlaşmaktadır.
- Covid-19 salgını sürecinde çeşitli bakanlıkların ne olduğu anlaşılmasız genelge ve duyuruların yanısıra Sağlık Bakanı ile İçişleri Bakanının hafta

sonu kısıtlamaları konusunda farklı uygulama duyurularından sonra 5 Haziran 2020 tarihinde Cumhurbaşkanının “**GÖNLÜMÜZ RAZI OLMADI**, sokağa çıkma kısıtlamasını kaldırıyorum” ifadesi bir yandan Covid-19 salgını ile mücadelenin bilimsel yaklaşımlara dayalı olarak değil de bir gönül meselesi olarak ele alındığını gösterdiği gibi öte yandan ülkedeki yönetim pratiği konusundaki keyfiyetin ulaştığı boyut konusunda özel bir örnek oluşturmaktadır.

- 7 Mayıs 2021 tarihinde kolluk kuvvetlerinin amiri pozisyonunda olan İçişleri Bakanının bir durum ile ilgili olarak “**BANA GÖRE SUÇTUR**” ifadesini kullanması hukuk devletinden dahası kanun devletinden ne denli uzaklaştırıldığını gösterdiği gibi keyfi yönetme pratiğinin ulaştığı düzeyi göstermesi açısından bir başka özel bir örnek oluşturmaktadır.
- iv. Derin bir tahribatin yaşandığı böyle bir insan hakları ortamında insan hakları örgütlerine ve savunucularına yönelik başta yargı yolu ile olmak üzere baskı ve tehdit politikaları artarak sürmektedir. Ayrıca iktidar kontrolünü ve baskısını artırmak, dehşet ve korku yaymak amacı ile avukatlara, gazetecilere, sosyal medya kullanıcılarına yönelik gözaltı ve tutuklamalarla şiddet rejimini daha da güçlendirmeye çalışmaktadır.

Sadece son çalışma yılında ve insan hakları savunuculuğu bağlamında vakfımızla ilgili kimi örnekleri paylaşmak isteriz (her ne kadar tüm raporlarımızda yer veriyor isek de bu çalışma raporunda isimlerine yer veremediğimiz çok sayıda insan hakları savunucusundan özür dileyerek):

- Hakkında bir kısmı daha sonra birleştirilen toplam 143 dava açılmış olan TİHV kurucu üyesi ve İHD Eş Genel Başkanı Eren Keskin 16 Şubat 2021 tarihinde 6 yıl 3 ay hapis ile cezalandırıldı.
- TİHV Cizre Referans Merkezi önceki başvuru hekimimiz ve Şırnak Tabip Odası başkanı Dr. Serdar Kuni 19 Ekim 2016 tarihinde 4 yıl 2 ay hapis ile cezalandırıldı.
- TİHV kurucu üyesi ve İHD Eş Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan 19 Mart 2021 tarihinde gözaltına alındıktan sonra aynı günün akşamı serbest bırakıldı.
- Vakfımızın bir önceki Başkanı ve hâlen yönetim kurulu üyemiz aynı zamanda TTB Konsey Başkanı Şebnem Korur Fincancı, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (RSF) Türkiye Temsilcisi Erol Önderoğlu ve Gazeteci-Yazar Ahmet Nesin ile birlikte Özgür Gündem gazetesinin maruz bırakıldığı yargısal tacize ve baskılara karşı gazeteyle dayanışma amacıyla 2016 yılının Mayıs ayında başlatılan ‘Nöbetçi Yazı İşleri Müdürü’ kampanyasına değişik tarihlerde katıldıkları davada yerel mahkemece verilen beraat kararının İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi tarafından bozulması üzerine

3 Şubat 2021 tarihinde yerel mahkemede yargılama süreci yeniden başlatıldı. Ayrıca kendisi ile ilgili bir başka davada sosyal medya paylaşımı ile Cumhurbaşkanına hakaret ettiği gerekçesiyle “kamu görevlisine hakaret suçundan” 16 Şubat 2021 tarihinde yerel mahkemece 7 bin 80 lira para cezası verildi.

- TİHV Diyarbakır Temsilciliği çalışanı Sosyal Hizmet Uzmanı Serkan Delidere ve gönüllümüz TTB eski Merkez Konseyi Üyesi ve hâlen Onur kurulu üyesi Dr. Şeyhmus Gökalp Diyarbakır ve çevre illerinden çok sayıda hak savunucusu, avukat ve sivil kurum temsilcisi ile birlikte 20 Kasım 2020 tarihinde gözaltına alındılar. Tutuklanan Şeyhmus Gökalp yaklaşık üç aylık tutukluluk sürecinden sonra salındı. Boğaziçi Üniversitesi'ne kayyum atanması ile ilgili İzmir Emek ve Demokrasi Güçleri'nin 3 Şubat 2021 tarihinde düzenlemek istediği protesto basın açıklamasına yapılan orantısız polis şiddeti sonrası TİHV İzmir çalışanı Aytül Uçar dâhil 51 kişi gözaltına alınıp aynı gün serbest bırakıldı, ardından arkadaşımız dâhil 3 kadın Cumhurbaşkanına hakaret suçlamasıyla ifadeye çağrıldı.
- Ayrıca TİHV kurucu üyesi İHD'nin yönetici ve üyeleri ile ilgili toplamda yüzlerce soruşturma ve dava devam etmektedir.
- v. İnsan hakları alanında böyle bir süreç yaşanır iken 2 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından 9 amaç, 50 hedef, 393 faaliyeti içeren 128 sayfalık İnsan Hakları Eylem Planı açıklanmıştır. 30 Nisan 2021 tarihinde ise bir Genelge ile İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi yayınlanmıştır.

“Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri” başlığının da bulunduğu Eylem Planında yer alan 393 faaliyetin sadece yaklaşık 13'ünün nispi olarak somut bir içeriğe sahip olması, diğerlerin ise bütünüyle genel geçer cümleler olarak yer alması hele de Eylem Planının açıklanmasından sonra insan hakları ortamında yaşanan yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri ise siyasi iktidarın bu konudaki içtenliksizliğinin kimi göstergeleridir.

- vi. Son dönemde uluslararası insan hakları mekanizmalarındaki derin tahribat da değişik biçimlerde daha da görünür hâle gelmektedir. Uluslararası insan hakları mekanizmalarının gerek giderek daha belirgin olarak “bürokratik” mekanizmalara dönüşmesi, gerek pek çok mekanizmanın özellikle yükümlülüklerini yerine getirmeyen ya da getirmekte isteksiz olan devletlerin iznine bağlı olan süreçleri işletememesi, gerekse de mekanizmalar tarafından ortaya konulan önerileri yerine getirmeyen ya da getirmekte isteksiz olan devletlere yönelik yaptırımların uygulanması konusundaki isteksizlikleri ya da kısıtlılıkları sonucu olarak insan hakları alanındaki işlevlerindeki kısıtlılıkları ve sınırlılıkları daha da derinleşmektedir.

Bugün itibari ile uluslararası mekanizmalar esas olarak haklılığın bir tür onaylanması anlamında bir referans odağı olmaktan çıktığı gibi dahası fiili olarak baskıcı rejimlerin güçlenmesi için kullanılan araçlara dönüşebilmektedir.

1.4. Ancak kendini muktedir sananların tüm kötücüllüklerine karşın insanca yaşanabilecek bir ülke ve dünyaya ulaşabilmenin son derece mümkün olduğuna inanıyoruz.

Zira İŞKENCE ve diğer ağır insan hakları ihlalleri insan eliyle gerçekleşen en vahşi şiddet eylemlerinin başında geliyor. Ve insan eliyle gerçekleşen bir eylemden bahsediyorsak insan eliyle gerçekleşen her eylem/durum kural olarak **ÖNLENEBİLİR**.

Yine, önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz gibi *“Her ne kadar bunca çabaya karşın derin tahribat yaratan bu süreç bugüne kadar önlenememiş ise de makul bir sürede bu sürecin önlenemeyeceği anlamına gelmemektedir.”* Doğal olarak, bu derin çürüme ortamından tüm unsurları ile insan hakları değerlerine dayalı ortak bir yaşama doğru yolculuğumuzun hızı, neticede bu hayatın özneleri olarak hepimizin çabasını gerektirmektedir. Kötücüllerin tüm “çırpınışları” karşısında sadece ve sadece insanca yaşanabilir bir dünya için gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmekte olan olağanüstü tüm değerli çabalar ise bu konuda yol göstericidir.

Kaldı ki, Covid-19 pandemisi aynı zamanda Türkiye ve dünya açısından radikal dönüşümlerin olanaklarını da sunmaktadır. Zira bu süreç aynı zamanda pandemilere yol açan temel etmenin doğanın ve değerlerin bu denli tahrip edilmesi olduğu gerçeğiyle çok daha geniş kesimlerin yüzleşmesi, esas ihtiyacımızın insan hakları değerlerine ve bilimsel yaklaşımlara dayalı kolektif bir hayat olduğu gerçeğinin daha güçlü kavranması, temel haklar kapsamında başta sağlık, eğitim ve temiz bir çevre olmak üzere tüm kamusal alanların piyasaya terkedilemeyeceği gerçeğinin de daha güçlü kavranması, hak ve adalet temelli bir yaklaşımla hayata etkin müdahil olma gereğinin olanaklarını sunuyor.

Bu nedenle;

- Mevcut çalışmaların nicelik ve niteliksel olarak daha da kuvvetlendirilmesi,
- İnsan haklarının “kurucu rolü”nü yeniden öne çıkaran bir yaklaşımla daraltılmakta olan dahası kapatılmış olan sivil ve kamusal alanın genişletilmesi dahası yeniden inşasına yönelik çalışmaların kuvvetlendirilmesi,
- Hele de uluslararası mekanizmalardaki derin tahribatın yaşandığı bir ortamda, ulusal ve uluslararası ortamda dayanışma ve iş birliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi varoluşsal bir mesele hâline gelmiştir.

Bu nedenledir ki bu son dönemde TİHV olarak bir yandan mevcut çalışmaların nice-lik ve niteliksel olarak daha da kuvvetlendirilmesine yönelik çabalarımızı artırırken öte yandan da kamusal hayatın insan haklarının kurucu rolü temelinde tahkim edilmesine, zorlu bir ortamda insan hakları hareketinin dönüştürücü etki yaratabilme kapasitesinin geliştirilmesine ve insan hakları mücadelesinin tabanının genişletilmesine katkıda bulunmak amacı ile kimi özel programların geliştirilmesine özen gösterilmektedir.

Bu kapsamlı çalışmaların içinde TİHV'in temel çalışma alanı olan işkence, diğer zalimane, insanlık dışı muamele davranış ve cezalandırmalara maruz kalan kişiler için tüm merkezlerimiz tarafından organize edilen tedavi ve rehabilitasyon hizmeti çalışmalarımızı "tedavi ve rehabilitasyon merkezleri raporu" başlığında her yıl olduğu gibi bu yıl da sizlerle paylaşmak isteriz.

1990 yılında Türk Tabipleri Birliği (TTB) ve İHD ortamındaki çabaların sonucu olarak 32 insan hakları savunucusu aydın ve tüzel kişinin varlığı ile İHD tarafından kurulan TİHV, 31 yıldır işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimlerine katkı sağlayan, işkencenin belgelenmesi ve önlenmesine ilişkin çalışmalar yürüten uluslararası tanınırlığı ve saygınlığı olan bir insan hakları örgütüdür. Ayrıca tüzüğü-nün amaç ve hizmet konularını düzenleyen 3. Maddesinde de belirtildiği gibi ulusla-rarası insan hakları belgelerinde ve iç hukukta tanımlanan özellikle ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik süreli ya da süresiz yayın ve dokümantasyon, bilimsel araştırma ve eğitim yapmak da kuruluş amaçlarındandır.

TİHV, hâlen Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve Van illerindeki beş tedavi ve reha-bilitasyon merkezi ile 17 Ekim 2015 tarihinde Cizre'de çalışmalarına başlayan bir "referans merkezi"nde işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik çalış-malarını sürdürmektedir.

TİHV'in işkence gören kişilerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunlarının çözümüne yönelik sunduğu bu hizmet, başta sağlık çalışanları olmak üzere çok farklı uzmanlık alanından sayıları yüzlerle ifade edilen profesyonel ve gönüllü ekipler tarafından multidisipliner bir yaklaşımla gerçekleştirilmektedir.

TİHV, kuruluşundan 2020 yılı sonuna kadar 18.975 işkence ve diğer kötü muamele-ye maruz kalmış kişinin ve onların yakınlarının tedavi ve rehabilitasyon hizmetine erişimlerine katkı sağlamıştır.

Pandemi sürecinin getirdiği kısıtlılıklar/zorluklar ve işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğunlaşması dâhil insan hakları ortamına yönelik baskıların varlığında 2020 yılı içinde tedavi merkezlerimiz, hazırlanan rehberler ışığında pandemi önlemlerine maksimum düzeyde özen gösterilerek, çalışmalarını sürdürmüştür. Dahası, işkenceye maruz kalan kişinin ya da yakınının tedavi ve rehabilitasyon amaçlı merkezlerimize başvuran (kısaca başvuru olarak anılacaktır) toplam 530 yeni başvuru öngörmemize karşın bu koşullarda öngörülenden daha fazla olarak toplam 605 yeni başvuru merkezlerime başvurmuştur. Öngörülen başvuru sayısının

üstünde başvuru olması bir yandan ülkedeki işkence dâhil insan haklarındaki olumsuz gidişatın bir göstergesi anlamına geldiği gibi öte yandan da hele de şu pandemi koşullarında çalışmalarımızın anlamını ve etkinliğini göstermektedir.

TİHV Tedavi Merkezlerine 2020 içinde yapılan 605 yeni başvuru içinde ülke içinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan başvuru sayısının 562, başvuru yakını sayısının 31 ve Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan başvuru sayısının ise 12 olduğu belirlenmiştir. Toplam 605 yeni başvurudan, aynı yıl içinde (2020 yılı içinde) işkence gören başvuru sayısı 357 (%59) olarak gerçekleşmiştir.

Temmuz 2015'te yeniden başlayan silahlı çatışma ortamı, hâlen fiilen geçerliliğini koruyan/kalıcılaşan olağanüstü hâl uygulamalarının yol açtığı ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin yaygın olarak yaşandığı Van ve çevresinde TİHV çalışmalarının kuvvetlendirilmesi amacı ile Van'da 13 Ocak 2018 tarihinde bir referans merkezi açılmış idi. İlk yıllarında yıllık sadece 25-40 yeni başvuru öngörülen Van Referans Merkezine 2018 yılı içinde işkence ve kötü muameleyle maruz kalan 50 kişi rehabilitasyon programına dâhil edilmesine karşın 2019 yılında öngörümüzün yaklaşık beş katı (202) başvuru olması nedeniyle Van referans merkezimizin 2020 yılı itibarıyla bir tedavi ve rehabilitasyon merkezine dönüştürülmesine yönelik özel bir program geliştirilmiştir. Bu programın sonucu olarak 2021 yılı itibarı ile Van'daki merkezimiz başvuruların ilk değerlendirilmesi işlevi ile donatılmış bir referans merkezinden bütünlüklü tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları gerçekleştirecek bir merkeze dönüştürülmüştür. Özellikle Van referans merkezinin donanımlı bir işkence görenlere yönelik tedavi merkezine dönüştürülmesi sonucu çatışma ortamından doğrudan etkilenen geniş bir coğrafyaya (Doğu Anadolu) yönelik çalışmalarımız çok daha kuvvetlenecektir.

Diğer yandan tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizin bulunmadığı illerden başvuru kabulüne yönelik 1993 yılından itibaren sürdürdüğümüz çalışmalar 2020 yılında da devam etmiş ve bu kapsamda 2020 yılında 219 başvuru olmuştur.

2020 yılında 15'i çocuk toplam 36 yeni başvurumuz özel sosyal destek programına, 7 yeni başvurumuz ise hukuki destek programımıza dâhil edilmiştir.

İşkence ve insan hakları ihlalleri ile mücadeleye yönelik multidisipliner ve bütüncül yaklaşımın bir gereği olarak gerek Türkiye'den gerekse de dünyanın farklı ülkelerinden başvuran işkence görenlerin isteği üzerine işkence iddialarının belgelenmesini sağlayan ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) gibi uluslararası yargı organlarınınca hürmet edilen sayısız tıbbi değerlendirme raporları hazırlamıştır. Bu kapsamda; 2020 yılında tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimizce toplam 95 başvuru için tıbbi değerlendirme raporu/epikriz hazırlanmıştır. Bu bağlamda TİHV, işkence vakalarının belgelenmesi, raporlanması ve işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyon süreçlerine katkı anlamında bir okul hâline gelmiştir.

2020 yılı içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (AYM), ilk kez TİHV tarafından hazırlanmış olan tıbbi değerlendirme raporlarına doğrudan atıf yaparak

5 ayrı davada hak ihlali kararı vermiştir (AYM'ye 2016 tarihli iki başvuru ve üç 2017 tarihli). Bu durum, işkencenin önlenmesi ile ilgili olarak görelî de olsa olumlu bir emsal olarak değerlendirilebilir. TİHV tarafından hazırlanmakta olan tıbbî değerlendirme raporlarına Anayasa Mahkemesi tarafından atıf yapılmasının bir içtihatla dönüşmesi sonucu işkenceye maruz kalanların bağımsız hekimlerce muayenesine dayalı hazırlanan tıbbî değerlendirme raporlarının kıymetini artıracaktır. Böylece hekimlerin mesleklerini bilimsel ve etik değerlere dayalı olarak sürdürmelerine katkı sağlayacaktır.

TİHV, Türk Tabipleri Birliği ve Adli Tıp Uzmanları Derneği ile birlikte Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tüm dünyada kullanılması önerilen ve Türkiye Devleti tarafından da adli muayenelerde standart olarak kabul edilen “BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezanın Etkin Soruşturulması ve Belge-lenmesi Kılavuzu'nun (İstanbul Protokolü)” hazırlanmasında öncü bir rol oynamıştır. 20 yıl önce hazırlanmış olan İstanbul Protokolü'nün, hukuk ve sağlık alanındaki gelişmeler ve dünya genelinde yeni işkence yöntemlerinin ortaya çıkması nedeniyle İstanbul Protokolü 2020 Edisyonu çalışması 2019 yılında tamamlanmış ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komiserliği'ne sunulmuş idi. İnsan Hakları için Hekimler (PHR), Uluslararası İşkence Görenler Konseyi (IRCT), REDRESS ve TİHV tarafından BM organlarını (BM İşkenceye Karşı Komitesi, BM İşkenceye Karşı Alt Komitesi, BM İşkence Özel Raportörü, BM İşkence Görenler için Gönüllüler Fonu) da dâhil edilerek koordine edilen bu çalışma sonucu hazırlanan İstanbul Protokolü'nün 2020 Edisyonunun 2020 yılında yayınlanması planmış ise de Covid-19 salgını nedeniyle belli bir süre ertelenerek 22 Mayıs 2021 tarihi itibarı ile BM organlarıncâ basım kararı verilmiştir.

İstanbul Protokolü'nün 2020 Edisyonunun BM tarafından basım sürecinden sonra yeni edisyonun Türkçeye çevrilmesi, hemen arkasından da ilk eğitici eğitiminin gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

TİHV, Türkiye'de ve dünyanın birçok yerinde binlerce sağlıkçı ve hukukçunun katıldığı başta İstanbul Protokolü Eğitimleri olmak üzere pek çok eğitim organize etmiş ve etmekte, yanı sıra işkencenin tespiti ve tedavi süreçlerinin etkinliğini artırma amacına yönelik başlıklar başta olmak üzere pek çok bilimsel çalışma yürütmüş ve yürütmektedir. 2020 yılında, Covid-19 salgını “resmen” açıklanmadan önceki dönemde, bir İstanbul Protokolü eğitici eğitimi ve iki İstanbul Protokolü uygulama eğitimi gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası mekanizmalarının etkili hâle getirilmesine, işkencenin önlenmesine yönelik çabalara katkı sağlamak amacı ile de;

- i. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne 1996 yılında işkenceye maruz kalan Ulaş Batı ve arkadaşlarına yönelik “Batı ve diğerleri” olarak anılan dava grubunun infaz denetimine karşı Hafıza Merkezi ve İHD ile birlikte bir rapor hazırlanarak 30 Temmuz 2020 tarihinde iletilmiştir. Başvurumuz sonrası Bakanlar Komitesi 2020 Eylül ayında toplanmış ve bizim raporu-

muz ile CPT raporlarını dikkate alarak bir değerlendirme yapmıştır. Değerlendirme sonucunda dava grubunu kapatmamaya, aksine Türkiye'den yeni önlemler istemeye karar verilmiştir.

- ii. İşkencenin ve diğer ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin önlenmesine katkı sağlaması açısından 28-30 Ocak 2020 tarihindeki Türkiye'nin 3. Evrensel Periyodik İnceleme (Universal Periodic Review/UPR) sürecine TİHV olarak etkin katılım sağlanmıştır. Bu çabaların da bir sonucu olarak 3. UPR oturumunda işkence ve insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik 321 tavsiye oluşturulmuştur.

İşkencenin belgelenmesi ve tedavisi yönünde sürdürdüğü öncü çalışmalarının bilimsel ve objektif niteliği uluslararası planda da büyük ilgi ve kabul gören TİHV, bugüne kadar pek çok bilimsel kongre ve toplantıya davet edilmiş ya da bizzat organizasyonunda görev almıştır.

12-15 Kasım 2020 tarihindeki Çevrimiçi 1. Uluslararası 17. Ulusal Adli Bilimler Kongresi'ne üç bildiri sunulması bir yandan çalışmalarımızın niteliğini gösterdiği gibi öte yandan çalışmalarımızın bilimsel ortama katkısını da göstermektedir.

- i. İşkenceden kaynaklı erken gebelik kaybı (olgu sunumu); bu sunum, işkencenin mortalite ve morbiditeye yol açan fiziksel ve zihinsel etkilerine bir örnek olarak erken gebelik kaybı vakasına odaklanmıştır.
- ii. Elektroşok silahı ve çoklu işkenceye maruz kalma (olgu sunumu); bu çalışma, elektroşok silahlarının işkence ve kötü muamele yöntemi olarak kullanımına odaklanmıştır.
- iii. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 2017-2019 yılları arasında Türkiye hakkında verdiği işkence ve diğer kötü muamele kararlarının İstanbul Protokolü kapsamında değerlendirilmesi: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Madde (işkence yasağı) ihlalleri kapsamında verilen kararlarda; bu çalışma da tıbbi değerlendirme ve düzenlenen raporların somut olayın aydınlatması noktasında İstanbul Protokolü standartlarına uygun olmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

İşkence ve kötü muamele gören kişilerin birçoğu karmaşık travmanın başka bileşenlerinden de etkilenmektedir. Mümkün olduğu kadar kapsamlı bir onarım için tıptan daha fazlasının gerekli olduğunun bilinciyle, TİHV karmaşık ve sürmekte olan toplumsal travma ile baş etme sorununu da ele alan daha bütüncül ve çok disiplinli bir programın geliştirmesi için 2004 yılından bu yana çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda 2000 yılından beri ulusal ve uluslararası düzeyde eğitim, panel, sempozyum vb. etkinlikler ile toplumsal travma ile baş etme programını birbiri ile ilişkili üç ana başlık (hakikat, adalet ve onarım) çerçevesinde ele almaktadır.

Bu çalışmaların bir devamı olarak 5-6 Haziran 2021 tarihlerinde Diyarbakır'da çevrimiçi ve yüz yüze karma formatta "Süregiden Toplumsal Travmayla Baş Etmede

Yeniden Buluşma Toplantısı” düzenlenecektir. Kent; Adalet; Ruhsal Süreçler ve Onarım ve Sivil Toplum başlıklarında konuşmacı-tartışmacı panellerinden oluşan bu toplantı ile özellikle 2015’ten bu yana sokağa çıkma yasakları ve çatışmalarla başlayan, kayyum atamaları ve sivil topluma yönelik baskı ve tacizlerle devam eden yıkıcı sürece odaklanılıyor. Bu sürecin yol açtığı ve hali hazırda süregiden toplumsal travma ile baş etmede kolektif olarak hayata geçirilebilecek somut programlar tasarlanmasına katkı sunma amaçlanmaktadır.

Ayrıca, insan hakları gündeminde aciliyet teşkil eden ve alarm veren meseleler için hak savunucularının, akademisyenlerin, en genelde sivil ortam bileşenlerinin bir araya gelebileceği bir ortak düşünme alanı oluşturmak amacı ile iki ayrı uluslararası sempozyum gerçekleştirilmiştir.

- i. 3-7 Ekim 2020 tarihleri arasında “Yeni Bir İnsan Hakları Hareketine Doğru: Küresel İnsan Hakları Krizi Karşısında Ne Yapmalı?” başlıklı uluslararası sempozyum gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi olarak gerçekleştirilen sempozyumda; “Düzenleyicilikten dönüştürücülüğe: İnsan haklarının siyasal ufkunu unutmak/hatırlamak”, “Politik şiddet, hakikat ve yüzleşme”, “Ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalarının tahribatı”, “İnsan haklarını savunurken insanîyetçiliğin (humanitarizm) sınırlılıkları”, “Baskı yönetimi altında insan hakları alanında savunuculuk pratikleri”, “Otoriter rejimlerde insan haklarını savunmak” ve “Küresel insan hakları krizine yanıtlar: Etkili mücadele örnekleri” başlıklı oturumlara yer verilmiş idi.
- ii. 20-23 Mayıs 2021 tarihlerinde “Salgın Sonrası Dönemde İnsan Hakları Gündemi” uluslararası sempozyum gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi olarak gerçekleştirilen sempozyumda; “Tek dünya, tek sağlık, tek tür? Salgında kozmopolitika”, “Devletlerin şirketleşmesi insan hakları için ne anlama geliyor?”, “Hakikat-sonrası dünyada popülizm, yalan ve insan hakları”, “İnsan hakları ve yeni teknolojiler”, “Covid-19, yaşam hakkı ve ‘harcana-bilir yaşamlar’”, “Mücadeleden öğrenmek”, “Karanlık zamanlarda cesaret” başlıklı oturumların yanı sıra “TİHV Akademi danışmanlık programı araştırma sunumlarına” da yer verilmiş idi.

TİHV, Türkiye’de yaşanan insan hakları ihlallerini düzenli olarak izleyip doğru, hızlı ve sürekli bir biçimde ortaya çıkarmak ve böylelikle ihlalleri önlemek amacıyla iki dilde (Türkçe ve İngilizce) günlük ve yıllık insan hakları raporları ile özel ihlal ve olaylara özgülenmiş raporlar yayınlamaktadır. Bu kapsamda başta işkence olmak üzere ağır/ciddi insan hakları ihlalleri dokümantasyonuna yönelik objektif ve güvenilir bir sistem geliştirmiş ve önemli bir bilgi birikimi oluşturmuştur.

Tüm ülkenin bir işkence mekânına dönüştürülmeye, insan hakları ihlallerinin kural hak kullanımının bir istisna hâline dönüştürülmeye, sivil alanın kapatılarak değerlerin tahrip edilmeye çalışıldığı bir ortamda TİHV’in birikimine dayalı olarak geliştirdiği yeni programlar aracılığı ile kamusal hayatın insan haklarının kurucu rolü temelinde tahkim edilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda; İHD, FIDH ve OMCT ile

birlikte Türkiye'nin 6 bölgesinde (Çukurova, Doğu Anadolu, Ege, Güneydoğu, İç Anadolu ve Marmara) uygulanacak insan hakları mücadelesinin tabanını genişleten; yerel düzlemdeki ve ülke çapındaki çabalar arasında köprü kuran ve önleyici ve koruyucu mekanizmaların tesisi dâhil olmak üzere her düzeyde insan hakları aktörlerini güçlendiren tabanı merkeze alan bir yaklaşımı içeren kapsamlı bir proje/program 1 Mart 2021 tarihi ile başlatılmıştır.

2020-2024 TİHV Stratejik Planı'nın cinsiyet incelemesine ilişkin bulguları ve tavsiyeleri ele almak için cinsiyet eşitliği perspektifini güçlendirme çabalarına devam edildi. Ekim 2020'de örgütsel yapının toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ve tedavi ve rehabilitasyon için cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi talebiyle bir çalışma grubu kurulmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılmasına yönelik politika belgeleri, kılavuzlar, yönetmelikler üretmeye devam edilmektedir.

Yine 2020-2024 TİHV Stratejik Planı kapsamında iklim krizi ve yıkıcı çevresel olaylar karşısında hak temelli yaklaşıma dayanan iklim/çevre politikasının tesis edilmesine katkı sağlama amacı ile "TİHV'in Sürdürülebilir Yaşam İçin İklim/Çevre Politikası ve Ekolojik Yaşamı Korumaya İlişkin Tutum Belgesi" hazırlıkları 2020 yılında tamamlanmıştır.

TİHV'in temel misyonu, yaşamın her alanında işkencenin önlenmesi mücadelesine katkı sağlamak ve işkence gören kişilerin yaşadıkları travma ile baş edebilmelerine ve fiziksel – ruhsal – sosyal açıdan tam bir iyilik hâline ulaşabilmelerine katkı sağlamaktır. Başka bir ifadeyle, ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan kişi ve topluluklara yönelik bir tür "toplumsal özür dileme" ortamı oluşturmaktır.

Hiç kuşkusuz tüm bu çalışmaların, TİHV'in yıllardır maddi ve manevi büyük bir özveriyle görev yapan kurucular kurulu üyeleri, yönetim kurulu üyeleri ve çalışanlarının yanı sıra ülkenin dört bir yanında aynı amaç için bir araya gelmiş başta sağlık çalışanları, hukukçu ve insan hakları savunucuları olmak üzere farklı toplumsal kesimlerden ve uzmanlık alanlarından yüzlerce duyarlı insanın ortak eseri olduğunu bir kez daha paylaşmak isteriz.

Bu çalışmalara katkıda bulunan, bizi yalnız bırakmayan tüm dostlarımıza, çalışmalarımıza başından bu yana destek veren başta İnsan Hakları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği olmak üzere ilgili tüm kurumlara, bir kez daha şükranlarımızı sunarız.

Ankara, 28 Mayıs 2021

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporu

**2020
Değerlendirme Sonuçları**

İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başlığında 2020 Yılı Değerlendirmesi

Son dönemde tüm konuların çok sıklıkla ve kolaylıkla siyasi iktidar tarafından güvenlik sorunu/tehdidi olarak tarif edilip güvenlik gündemi hâline dönüştürülmeye çalışıldığı bir ortamda siyasi iktidarın baskı ve kontrole dayalı yönetme tarzı sonucu günümüzde tüm ülke adeta işkence mekânı hâline gelmiştir.

Ülkenin dört bir köşesinden gerek açık alan/sokak dâhil olmak üzere resmi olmayan gözaltı yerlerinden gerekse de hapisaneler dâhil resmi gözaltı yerlerinden her geçen gün daha da artarak gelen işkence görüntülerine, tanıklıklarına, kanıtlarına tanık olunmaktadır.

Türkiye'nin de bir parçası olduğu evrensel hukukun mutlak olarak yasaklamasına rağmen sistematik işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları toplumun çok geniş bir kesiminin yakın tanıklığında gerçekleştiği için bir yönü ile tüm topluma bir mesaj anlamında son derece **görünür** bir hâle dönüştürülmektedir. Öte yandan da hak temelli rejim fikrinden uzaklaşıldığı bir ortamda işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları “normalleştirilerek” aynı zamanda **görünmez** kılınmaya da çalışılmaktadır.

Sadece 2021 yılının başından itibaren Boğaziçi Üniversitesi'ne Cumhurbaşkanı tarafından Rektör atanmasına yönelik haklı ve demokratik itiraz sürecinde yaşanan barışçıl toplantı ve gösterilere kolluk güçleri tarafından evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen, kural dışı ve denetimsiz işkence düzeyine ulaşan bir şiddet kullanımından başlayarak, gözaltı yerlerinde, cezaevlerinde, keyfi “ev hapsi” süreçlerinde yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları kendi başına işkence ve uygulamalarının ulaştığı düzey konusunda özel bir örnek oluşturmaktadır.

1. İşkence ve Diğer Kötü Muamele Uygulamaları

1.1. Resmi gözaltı yerlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları

Siyasal otoriterleşme ile orantılı olarak devlet erkinin çeşitli kademelerinde yaygınlaşan yasa, kural ve *norm denetiminden kaçınma, keyfilik, bilinçli ihmal gibi sebeplerle usul güvencelerinin ihlal edilmesi*, gözaltı sürelerinin uzunluğu, izleme ve önleme mekanizmalarının işlevsiz kılınması ya da bağımsız izleme ve önlemenin hiç olmaması vb. nedenlerle resmi gözaltı merkezlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında ciddi bir artış görülmektedir.

Son çalışma yılında Antalya'da, Diyarbakır'da, Edirne'de, İstanbul'da, Nizip'te ya da Van'da olduğu gibi işkenceye maruz kalan insanların kendilerinin, yakınlarının ya da avukatlarının, kimileri mahkeme tutanaklarına da yansıyan anlatımları, kendi kurumlarımız dâhil ilgili kurumların raporlarında belgelenen işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının gündelik hayatın içinde herkes tarafından ne denli hissedilir ve ne denli yaygın bir pratik hâle getirildiğini ortaya koymaktadır.

2020 yılında TİHV'e başvuran 605 kişiden başvuru yakını 31 başvuru ile "Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" 12 başvuru dışında Türkiye'de doğrudan işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalan 562 başvurunun 283'ü (50%) emniyet müdürlükleri, 73'ü (13%) ise polis karakolu gibi resmi gözaltı merkezlerinde işkenceye maruz kaldıkları gerekçesi ile başvurmuştur. Bunun yanı sıra 189 (34%) kişinin aynı zamanda güvenlik güçlerinin araçlarında işkenceye maruz kalmış olduğu da göz önünde tutulmalıdır. Her zaman ifade edildiği gibi TİHV tedavi merkezlerine başvuranların sayıları ve özellikleri ile ülke sathında işkenceye maruz kalanlar arasında doğrusal bir ilişki kurulması uygun değil ise de bu veriler resmi gözaltı yerlerdeki işkence uygulamalarının yaygınlığı ve ciddiyeti konusunda önemli göstergelerdir.

1.2. Resmi olmayan gözaltı yerlerinde ya da gözaltı dışındaki ortamlarda işkence ya da diğer kötü muamele uygulamaları

Kolluk güçlerinin barışçıl toplantı ve gösterilere müdahalesi sırasında, sokak ve açık alanlarda ya da ev ve iş yeri gibi mekânlarda, yani resmi olmayan gözaltı yerlerinde ya da gözaltı dışındaki ortamlarda yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları da 2020 yılında başlayan Covid-19 salgını koşullarında yeni bir boyut ve yoğunluk kazanmıştır. Kolluk güçlerinin, evrensel hukukta ve ülke yasalarında tanımlanan zor kullanma yetkisinin çok ötesine geçen kural dışı, denetlenmeyen, cezalandırılmayan, siyasal iktidar tarafından görmezden gelinen hatta teşvik edilen bu şiddetli yıl içinde artış göstermiş, sıradanlaşarak gündelik yaşamın bir parçası hâline gelmiştir.

İşkenceye maruz kaldıkları için TİHV rehabilitasyon merkezlerine başvuranların yakınmaları, tıbbi bulgu ve tanılarının da gösterdiği gibi toplantı ve gösterilerde kolluk güçlerinin "işkence ve diğer kötü muamele uygulaması" düzeyine ulaşan "aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahalesinin" yaygınlaşması dahası "sıradan bir uygulama" hâline dönüştürülmeye çalışılması, son dönemin karakteristik bir özelliğine dönüşmüştür.¹

1 20 Temmuz 2017 tarihinde BM İşkence Özel Raportörü tarafından yayınlanan "Gözaltı dışı yerlerdeki zor kullanımı ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı" başlıklı özel raporunun, 47. paragrafında yer verilen "resmi olarak deklarasyonlarda yer alan "işkence" tanımına uygunluk için gerekli olan ek koşullar mevcut olmasa bile, toplantı ve gösteri hakkının kullanmak isteyen kişiler dâhil belirli bir amaç doğrultusunda kaçma imkânı olmayan, "çaresiz" bir kişiye yönelik acı veya ıstırap yaratma amaçlı kasti zor kullanımı, her zaman ağırlaştırılmış zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma (işkence) olarak kabul edilecektir." cümlesi konu ile ilgili önemli bir değerlendirmedir.

Özellikle de Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında alınan tedbirlere uymadıkları gerekçesiyle çok sayıda yurttaş, herkesin tanıklığında bekçiler dâhil kolluk güçlerinin işkence ve diğer kötü muamele uygulaması düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç” kullanımının gündelik hayatın yaygın bir unsuru hâline dönüşmesi bugün ve gelecek açısından son derece kaygı verici boyutlara ulaşmıştır.

Sokak/açık alan gibi toplumsal mekânlar ile kişilerin yaşam alanları ve ulaşım amacıyla kullanılan araçlar işkence mekânlarına dönüşmekte, işkence yaygınlaşmakta ve gözaltına alınan kişiler götürüldüğü yerlerde de ardışık olarak işkenceye maruz kalmaktadır. Kolluğun uyguladığı şiddet “orantılı güç uygulandığı” iddialarıyla meşru kılınmaya çalışılmakta, sorumlular hakkında işlem yapılmamakta veya açılan karşı davalarla işkenceye maruz kalanların hukuki olarak sonuç almaları engellenmektedir.

İşkencenin sokağa inmesi, birden fazla mekânda devam etmesi ve cezasızlık uygulamalarının her aşamaya hâkim kılınması, işkencenin değişen yüzünün anlaşılmasına olanak sağlayan önemli bir veri olmaktadır.

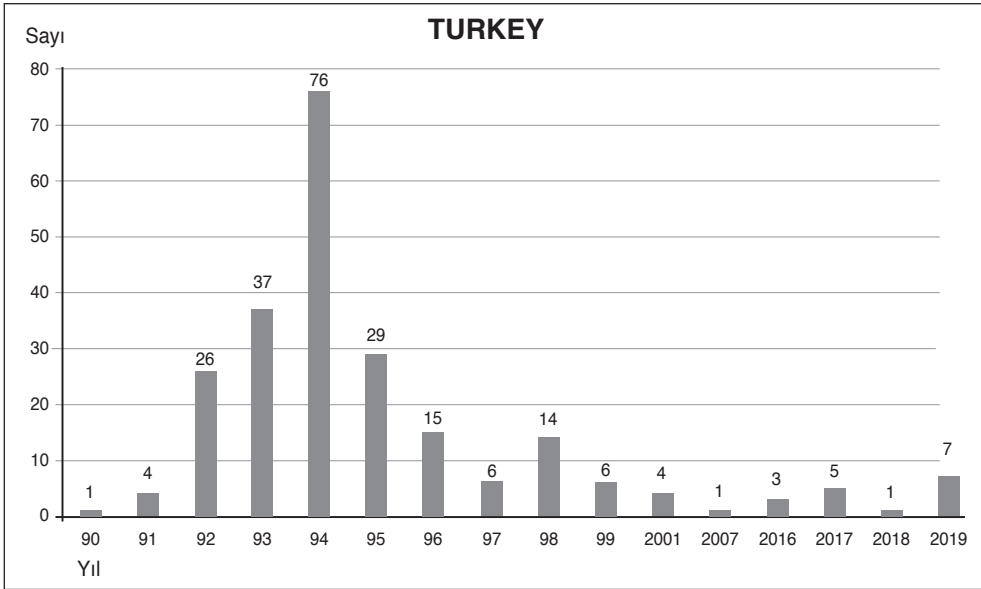
Son dönemde “resmi gözaltı işlemi” henüz gerçekleşmeden gözaltına alınma süreçlerinde insanların evindeki uygulamalar işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları açısından bir başka önemli başlıktır.

2020 yılında TİHV başvurularının 229'unun (41%) açık alan ve gösteri sırasında, 110'unun (20%) ise ev ve iş yeri gibi mekânlarda işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldıkları göz önüne alındığında son yıllarda belirginleşen resmi olmayan gözaltı yerlerinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının oldukça vahim bir boyuta ulaştığı görülebilmektedir.

1.3. Zorla kaçırma/kaybetme girişimleri

Son döneminin bir diğer karakteristik özelliği ise hukukun, yargının ve adaletin suskun kaldığı, failin her şeye muktedir olduğu mesajının verilmek istendiği ve bu nedenle aslında “uygarlığımızın” bir karadeliği olarak tanımlanabilecek zorla kaybetme ya da girişimlerinin 1990'lardan sonra yeniden 2016 yılında ilan edilmiş olan OHAL dönemi ile birlikte kaygı verici bir şekilde yoğun olarak yeniden yaşanmaya başlanmasıdır.

Bu kaygı verici gelişme BM Zorla veya İradedışı Kayıplar Üzerine Çalışma Grubu'nun en son 7 Ağustos 2020 tarihli raporuna da yansımıştır. Söz konusu raporda altta yer verilen tablodan görüleceği gibi 2001 yılındaki dört ve 2007 yılındaki bir zorla kaybedilen insanı göz ardı etmemek kaydı ile 2000'li yıllarda 2016 yılı ile yeniden başlayan bu süreç Çalışma Grubu tarafından izlemeye alınmıştır.

Grafik: Türkiye’de yıllara göre zorla kaybedilenlerin sayıları

Özellikle 2019 yılında altısı Şubat ayında biri ise Ağustos ayında olmak üzere yedi zorla kaçırma/kaybetme vakası tespit edilmiş, bunlarda altısının aylar sonra gözaltında olduğu öğrenilmiştir. Hâlen tutuklu olan bu altı kişiden ikisi yargılandığı duruşmalarda kendilerinden haber alınamayan dönemde ağır tehdit, işkence ve taciz altında kaldığını ilk kez anlatmışlardır.

Diğer bir kişinin akıbeti ise 6 Ağustos 2019 tarihinden bu yana 22 ay geçmesine karşın hâlen bilinmemektedir.

29 Aralık 2020 tarihinden bu yana altı ay geçmesine karşın bir başka kişiden ise hâlen haber alınamamaktadır.

Ayrıca, gerek TİHV Dokümantasyon Merkezi gerekse de İHD Dokümantasyon Birimi’nin verilerine göre 2020 yılında başta üniversite öğrencileri, gazeteciler ve politik aktivistler olmak üzere çok sayıda kişinin kayıt dışı biçimde gözaltına alınarak baskı ve tehdit yöntemleriyle ajanlaştırılmaya çalışıldığı, bunu kabul etmeyenlerden bazılarının “örgüt üyeliği” iddiasıyla tutuklandığı ya da kaçırılarak bir süre çeşitli işkence ve kötü muamelelere maruz kaldıktan sonra serbest bırakıldığı öğrenilmiştir.

“Kaybedilenlerin” yakınları açısından “işkence ve zalimce, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele” yasağının ihlali anlamına da gelen bu konu başta Cumartesi Anneleri tarafından uzun yıllardır sürdürülmekte olan “Gözaltında Kayıplarla Mücadele” çabalarının kıymetini daha da artırmaktadır. Bu konu kurumlarımız açısından da öncelikli bir konudur.

1.4. Hapishanelerde işkence ve kötü muamele

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü verilerine göre 2005 yılında 55.870 olan tutuklu ve hükümlü sayısı, 30 Nisan 2021 tarihi itibari ile toplam kapasitesi 250.576 olan 371 ceza infaz kurumunda toplam 283.516 tutuklu ve hükümlüye yükselmiştir. Bunlardan 37.551 tutuklu, 245.965'i ise hükümlü veya hükmen tutukludur. Uzunca bir zamandır hükmen tutuklu dediğimiz, yani cezası onanmamış kişilerin sayısı ayrıca verilmemektedir. Hapishanelerde 11.195 kadın 1.558 çocuk hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır.

Yanı sıra 15 Nisan 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, kamuoyunda "af yasası" olarak bilinen 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanuna dayalı olarak her ne kadar tarafımızca kesin rakam bilinmiyor ise de "infaz durdurma" gerekçesi dâhil yaklaşık 90 bin mahpusun salındığına ilişkin haberler de gözönünde tutulmalıdır.

On binlerce insanın salındığı bir ortamda ülkemiz tarihinde örneği olmayan bir şekilde sadece 15 yıl içinde tutuklu ve hükümlü sayısının yaklaşık beş misli artması, son yıllarda ülkemizde yaşanan gelişmelerin de bir açıdan özeti niteliğindedir.

Dahası bu aşırı artış rakamları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) internet sitesinden son veri olarak yayınlanan 2019 yılına ait hapishane istatistiklerinde yer verildiği gibi hapishanelere her yıl giriş ve çıkış kaydı yapılan kişi sayıları ile birlikte düşünüldüğünde durumun vahameti daha da ortaya çıkmaktadır. 2019 yılı içinde ceza infaz kurumlarına 281.605 kişinin hükümlü statüsünde giriş kaydı yapılırken aynı dönemde 291.212 kişinin hükümlü statüsünde çıkış kaydı yapılmıştır.

Hapishanelere yönelik sivil kurumlar dâhil etkin izleme mekanizmalarının zaten söz konusu olmadığını bir ortamda özel olarak Covid-19 salgını gerekçesi ile açıklanan önlemlerin de sonucu olarak hapishanelerdeki insan hakları ihlallerinin iyice **görünmez** hâle getirilmesi son dönemin karakteristik bir başka özelliğine dönüşmüştür.

İçinde yaşadığımız salgın sürecinde risk gruplarından birisi de cezaevleri gibi özgürlüğünden alıkonulmuş kişilerin bulunduğu mekânlardır. Hapishaneler kişisel alan ve hijyenin en sınırlı olduğu kapalı kurumlardır. Yoğun ve hareketli nüfus, hapishanelerin özellikleri ve organizasyonu bu tür salgınların yayılması için oldukça elverişli ortamlardır.

Bu nedenle insan hakları alanında uluslararası düzeyde otorite olan kişi ve kuruluşlar acil çağrı ve açıklamalar yaparak devletleri/hükümetleri salgın koşullarında hapishaneler için çok daha özel önlemler almaya davet ettiler. 20 Mart 2020 tarihinde Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) mahpuslara ilişkin bir dizi ilkeler yayınladı. 25 Mart 2020 tarihinde ise BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri bir çağrıda bulundu ve 6 Nisan 2020 tarihinde de Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri yine bir çağrıda bulundu. Bu ilke ve çağrılarının ortak noktası hapishanelerde bulunan mah-

pusların sayısının azaltılması ve salgını önlemeye yönelik alınacak önlemlerin mevcut özgürlükleri kısıtlayacak nitelikte olmaması idi. Diğer yandan BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet yaptığı çağrıda “Hükümetler şimdi siyasi mahpuslar ve sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade ettiği için alıkonulanlar da dâhil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan herkesi serbest bırakmalı” diyerek çok önemli yol gösterici bir talepte bulundu. Yanı sıra, COVID-19’a karşı özellikle savunmasız olanların, yaşlı ve ağır hasta mahpusların da ivedilikle salıverilmesi gerekenler listesinde yer alması gerektiğini belirtti. Michelle Bachelet ayrıca “Bir sağlık krizinde alınan önlemler, alıkonulan kişilerin yeterli yiyecek ve su hakları da dâhil olmak üzere temel haklarını zayıflatmamalıdır. Bir avukata ve doktora erişim de dâhil olmak üzere, alıkonulan kişilere yönelik kötü muameleye karşı önlemlere de tam olarak uyulmalıdır.” uyarısında bulundu.

Uluslararası standart ve normlara gönderme yapan tüm bu ilke ve çağrılara karşın Adalet Bakanlığı’nın Covid-19 salgını gerekçe gösterilerek aldığı önlemler kapsamında hapisanelerde mahpusların zaten kısıtlanmış olan hakları daha da kısıtlanarak yeni bir “normal” yaratılmak istenmektedir. Salgın gerekçesiyle aileleriyle görüşme hakkı nerede ise tamamen ortadan kaldırılmış, avukat görüşmeleri kısıtlanmıştır. Yanı sıra havalandırmadan yararlanma süreleri ve diğer sportif, sosyal, kültürel hakların kullanımında da ciddi kısıtlamalar söz konusudur. Buna karşın mahpusları gerçekten salgından koruyacak önlemlerin ise yeterince alınmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi hapisanelerde kapasitenin üstünde mahpus bulunması zaten kendi başına büyük bir hak ihlali iken, Covid-19 salgını açısında ciddi bir risk oluşturmakta ve sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Mahpuslara verilen maske, eldiven, dezenfektan ve diğer temizlik malzemelerinin yetersiz ve su kullanımında kısıtlamaların olduğuna, Covid-19 testlerinin düzenli ve yeterli yapılmadığına, infaz koruma memurlarının sayım ve aramalar sırasında fiziksel mesafe kuralına yeterince dikkat etmediğine dair yoğun şikayetler bulunmaktadır. Hastane sevklerinin dönüşünde mahpusların karantina koşullarında tutulması da başlı başına bir sorun niteliğindedir. Kimi cezaevlerinde karantina koşullarına her yeni mahpus konulduğunda karantina süresinin baştan başlatılması nedeniyle mahpusların hastaneye gitmekten vazgeçmelerine ve sağlık hizmetlerine erişim hakkından mahrum kalmalarına yol açmaktadır.

Hapishanelerden kısıtlı olarak edinilen bilgi ve şikayetler BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet’in yaptığı uyarılar ile birlikte değerlendirildiğinde salgın koşullarında mahpusların, sağlığa, yiyecek ve suya, hijyen malzemelerine erişimde yaşadıkları ihlallerin kötü muamele niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yine yukarıda değinilen Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), BM İnsan Hakları Komiseri Michelle Bachelet gibi uluslararası insan hakları otoritelerinin evrensel standart ve normları hatırlatarak yaptığı uyarı ve çağrılara karşın 15 Nisan 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da yapılan değişiklikten sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade edenler de dâhil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan

alınan gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları, avukatlar, seçilmiş siyasiler ve özellikle Covid-19'a karşı savunmasız olan yaşlı ve ağır hasta mahpuslar yararlanamamıştır.

Öte yandan, yine son dönemde “ev hapsi” uygulamalarının son derece keyfi bir şekilde sıradanlaştırılması işkence ve diğer kötü muamele kapsamında bir başka karakteristik gelişme olarak ele alınmak durumundadır.

Daha önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz gibi Türkiye’de hapisaneler, her dönem işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Özellikle 2015 Temmuz’unda Türkiye’nin yeniden çatışma ortamına girmesiyle başlayan, daha sonra askeri darbe girişiminin bastırılması ve ardından OHAL ilan edilmesiyle devam ederek günümüze varan süreçte hapisanelerde tutuklu ve hükümlülere yönelik işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarında olağanüstü düzeyde artışlar yaşanmaktadır.

- i. Hapishanelere girişten itibaren çeşitli nedenlerle (çıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta tek mil vererek sayım gibi) uygulanan kaba dayak, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları, sürgün ve sevkler yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.
- ii. Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, cezaevi reviri ziyaret hakkının reddedilmesi, Adli Tıp Kurumu’na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dâhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini zorlukla sürdüren mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka cezaevlerine sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir.
- iii. Covid-19 salgınına karşı alınan önlemlerin yetersizliği ile birlikte sağlığa erişim konusunda yaşanan kısıtlamalar hapisanelerin önemli bir sorunu olan hasta mahpusların durumunu daha da ağırlaştırmaktadır. Bu kişilerin karşı karşıya olduğu sağlık hizmetine yeterli erişim sağlayamama, Adli Tıp Kurumu’nun bağımsız olmaması dâhil, bağımsız ve nitelikli tıbbi değerlendirme raporu alamama gibi sorunların yanı sıra Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu’nda 28 Haziran 2014 tarihli “toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen” şeklindeki değişiklikte yer alan “toplum güvenliği” ibaresi, hasta mahpuslar için “kesin hayati tehlike teşkil ettiği” yönünde raporlar verilmiş olsa bile, mahpusların salınmalarını bütünüyle keyfiyete bağlamıştır.

En son 1 Nisan 2021 tarihinde güncellenen İHD verilerine göre toplam 604’ü ağır olmak üzere 1605 hasta mahpus bulunmaktadır.

- iv. TİHV dokümantasyon biriminin tespit edebildiği kadarıyla 2020 yılında hapisanelerde en az 14 mahpus şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir. Bu

şüpheli ölümlere ilişkin iddiaların mevcudiyetine rağmen bilginiz dâhilinde olan etkin soruşturma süreçleri bulunmamaktadır.

- v. 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrit uygulamaları çözülemeyen kronik bir soruna dönüşmüştür. Adalet Bakanlığı'nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli genelgesi (45/1) bile yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır. Bir kez daha Avrupa İşkence-nin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) "*Tutukevlerindeki mahkûmların günün makul bir kısmını (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir. Doğal olarak, hüküm giymiş mahkûmların bulunduğu kurumlardaki programlar daha da uygun olmalıdır.*" şeklinde ifade edilen standart ilkesini hatırlatmakta yarar olacaktır.
- iv. İzolasyon uygulamasının özel bir biçimi İmralı Cezaevi'nde yaşanmaktadır. 2011 yılından bu yana kesintisiz devam etmekte olan aile ve avukat görüş yasakları 2019 yılında üç kez, 2020 yılında bir kez (3 Mart 2020 tarihinde) yapılan aile ve 2019 yılında beş kez yapılan avukat görüşmelerine rağmen hâlen sürmektedir. CPT'nin Türkiye hapisanelerine 2017 ve 2019 yılı ziyaretleri sonucu açıkladığı raporlarındaki tavsiyelere uyulmadığı anlaşılmaktadır.
- v. Hapishanelerde her geçen gün daha da artan insan hakları ihlalleri de dâhil çeşitli gerekçeler ile 8 Kasım 2018 tarihinden bu yana yaşanan açlık grevleri ülkenin özel bir gündemi hâline gelmiştir. İnsan hakları bağlamında ele alınabilecek farklı sorunların çözümü talepleriyle, hapishanelerde farklı sürelerde açlık grevlerine başvurulması sorunların mahpuslar açısından ne denli dayanılmaz hâle geldiğinin bir göstergesidir. İnsanların açlık grevi yaparak yaşamlarını ortaya koymak zorunda bırakılmalarının sorumlusu esas olarak ülkeyi yönetenlerdir. Açlık grevlerinin insanı ve yaşamı esas alan bir şekilde çözüm yollarının bulunması son derece mümkün iken, siyasi iktidarın en hafif deyim ile duyarsızlığının sonucu, insanların yaşamlarını yitirmesi toplum vicdanında onulmaz yaralar açmaktadır.
- Özgürce müzik yapabilmek ve adil yargılanma hakkı için 17 Mayıs 2019 tarihinde Grup Yorum üyelerinin başlattığı, cezaevinden salındıktan sonra da sürdürdükleri açlık grevleri sonucu Helin Bölek 3 Nisan 2020 tarihinde (açlık grevinin 288. gününde), İbrahim Gökçek ise 7 Mayıs 2020 tarihinde (açlık grevinin 323. gününde) yaşamlarını yitirdiler.
 - Adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak amacıyla 3 Temmuz 2019 tarihinde açlık grevine başlayan Mustafa Koçak 24 Nisan 2020 tarihinde (açlık grevinin 297. gününde) yaşamını yitirdi.

- Yine adil yargılanma hakkını, keyfi ve yasadışı baskı ve yasakların önlenmesini de içeren temel hakların korunmasını sağlamak amacıyla 3 Şubat 2020 tarihinde açlık grevine başlayan Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) üyesi avukat Ebru Timtik 27 Ağustos 2020 tarihinde (açlık grevinin 238. gününde) yaşamını yitirmiştir.

Hapishanelerde 27 Kasım 2020 günü İmralı Hapishanesinde tecridin kaldırılması için yeniden dönüşümlü ve süresiz açlık grevleri başlatılmıştır.

- vii. Bu dönemde açlık grevinde bulunanlara yönelik, tanımı gereği kişinin onayı olmadığını ifade eden, “zorla müdahale ya da müdahale girişimleri” tüm belgelerde yer verildiği gibi tıbbi etik ilkelerine aykırı bir uygulama ve bir başka insan hakları ihlalidir. Bu tür “zorla müdahale ya da müdahale girişimleri” kurumlarımız dâhil olmak üzere duyarlı sağlık çalışanları ve avukatların girişimleri sonucu önlenmiştir.

Tüm bu yaşanan acıları unutmadan hak temelli taleplere dayalı olarak açlık grevlerini hâlen sürdürmekte olan mahpusların sağlık durumlarında kalıcı zararlar ortaya çıkmadan insanı esas alan çözüm yollarının bulunarak sona erdirilmesine yönelik çabaların yoğunlaştırılmasının önemi aşikardır.

2. Mevzuatta İşkence ve Diğer Kötü Muamele Yasağı ve Usul Güvenceleri

(Ortak bir zaman dilimini de içerdiği için bir önceki çalışma raporunun kimi bölümlerine bu raporda da yer verilmesi tercih edilmiştir.)

- i. İşkence ile mevzuatta 2005 yılından itibaren gözlenen olumsuz düzenlemeler, önceki raporlarımızda yer verildiği gibi, özellikle 2015 Temmuz ayında yeniden başlayan çatışma ortamında ve askeri darbe girişiminin bastırılma sürecinden itibaren ilan edilen OHAL süresince her düzeyde sistematik bir şekilde belirginleşmiştir. Gözaltı sürelerinin 12 gün olması dâhil olmak üzere bu düzenlemelerin sonuçları OHAL uygulamasına son verildikten sonra da tüm geçerliliğini koruyacak şekilde daha belirgin bir biçime bürünmüştür.
- ii. İşkencenin önlenmesinde önemli rolü olan ancak yıllardır uygulamada büyük ölçüde ihmal edilen usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu yasal düzenlemelere de dayalı olarak, kişiye gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgi verme, avukata erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurulabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması başlıklarında toplanabilecek usul güvencelerinin son dönemde büyük ölçüde ortadan kaldırıldığını ve bu konuda bütünüyle keyfi bir ortam yaratıldığını ifade etmek mümkündür.

iii. Anayasa Mahkemesi'nin 29 Kasım 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 24.07.2019 tarihli 2018/73 E, 2019/65 K sayılı kararı ile, OHAL düzenlemeleri olarak kalıcı hâle getirilen tüm bu olumsuz düzenlemelerden sadece tutukluların avukatlarla görüşmelerindeki kimi kısıtlılıklar hakkında iptal kararı vermiş, diğerleri ise geçerliliği korumuştur. Bu karar ile, tutukluların avukatları ile görüşmelerine Cumhuriyet Savcısı'nın kararıyla kısıtlama getirilebileceği düzenlemelerden olan 5275 sayılı İnfaz Kanunu'nun 59. maddesinin (5) ve (10) numaralı fıkralarında düzenlenen, "Görüşmelerin teknik cihazla sesli veya görüntülü olarak kaydedilmesi, tutuklu ile avukatın yaptığı görüşmeleri izlemek amacıyla görevli bulundurulması, tutuklunun avukatına veya avukatın tutukluya verdiği belge veya belge örnekleri, dosyalar ve aralarındaki konuşmalara ilişkin tuttukları kayıtlara el konulması" hükümleri iptal edilmiş idi.

Ancak 29 Kasım 2019 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bu Anayasa Mahkemesi kararından sadece dört ay sonra 29 Mart 2020 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik tüm bu konuda iptal edilen maddelere nerede ise aynı sözcüklerle yer verilmiştir.

Mevzuat düzenlemelerindeki hukuk dışı yaklaşımın ve keyfiyetin bir göstergesi olan bu kısa öykü aynı zamanda değerlerdeki tahribatın ulaştığı boyutu da göstermektedir.

iv. Aslında 24 Eylül 2018 tarihinde MHP tarafından gündeme getirilen ve ancak Covid-19 küresel salgın tehdidinin yarattığı zorunluluk öne sürülerek hızlı bir şekilde Meclis'ten geçirilip 15 Nisan 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, kamuoyunda "af yasası" olarak bilinen 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun, Anayasa'ya ve insan haklarına aykırı içeriği nedeniyle sert eleştirilere konu oldu.

Çeşitli açıklamalarımızda yer verdiğimiz gibi koşullu salıverme ve denetimli serbestlik sürelerini yeniden düzenleyerek, her ne kadar 90 bin gibi bir rakam telaffuz edilmekteyse de yapılan değişikliklerden yararlananların sayısı yetkililer tarafından kamuoyu ile henüz paylaşılmamakla birlikte her halükarda on binlerce hükümlünün tahliyesinin yolunu açmıştır. Siyasi muhalifler yasanın kapsamı dışında bırakılırken, infaz indiriminin kimleri kapsadığı ise bir diğer vahim tehlikeye işaret etmektedir. Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler'in tavsiye kararlarına ve hukukçuların tepkilerine rağmen "adaletsiz infazı" yasalastıran düzenleme, böylece ifade özgürlüğünü kullanan gazetecileri, akademisyenleri, avukatları, insan hakları savunucularını, siyasetçileri, sendikacıları, belediye eş başkanlarını, politik mahpusları cezalandırmanın aracına dönüşmüştür.

Her ne kadar yasa teklifinde, yasanın amaçlarından birinin de cezasızlık algısının önüne geçmek olduğu ifade edilmişse de düzenleme hazırlanırken kamu görevlilerinin işlediği insan hakları ihlallerinin cezasız kalma ihtimali hiç dikkate alınmamış, istisna

hükümlerinin hazırlanmasında da bu olasılık değerlendirilmemiştir. Bu şekilde çok sayıda insan hakları ihlalinin cezasız kalmasının yolu açılmıştır.

7242 sayılı yasanın geçici 6. maddesi ve geçici 9. maddesinin 6. fıkrası ile kapsam içine alınan özellikle “çete” diye tabir ettiğimiz adi suç örgütü lider ve üyeleri ile kamu görevlilerinin “kasten öldürme ve işkence” dışındaki suçlardan koşullu salıverilme oranları indirilmiş ve bu kişilerin denetimli serbestlik hükümlerinden kolaylıkla yararlanmaları sağlanmıştır. Böylece cezasızlık iyice pekiştirilmiş ve yasa bu özelliği ile “özel af” niteliğini almıştır.

Kasten öldürme suçu kapsam dışında bırakılmış olmakla beraber, yeni infaz düzenlemesi, “kasten yaralama sonucunda ölüme sebebiyet verme” ve “taksirle ölüme sebebiyet verme” suçlarından hüküm giyenlerin infaz indiriminden yararlanabilmelerini öngörüyor. Bu ise, hukuka aykırı güç kullanarak yaşama hakkı ihlaline yol açtığı için hüküm giyen veya giyme ihtimali olan çok sayıda kolluk görevlisinin kısa süre içinde özgürlüğüne kavuşması anlamına geliyor.

Ceza indiriminden faydalanacaklar arasında; Gezi Parkı eylemlerinde orantısız ve hukuka aykırı güç kullanarak ölüme sebebiyet verdikleri için ceza alan failer ile Soma, Ermenek maden faciaları, Aladağ yurt yangını, Çorlu ve Ankara tren kazaları davalarında taksirle ölüme sebebiyet verme suçunda hüküm giyenler de bulunuyor.

İşkence suçu işleyen polislerin ekseriyetle, daha hafif ceza gerektiren “kasten yaralama” isnadıyla yargılandığı ve iyi ihtimalle hüküm giydiği Türkiye’de, bu yasa işkence suçunu kapsam dışı bırakmış olsa dahi işkenceci kolluk görevlilerine de bir nevi af sağlıyor.

İnfaz hâkimliğinin yetki ve görevleri genişletilmiş, yürürlükteki mevzuatın mahkemelerin yetki alanına bıraktığı “cezanın infazı, zamanaşımı, koşullu salıverilme, denetimli serbestlik, açık ceza infaz kurumuna geçiş, disiplin cezalarına itiraz vb.” birçok hususta karar alma, onay ve itiraz süreçleri gibi yetkiler İnfaz Hâkimliği’nin yetki alanına alınmıştır. Öte yandan mahpusların haklarının keyfi olarak engellenmesine yol açabilecek pek düzenleme de bu yasanın içine yerleştirilmiştir.

v. TBMM Genel Kurulu’nda kabul edildikten 18 Haziran 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu ile bekçilere zor ve silah kullanma; kamu düzenini bozacak mahiyetteki gösteri, yürüyüş ve karışıklıkların önlenmesi amacıyla genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbirleri alabilme; makul bir gerekçeyle durdurma; kimlik veya diğer belgeleri isteyebilme; kişinin şüphe uyandırması durumunda üst araması yapabilme; araçlarının görünmeyen bölümlerinin açılmasını isteyebilme vb. yetkilerin verilmesi “yaşam hakkı” ve “kişi güvenliği” ihlallerinde 2007 yılında Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nda yapılan değişiklikler sonrasında yaşanan benzer bir şekilde artış yaşanması ve “mutlak işkence yasağı” ihlallerinin daha da yaygınlaşacağı kaygısına yol açmaktadır.

vi. 2 Mart 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından İnsan Hakları Eylem Planı açıklanmıştır.

9 amaç, 50 hedef, 393 faaliyeti içeren 128 sayfalık İnsan Hakları Eylem Planının tanıtıldığı toplantıda Cumhurbaşkanı'nın 37 sayfalık yazılı konuşmasında yer alan "Bir çiçeğe az su vermek onu kuruturken, fazla su vermek de soldurur" gerçeği, adaletin kuyumcu titizliğiyle uygulanmasını gerektiriyor. Ayrıca öyle her gördüğümüz çiçeğe de su vermeyeceğiz. Susuzluktan boynu bükülmüş bir çiçeğe su vermek adaleti yerine getirmek olurken, dikene su vermek zulüm anlamına gelebiliyor." cümleleri İnsan Hakları Eylem Planına hâkim olan insan haklarına bakışı yansıtan özel cümleler olduğu kanısındayız.

Çünkü bir insan hakları planının, kimlerin hak sahibi olacağını kimlerin haklardan dışlanacağını belirleme yetkisine sahip bir dille sunulması, daha baştan insan hakları kavramının temel ilkelerinden eşitlik ilkesini reddetmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle insan hakları bakış açısına dayanmayan bir insan hakları eylem planı, insan hakları eylem planı olamaz.

Kaldı ki, bir önceki insan hakları eylem planı, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı" başlığında yedi yıl önce 1 Mart 2014 yılında yayınlanmış idi.

1 Mart 2014 yılında yayınlanmış olan bir önceki adı ile "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı"ndan yedi yıl sonra tekrar gündeme gelen İnsan Hakları Eylem Planını değerlendirmeden önce en uzun vadesi 5 yıl olarak belirlenmiş bir önceki Eylem Planının yayınlanmasından bugüne kadar geçen yedi yılın insan hakları açısından nesnel değerlendirilmesi yapılarak 2014 yılında açıklanan amaç ve hedeflere ne denli ulaşıp ulaşılmadığının somut ölçütlere dayalı olarak ortaya konmasının öncelikle yapılması anlamlı olacaktır.

Örneğin; 2014 yılında yayınlanan eylem planının sunuş bölümünde; "AİHM istatistiklerine bakıldığında, 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla, Mahkeme önündeki derdest dosyaların %11,3'lük dilimini ülkemiz aleyhine yapılan başvuruların oluşturduğu, bu kapsamda Türkiye'nin; Rusya, İtalya, Ukrayna ve Sırbistan'dan sonra 5. sırada yer aldığı görülmektedir. Aynı tarih itibarıyla, AİHM'nin Türkiye hakkında vermiş olduğu toplam (1959-2013) ihlal kararı sayısı 2.639'a ulaşmış olup, Ülkemiz maalesef hakkında en çok ihlal kararı verilen ülke durumundadır." denmektedir.

Oysa 28 Ocak 2021 tarihinde yayınlanan 2020 yılına ait AİHM raporunda ise "Toplam 62.000 vakanın 13 bin 650 vakasının (yüzde 22,4) Rusya Federasyonu, ardından ise 11 bin 750 vaka (yüzde 18,1) ile Türkiye, ardından 10 bin 400 vaka (yüzde 16,7) ile Ukrayna ve 7 bin 550 vaka (yüzde 12,5) ile Romanya" olduğu ve "Türkiye aleyhine yapılan başvurularda 2019'a göre yüzde 27 artış" olduğu ifade edilmiştir.

Bir başka anlamda, 2013 yılında Mahkeme önündeki derdest dosyaların %11,3'lük dilimi ile 5. sırada yer alan Türkiye 2020 yılında %18,1'lik oranla Rusya'dan sonra

ikinci sıraya yükselmiş durumdadır. Yine 2020 yılına ait AİHM raporunda AİHM'nin Türkiye hakkında verdiği toplam (1959-2020) ihlal kararı sayısı 2013 yılındaki 2.639 karardan 2020 yılında 3.742 yükselmiş olup Türkiye en çok ihlal kararı verilen ülke konumunu korumuştur.

Sonuç olarak; nesnel ölçütler ışığında yedi yıl önce 1 Mart 2014 tarihinde yayınlanan AİHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planını değerlendirildiğinde söz konusu Eylem Planında yer verilen amaç ve hedeflere ulaşılmadığı, dahası insan hakları ortamında daha da derin tahribat yaşandığı aşikârdır.

Bu süreçle yüzleşmeden dahası Eylem Planında yer alan “Cumhuriyet tarihimizin en güçlü demokratikleşme ve sivilleşme adımlarının atıldığı son 20 yıl, temel hak ve özgürlükler alanında yapılan reformlar kadar, bireylerin gündelik hayatını her alanda kolaylaştıran ve devlete güven duygusunu pekiştiren pek çok yeniliğe de sahne olmuştur.” gibi tespitlerin gösterdiği gibi bugüne kadarki zihniyet ve uygulamaların süreceğinin itirafına dayalı bir yaklaşımla herhangi bir olumlu adım atılacağını öngörmek gerçekçi olmayacağı gibi böyle bir yaklaşımın dünün daha kötü bir tekrarına yol açması kaçınılmazdır.

Kaldı ki, Eylem Planında yer alan 393 faaliyetin sadece yaklaşık 13'ünün nispi olarak somut bir içeriğe sahip olması, diğerlerin ise bütünüyle genel geçer cümleler olarak yer alması hele de Eylem Planının açıklanmasından sonra insan hakları ortamında yaşanan yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri ise siyasi iktidarın bu konudaki içtenliksizliğin kimi göstergeleridir.

30 Nisan 2021 tarihinde ise bir Genelge ile İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi yayınlanmıştır.

vii. Kolluk güçlerine bir dış tehlike anında kullanılması gereken ağır silahları toplumsal olaylarda kullanma yetkisini veren “Türk Silahlı Kuvvetleri, Millî İstihbarat Teşkilatı, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Taşınır Mal Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” 6 Ocak 2021 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik aracılığı ile sadece TSK’de olması gereken ağır silahların ülke içindeki yerleşim birimlerinde kullanılması hâlinde bunun yurttaşlar, diğer canlılar, doğal ve kültürel mekânlar üzerinde kaçınılmaz olarak yol açabileceği tahrip edici etki ve sonuçlarını tahayyül etmek bile son derece kaygı vericidir.

viii. Anayasa’da güvence altına alınan barışçıl toplantı ve gösteri yapma özgürlüğüne yönelik kolluk güçlerinin keyfi ve yasa/hukuk dışı müdahaleleri sırasında başta işkence ve kötü muamele olmak üzere işlenen suçların üstünün örtülmesine ve görünmez kılınmasına yol açacak olan Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 27 Nisan 2021 tarihli “Ses ve Görüntü Kaydı Alınması” başlıklı Genelgenin yayınlanmış olduğu bilgisi, her ne kadar İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nün resmi sitelerinden ulaşılamamış ise, 30 Nisan 2021 tarihli basın organlarında yer almıştır.

3. Ulusal Önleme Mekanizması İşlevini de Üstlendiği İddia Edilen Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

2016 yılında kurulan ve işkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan 'Ulusal Önleme Mekanizması'nın işlevlerini de yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) yönelik eleştirilerimizin zeminini oluşturan sorunlarda 2020 yılı itibarı ile de hiçbir değişiklik olmamıştır. Yapısal, işlevsel ve mali açılarından bağımsızlığı olmayan TİHEK'i ülkemizdeki insan hakları kurumlarının raporlarında yanı sıra 12 Aralık 2019 tarihinde yayınlanan Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Alt Komite'nin raporunda ve 28-30 Ocak 2020 tarihlerinde gerçekleşen Birleşmiş Milletler Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması çerçevesinde Türkiye'nin insan hakları karnesinin üçüncü tur incelemesinde yer alan tüm önerilere karşın OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hâle getirecek hiçbir adım atılmadığı gibi önceki yıllarda yasasında yapılan değişiklik ile yürütmeye daha bağımlı hâle gelmiştir.

TİHEK tarafından 2020 yılında yayımlanan raporlar değerlendirildiğinde alıkoyma yerlerine yapılan önleyici ziyaretlerin, asgari standartlara sahip olmadığı, ziyaretlerin yalnızca şekli olarak yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Kurumun, özellikle 2015 yılı sonrasında Türkiye'de meydana gelen çatışmalı ortam sırasında ve askeri darbe teşebbüsü sonrası ilan edilen OHAL döneminde yaygın ve yoğun olarak yaşanan insan hakları ihlallerine karşı etkili bir izleme gerçekleştirilmemiş olması da işlevsizliği bakımından önemli bir göstergedir.

İşlevsizliğe dair bir başka önemli gösterge ise Covid-19 salgını sürecinde, Kurumun web sitesine BM organlarının bazı açıklamalarından özetler koymak dışında, her ne kadar 2020 yılı içinde raporları yayınlanmamış sekiz ziyaret gerçekleştirilmiş ise de salgın nedeniyle son derece büyük riskler barındıran cezaevlerine ve diğer alıkonulma mekânlarına dair esas olarak somut hiçbir girişimde bulunmamış olmasıdır.

4. Uluslararası Mekanizmaların Önerileri

Türkiye'nin işkence gerçekliği uluslararası mekanizma ve organlar tarafından hazırlanan raporlarda tüm çıplaklığı ile dile getirilmektedir. Ancak, Anayasa başta olmak üzere hiçbir yasa, kural ve normla kendini sınırlandırmak istemeyen siyasi iktidar, uluslararası önleme ve denetleme mekanizmaları tarafından yapılan eleştiri ve uyarıları da dikkate almamaktadır.

- i. Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM) BM Üyesi 193 ülkede insan haklarının durumunun periyodik olarak (beş yılda bir) BM İnsan Hakları Konseyi (İHK) bünyesinde incelendiği/gözden geçirildiği, hâlen en kapsamlı uluslararası insan hakları izleme mekanizmasıdır. Türkiye'nin bu kapsamdaki üçüncü tur incelemesi 28 - 30 Ocak 2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Periyodik inceleme kapsamında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nce hazırlanan rapora dayalı

olan konu başlıklarından biri de işkencedir. Raporu da Türkiye'deki işkence gerçeği kapsamlı bir biçimde ele alınmış, yapılan eleştiri ve tavsiyeler yetkililere iletilmiştir.

İnceleme sonunda BM Genel Kurul katılımcıları tarafından yapılan 321 tavsiyeden 216'sı hükümet temsilcileri tarafından destekleyici bulunmuş iken diğer 105 tavsiyenin ise yeniden gözden geğirilmek üzere sadece not edilmesi, bir başka deyişle uygun görülmemesi dikkat çekicidir. Not edilen tavsiyelerdeki temaların AİHM kararlarında da ihlal edildiği belirtilen işkence yasağı ve temel hak ve özgürlüklerle hemen hemen benzer olması bir başka dikkat çekici husustur ('düşünce, ifade ve inanę özgürlüğü', 'kişi güvenliği ve özgürlüğü', 'barışçıl toplantı yapma hakkı', 'adalet ve adil yargılanma', 'eşitlik ve ayrımcılık ihlali', 'uluslararası arağların onaylanması', 'iyi yönetim, yolsuzluk ve suiistimal karşıtlığı', 'insan hakları ve terör karşıtlığı' gibi).

- ii. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin nlenmesi Komitesi'nin (CPT) Türkiye'ye geręekleřtirdięi 29 Ağustos-6 Eylül 2016, 4-13 Nisan 2018 ve 6-17 Mayıs 2019 tarihlerindeki üç ayrı "zel amaçlı/ad-hoc" ziyaretleri ile 10-23 Mayıs 2017 ve 11-25 Ocak 2021 tarihlerindeki iki ayrı periyodik/düzenli ziyaretleri sırasında yaptığı gözlem ve tespitler hakkında tamamlanmış raporlardan 10-23 Mayıs 2017 dönemsel ziyareti ile 6-17 Mayıs 2019 "zel amaçlı/ad-hoc" ziyaretinin raporları hkmetin izin vermesi zerine 5 Ağustos 2020 tarihinde yayınlanmıştır. Yayınlanan her iki CPT raporunda da yer alan tavsiyelere esas olarak uyulmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer üç raporun yayınlanmasına hükümet tarafından hâlâ izin verilmemesi ise ülkemizde işkence sorununun ulaştığı boyuta ilişkin bir başka göstergedir.

Yanı sıra işkencenin önlenmesi doğrultusunda devletlerin bir tür ciddiyetinin ve kararlılığının göstergesi olarak CPT tarafından geręekleřtirilen ziyaretlere dayalı hazırlanan raporların otomatik olarak yayınlanmasını (CPT ziyaretleri sonrası raporların ilgili devletin izin vermesi beklenmeden yayınlanması) bugüne kadar Avrupa Konseyi bünyesindeki 12 ülke onaylamıştır. Türkiye devletinin ise CPT ziyaretlerine dayalı raporların otomatik olarak yayınlanmasına onay verilmesi konusunu gündemine bile almaması, CPT'nin 2016 yılından bu yana geręekleřtirdięi üç ayrı ziyaretine ilişkin raporlarının yayınlanmasına izin vermemesi ile birlikte düşünüldüğünde, siyasi iktidarın işkencenin önlenmesi konusundaki olumsuz/iğtenliksiz tutumunun bir diğer göstergesidir.

- iii. Avrupa Parlamentosu'nun 19 Mayıs 2021 tarihinde bağlayıcılığı bulunmayan tavsiye kararı niteliğinde kabul edilen 2019-2020 yılları için hazırladığı Türkiye raporunda işkencenin önlenmesi konusunda da benzer önerilere yer verilmiştir.

5. Cezasızlık Kültürü

Sürekli olarak yinelediğimiz gibi cezasızlık işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Son dönemde kamu görevlilerinin söylemleri, tavırları ve yaklaşımları

işkencenin ve diğer kötü muamele uygulamalarının önlenmesinde önemli unsurlardır. Son dönemde devlet ve kamu görevlilerinin işkencenin ve diğer kötü muamele şekillerinin yasaklanmasına yönelik olumsuz tavırları, cezasızlığı “güvence” altına almaya yönelik yasal düzenlemeler ile daha da ciddi bir hal almıştır. Siyasi iktidar işkenceyi “terörizm ile mücadele”, “olağanüstü hal”, “milli güvenlik” ve “kamu düzeni” adı altında meşrulaştırma eğilimindedir.

Her zaman belirttiğimiz gibi, cezasızlığın arkasında yatan köklü neden işkence iddialarına yönelik bütün iddiaların ivedilikle, eksiksiz, tarafsız, bağımsız ve etkin bir şekilde soruşturmaya konu edilmemesidir.

Faillere hiç soruşturma açılmaması veya işkence suçu nedeniyle yapılan suç duyurusu başvuruları daha az cezayı öngören ve zamanaşımına tabi olan basit yaralama, zor kullanma sınırının aşılması ya da görevi kötüye kullanma suçlarından soruşturmaların açılması, açılan soruşturmaların ise kovuşturmayla dönüşmemesi ya da dava açılan vakalarda işkence yerine daha az cezayı gerektiren suçlardan iddianame düzenlenmesi, sanıklara genellikle hiç ceza verilmemesi ya da işkence ve bireysel suçlar kapsamında kamu görevi dışında eziyet suçu kapsamına alınarak cezalar verilmesi ve cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hâlâ karşımızda durmaktadır.

Adalet Bakanlığı, Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 2020 yılında yayınlanan ‘2019 Adli İstatistik’ verilerine göre söz konusu yıl içinde işkence suçunu düzenleyen TCK’nın 94. ve aslında işkence suçunun muğlaklığının da sonucu olarak sıklıkla kullanılan eziyet suçunu düzenleyen TCK’nın 96. maddelerine dayalı olarak 2715 kişi hakkında soruşturma açılmış, ancak 926 kişi hakkında kamu davası açılmasına karar verilmiştir.

Öte yandan, işkence suçunun soruşturulmasının önüne geçmek amacıyla işkence görenleri yıldırmaya yönelik başlatılan karşı davalara bu dönemde de yaygın olarak başvurulmaktadır. “2019 Adli İstatistik” verilerine göre söz konusu yıl içinde ‘kamu görevlisine direnme’ suçunu oluşturan TCK’nın 265. maddesinden 38 bin 582 kişi hakkında soruşturma açılmış olup, bunlardan 28.843 kişi hakkında kamu davası açılmasına karar verilmiştir.

İşkence ve eziyet ile direnme suçundan açılan davalar arasında bu denli yüksek bir farkın olması cezasızlığın boyutlarını ve sistematik bir politika olarak sürdürüldüğünü açıkça göstermektedir.

Sonuç olarak;

Bütün bu gelişmelerin ışığında esas olarak geçen yıllardaki rapora benzer bir sonuç değerlendirmesini bir kez daha paylaşmak durumundayız.

Şiddetin her türünün sistematikleştiği ve sıradanlaştığı, uzun yıllardır sorgulanan hukukun üstünlüğü kavramının kökleştirilen OHAL zihniyeti ve kalıcılığıdır.

sürecindeki gelişmelerle tamamen işlemez hâle geldiği, kâğıt üstündeki kadarı ile bile mevcut olmayan anayasal ilkelerin, yasal kural ve güvencelerin tüm işlevlerini yitirdiği, sorumlu kamu görevlilerinin her türlü cezasızlık güvencesinden yararlanır hâle geldiği bir ortamda işkence gündelik hayatın içinde herkes tarafından hissedilir, yaygın bir pratik hâle getirilmiştir.

Çalışma raporuna konu olan dönemde demokratik hayatın ağır tahribatının bir sonucu aynı zamanda bir nedeni olarak işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, iktidarın toplumun çok farklı kesimleri üzerindeki kontrol ve baskısını artırmak için anileştirilerek pervasız bir şekilde yaygınlık göstermiştir.

Hele de sürmekte olan pandemi ortamında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının pervasızca uygulanması özellikle siyasi iktidarın sahip olduğu zihniyetin ulaştığı boyutu ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, insan hakları ile ilgili yasalar alanında –işkencenin ve diğer kötü muamele biçimlerinin yasaklanmasına ilişkin düzenlemeler de dâhil olmak üzere– son dönemde son derece yıkıcı ve uzun süreli etkileri olabilecek gelişmeler olmuştur.

Dahası son dönemde işkenceyi sıradanlaştıran zihniyet ve buna dayalı uygulama ve yasal düzenlemeler ve bu süreçte işkencenin kolluğa her düzeyde öğretilmiş olma hali, önümüzdeki dönemin de kalıcı ve yıkıcı bir sorunu olarak büyük bir risk oluşturmaktadır.

Özel olarak Covid-19 salgın sürecinin de etkisi ile belirsizlik ve öngörülemezliğin de baskın olduğu bu koşullar karşısında insan hakları mücadelesinin etkin ve etkili bir tarzda sürdürülmesi, insan haklarının “kurucu rolü”nü öne çıkaran bir yaklaşımın geliştirilmesine ve kamusal alanda yaygınlaştırılmasına bağlıdır.

Bu kapsamda temel varlık sebebi işkence görenlerin tedavi ve rehabilitasyonu, işkencenin tıbbi belgelenmesi, işkencesiz bir dünya için işkencenin önlenmesi ve “sürmekte olan toplumsal travma ile başetme”ye yönelik çaba olan TİHV, kolektif olarak hazırlamış olduğu TİHV 2020-2024 Stratejik Planı kapsamında çalışmalarını niteliksel ve niceliksel olarak daha da etkinleştirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda özellikle yeni kuşaklarla buluşmak ve toplumun umutsuzluk-çaresizlik kısılcısından iyi hissetmeye ve “umut”a yöneltecek işlerin parçası olmak şimdi daha da önem taşımaktadır. TİHV olarak Türkiye’deki çalışmalarımızın yanı sıra işlevsiz hâle getirilmeye çalışılan uluslararası mekanizmaların dönemin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden tahkim edilmesi dâhil uluslararası ortama yönelik programların geliştirilmesi de hedeflenmektedir.

Ve insan eliyle gerçekleştiği için önlenbilir olan Türkiye ve dünyadaki bu kötücül sürecin son bulması ve insan haklarına dayalı bir ortak yaşam idealini geliştirmek için çok daha fazla çaba göstereceğimiz aşikârdır.

TİHV TEDAVİ ve REHABİLİTASYON MERKEZLERİ 2020 YILI DEĞERLENDİRME SONUÇLARI

YÖNTEM

2020 yılında TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezlerine¹ (TİHV TRM) başvuran 605 kişiye ait veriler başvuru dosyalarındaki kayıtlardan elde edilmiştir. Kayıtlar; bu merkezlerde çalışan tıbbi sekreter, hekim, sosyal hizmet uzmanları ve uzman hekimlerin, başvurularla yaptıkları görüşme, muayene ve diğer tanısal incelemeler sonucu oluşturulmuştur.

Başvuru dosyalarında; başvurulara ait sosyodemografik verilerin yanı sıra yaşanan olaya ait bilgiler, tıbbi ve sosyal değerlendirmeler ve bu sürece ait izlemler yer almaktadır. Yıl sonunda başvuru dosyalarında yer alan veriler tıbbi sekreterler tarafından Excel programında hazırlanan veri tabanına girilmiş, daha sonra tüm merkezlere ait veriler ortak veri tablosunda bir araya getirilmiştir.

TİHV'e işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalanların yanı sıra işkence gören kişilerin yakınları da tıbbi destek almak ve işkencenin belgelenmesi amacıyla başvurmuştur. Yıl içinde yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını ve bunların yol açtığı travmalar ile onarım süreçlerini analiz edebilmek amacıyla Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri'nin 2020 yılına ait verileri; "işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" ile "işkence görenlerin yakını" olarak iki ayrı veri tabanına ayrıştırılarak değerlendirilmiştir. Ağır ve ciddi insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuran 2 kişi işkence ve diğer kötü muameleler içinde değerlendirilmiştir. TİHV Tedavi Merkezlerine 2020 içinde yapılan 605 başvuru içinde işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan başvuru sayısının 574, işkence görenin yakını olan başvuru sayısının ise 31 olduğu belirlenmiştir. Başvurular arasında Türkiye dışında işkence gördüğünü belirten 12 başvuruya ait veriler Türkiye'de yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını değerlendirmek amacıyla ayrı incelenmiştir.

"Türkiye'de işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" 562 başvuru, "Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalan" 12 başvuru ile "işkence görenlerin yakını" olan 31 başvurunun verileri SPSS ve Excel programlarında ayrı ayrı istatistiksel analizleri yapılarak, dağılım tabloları ve grafikler hazırlanmıştır.

2020 Tedavi merkezleri raporunda sürdürülen *sosyal hizmet alanı ve çocuklarla ilgili yürütülen çalışmaların yanı sıra 'cinsiyet kimliklerine göre gerçekleşen işkence ve kötü muameleler'* ek bölümler olarak hazırlanmış ve raporda sunulmuştur.

1 TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Referans Merkezleri (İstanbul, Diyarbakır, Ankara, İzmir Temsilcilikleri ile Cizre ve Van Referans Merkezleri)

BAŞVURU BİLGİLERİ

2020 tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının yol açtığı siyasal, sosyal, ekonomik, etik vb. boyutları olan küresel kriz koşullarında yaşandı. Türkiye’de Mart ayında bildirilen ilk Covid-19 olgusu sonrası Türkiye genelinde ilan edilen ayırıcı, keyfi ve plansız sokağa çıkma yasakları, toplumun pandemiyle ilgili endişeleri, sağlık insan gücünün pandemiye kanalize edilmesi, rutin ve seçilebilir sağlık hizmetlerinin ertelenmesi gibi nedenler kişilerin sağlık kurumlarına başvurularını aksattı ve azalttı. Salgından korunmak için riskli gruplar için başlatılan “evden çalışma”, “esnek çalışma” gibi modeller yaygınlaştı. TİHV temsilciliklerinin çalışma koşulları da bu süreçte düzenlenerek akut başvurular dışındaki başvurulara daha ileri tarihlere randevu verildi. Tüm bu olumsuzluklara karşın TİHV Temsilcilikleri ve Referans Merkezlerine 2020 yılında 605 başvuru yapılmıştır. Bu dönemde yaşadıkları veya tanık oldukları işkence ve kötü muamele uygulamaları nedeniyle TİHV’den destek almak amacıyla başvuran kişilerin sayısı İstanbul Temsilciliği’nde 190 (%31,4), Van Referans Merkezi’nde 128 (%21,2), Diyarbakır Temsilciliği’nde 116 (%19,2), İzmir Temsilciliği’nde 78 (%12,9), Ankara Temsilciliği’nde 58 (%9,6) ve Cizre Referans Merkezi’nde 35 (%5,8) olmuştur.

TİHV temsilciliklerinde tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları ağırlıklı olarak iki temsilciliğin (İstanbul ve Diyarbakır) koordinasyonu ile sürdürülmektedir. İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının bölgesel farklılıklarını değerlendirmek amacıyla Kürt nüfusun yoğun olduğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki başvuruların yapıldığı temsilcilik ve referans merkezlerinin (Diyarbakır, Cizre, Van) verileri Diyarbakır; İstanbul, Ankara ve İzmir Temsilciliklerine yapılan başvuruların verileri ise İstanbul ana merkez olarak ayrıştırılmıştır. 2020 yılında Kürt nüfusun yoğun olduğu illerdeki TİHV temsilcilikleri ve referans merkezlerine (Diyarbakır, Van, Cizre) yapılan başvurular 2019 yılı başvuru sayılarına göre oransal olarak azalmış gözükse de (2019: %53,6; 2020: %46,1) başvuru oranlarının 2019 yılı öncesinden farklı olarak her iki bölge için birbirine yakın olduğu görülmüştür.

TİHV’e işkence ve diğer kötü muamele eylemlerine maruz kalanların ancak çok sınırlı bir bölümü ulaşabilmektedir. TİHV 6 merkezi ile işkence nedenli başvurular için bir olanak yaratmakla birlikte nüfusun önemli bir bölümüne ulaşamamaktadır. TİHV’e ait temsilciliklerin varlığı, yerleşim yerinin yanı sıra yakın illerde yaşanan insan hakları ihlalleri ve işkenceye maruz kalanların bir bölümünün başvurularına olanak yaratmaktadır. TİHV Van Referans Merkezinin 2018 yılında açılması sonrası Van ve çevre illerde işkence görenlerin TİHV’e başvuruları artmış tüm başvurular içindeki 2018’de %7,7 olan başvuru oranı 2020’de %21,2’ye yükselmiştir. TİHV nihai olarak insan hakları ihlallerinin ve işkencenin ortadan kalktığı, sürdürülen faaliyetlere gerek kalmayan günleri hedeflese de ihlallerin ve işkencenin yaygınlığı nedeniyle başvurulara ulaşma konusunda çabalarını geliştirmelidir.

Başvuru nedenlerine göre yapılan değerlendirmede; işkence ve diğer kötü muameleler nedeniyle 572 kişi (%94,6), işkence ve diğer kötü muamele dışında kalan

ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle 2 kişi (%0,3), işkence görenin yakını olarak ise 31 kişi (%5,1) TİHV'e tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme talebiyle başvurmuştur.

Başvuruların 12'sinde (%2) yaşanan veya tanık olunan işkence süreci Türkiye dışında gerçekleşmiştir.

Tüm başvuruların başvuru nedenlerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Başvuruların TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı

Temsilcilik	İşkence Gören Başvurular		Ağır İnsan Hakları İhlali		İşkence Görenin Yakını		Yurtdışında İşkence Gören		Toplam Başvuru	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%**
Diyarbakır	104	89,7	0	0,0	10	8,6	2	1,7	116	19,2
Van	127	99,2	0	0,0	1	0,8	0	0,0	128	21,1
Cizre	32	91,4	0	0,0	3	8,6	0	0,0	35	5,8
İstanbul	182	95,8	1	0,5	6	3,2	2	1,1	190	31,4
Ankara	53	91,4	1	1,7	0	0,0	5	8,6	58	9,6
İzmir	64	82,1	0	0,0	11	14,1	3	3,8	78	12,9
Toplam	562	92,9	2	0,3	31	5,1	12	2,0	605	100,0

* Satır yüzdesi;

** Sütun yüzdesi

Türkiye'de işkence ve diğer kötü muamele nedeniyle yapılan başvurular ile işkence dışı ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle yapılan başvurular "işkence" başlığı altında birlikte değerlendirilmiştir.

İşkence gören kişilerin yakınları ile yurt dışında işkence gördüğü için başvuru yapan kişilere ait veriler ayrıca ele alınmıştır.

TÜRKİYE'DE İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELE NEDENLİ BAŞVURULAR

2020 yılında yaşananlara bakıldığında; Ocak ayının başında Çin'in Wuhan kentinde başlayan salgın yıl sonunda *worldometer*'in verilerine² göre Türkiye'de 20.881 insanın ölümüne, 2.208.652 insanın hastalanmasına ve on binlerce insanın işini, evini kaybetmesine yol açtı. Yaşanan salgın küresel olmasına karşın sorumluluklar tüm dünyada siyasi iktidarların benzer uygulamalarıyla çalışan, işçi, işsiz, yoksul, azınlıkların üzerine yıkıldı. Sağlık alanından başlayarak derinleşen eşitsizlikler, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de işsizliğin ve yoksulluğun artmasına, sağlık gerekçesi kullanılarak şiddetin, iktidarın keyfi ve yasakçı uygulamalarının hâkim kılınmasına yol açmıştır.

² <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/turkey/>

Yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları, düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik engeller, özgürlükleri kaldırma girişimleri, insan hakları örgütlerine ve savunucularına yönelik müdahaleler, toplantı ve gösterilerde güvenlik güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahaleleri” 2020 yılında da artarak devam etmiştir. Kolluk güçlerinin, hukuksal normların dışına çıkan kural dışı, denetlenmeyen, cezalandırılmayan, siyasal iktidar tarafından görmezden gelinen hatta teşvik edilen şiddeti yıl içinde artış göstermiş, sıradanlaşarak gündelik yaşamın bir parçası hâline gelmiştir. Üniversite öğrencileri, gazeteciler, politik aktivistler kayıt dışı biçimde gözaltına alınarak baskı ve tehdit yöntemleriyle ajanlaştırılmaya çalışılmış, kabul etmeyenlerin bir bölümü “örgüt üyeliği” iddiasıyla tutuklanmış veya kaçırılarak işkence ve kötü muamelelere maruz kalmıştır.

Salgın sürecinde işkence ve insan hakları ihlallerinde azalma yaşanmadığı gibi salgın yeni hak ihlalleri için elverişli bir zemin olarak kullanılmıştır. Hak arama mücadeleleri, barışçıl toplantılar, düşünce-ifade-örgütlenme özgürlüğünün önündeki engeller salgın gerekçesiyle artırılarak katılaştırılmıştır. Adil yargılanma hakkı talebiyle başlayan ölüm oruçlarında dört insanın ölümüne göz yumulmuş, hapisanelerde giderek artan insan hakları ihlalleri salgınla birlikte tüm mahpuslar için yaşam hakkını da ortadan kaldıracak boyutlara gelmiştir. Evrensel hukuk normlarına ve insan haklarına aykırı, ayrımcı olarak İnfaz Kanunu’nda yapılan düzenlemeden eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade eden, yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucuları, avukatlar, seçilmiş siyasiler ve özellikle Covid-19’a karşı savunmasız olan yaşlı ve ağır hasta mahpuslar yararlandırılmamıştır.

Sağlık meslek örgütlerinin, iktidarın uyguladığı sağlık politikalarına ve yaşanan ekonomik krize yönelik olarak yapmış olduğu açıklamalar ceza ve kapatma tehditleriyle sindirilmeye çalışılmıştır. Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında alınan tedbirlere uymadıkları gerekçesiyle çok sayıda yurttaş, kolluk güçlerinin işkence ve diğer kötü muamele niteliğine varan şiddetine maruz kalmıştır.

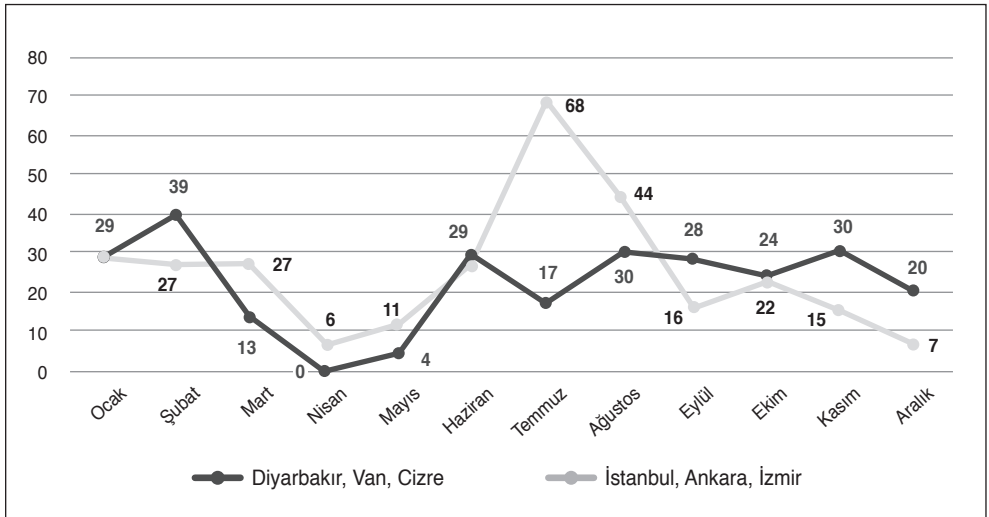
Siyasal iktidarın hakları ortadan kaldıran, bilgi üzerinde hegemonya kurarak gerçekleri manipüle eden baskı ve kontrole dayalı yönetme tarzı ile tüm ülke adeta işkence mekânına dönüştürülmüş, işkence 2020 yılında da en başat insan hakları sorunu olmuştur.

2020 yılında TİHV Tedavi Merkezlerine işkence ve diğer kötü muamele ile işkence dışındaki diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle yapılan 562 başvuruya ait bilgiler, başvuru temsilcilikler ve işkence suçlarının gerçekleşme zamanına göre sınıflandırılmıştır. Temsilcilikler ve işkence yılına göre sınıflandırılan veriler başvuru zamanı, başvuru yolları, sosyodemografik veriler, fiziksel ve ruhsal değerlendirme süreçleri, işkence uygulamaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Başvuru Ayları

Başvuruların aylara göre dağılımı değerlendirildiğinde; artış ve düşüşlerin yaşanan ihlal ve işkencelerden bağımsız olarak salgın ve verilen yasak kararlarıyla ilişkili olduğu düşünülmüştür. Covid-19 salgının başlamasıyla birlikte Mart ayında başvuru sayıları ciddi oranda azalmaya başlamış, Türkiye genelinde ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının bitimi sonrası Haziran ayından başlayarak yükselmiş, Eylül 2020 sonrasında salgında ikinci dalganın yükselmesiyle birlikte başvurular yeniden azalmıştır. Salgın nedeniyle temsilciliklerin çalışma koşullarında yapılan değişikliklerin başvuru sayılarının üzerinde etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Ana merkezlere yapılan başvuru sayılarının aylara göre dağılımı Grafik 1'de sunulmuştur.

Grafik 1: TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine yapılan başvuruların aylara göre dağılımı

Başvuru Yolları

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarına maruz kalanların TİHV Tedavi Merkezlerine başvuru yolları ve başvurmak için bilgi/öneri aldıkları kaynaklar değerlendirildiğinde; 2019 yılından farklı olarak TİHV'e daha önce başvuran kişilerin önerisiyle başvuru yapanların ilk sırada yer aldığı (115 kişi; %20,5), bunu sırasıyla eski başvuruların (97 kişi; %17,3), "Demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler kanalıyla başvuranların (91 kişi; %16,1) ve bunu herhangi bir kaynaktan bilgi öneri almaksızın doğrudan TİHV'e başvuruların (90 kişi; %16,0) izlediği görülmüştür. TİHV'e başvuru yolları Tablo 2'de yer almaktadır.

“Demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler” yoluyla yapılan başvuruların 2019 yılından itibaren artmaya başlaması TİHV temsilcilikleri ve faaliyetlerinin görünürlüğü konusunda olumlu bir gösterge olarak dikkat çekmektedir. Beş başvurudan birinin “Demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler” kanalıyla TİHV’e başvurması, TİHV’in siyasi partilerin yanı sıra demokratik kitle örgütleri tarafından da tanındığını ve destek için yönlendirdiği bir kurum olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 2: Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı

Başvuru Yolu	Başvuru Sayısı	%
TİHV başvurularının önerisiyle	115	20,5
Eski başvuru	97	17,3
Demokratik örgüt ve/veya partiler kanalıyla	91	16,2
Doğrudan	90	16,1
Avukatlar yoluyla	63	11,2
TİHV gönüllülerinin önerisiyle	35	6,2
TİHV çalışanlarının önerisiyle	35	6,2
İHD kanalıyla	29	5,2
Diğer kanallarla	6	1,0
Basın aracılığıyla	1	0,1
Toplam	562	100,0

Tabloda ilk sıraları “daha önce başvuranların önerisi” ile (115 kişi; %20,5) “eski tarihte başvuranlar” (97 kişi; %17,7) almaktadır. Daha önce TİHV’den destek alanların ilk sırada yer alması, TİHV’in yürüttüğü çalışmaların destek alanlar tarafından nasıl değerlendirildiğini göstermesi yönünden değerlidir. Başvuruların %38,2’sinin işkence sonrası tekrar TİHV’e başvurması veya eski başvurularca yönlendirilmesi TİHV’in bütünlüklü yaklaşımının ve yaptığı çalışmaların eski başvurular açısından anlamlı bulunduğuna işaret etmektedir.

Avukatlar, demokratik kitle örgütleri ve/veya partiler, diğer yollar ve basın aracılığı yapılan başvuruların oranı ise %28,6 olmuştur. Avukatların önerisiyle TİHV’e başvuranların oranının 2019 yılına oranla iki kat arttığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, erken dönemde başvuru yapılmasını sağlayabilmek, tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme konusunda etkili sonuçlar alabilmek için; baro, hukuk örgütleri ve avukatların TİHV’in sürdürdüğü İstanbul Protokolü ve belgeleme çalışmalarına dâhil edilmesi, sürdürülen çalışmaların yaygınlaştırılması, ulaşılan sonuçlar hakkında karşılıklı bilgilendirme ve bu çabaların görünürlüğünü sağlayacak çalışmaları sürdürmek ve de geliştirmek işkence karşıtı mücadelenin olmazsa olmazı olarak durmaya devam etmektedir.

2020 yılında TİHV çalışanları, gönüllüleri ve İHD’nin önerisiyle başvuru yapanların oranı %17,6 olmuştur.

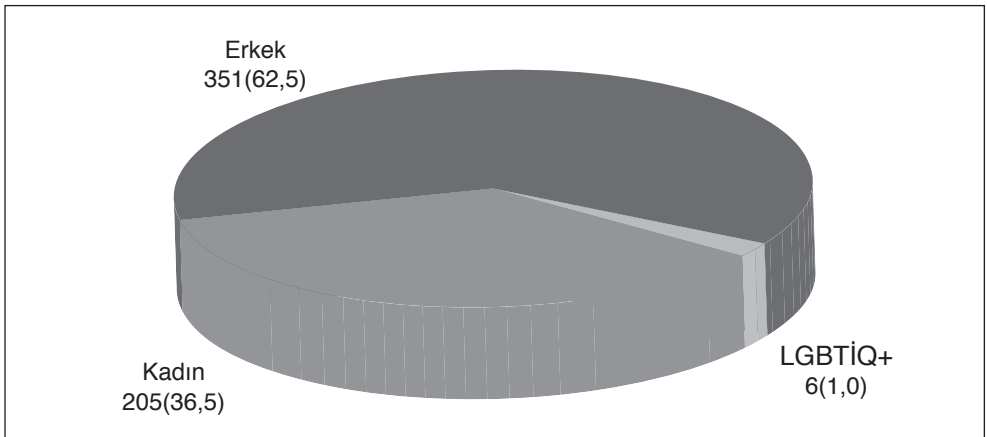
Başka bir kişi veya kurumdan bilgi almaksızın doğrudan TİHV'den tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme konularında destek almak için başvuru yapanların TİHV'e nasıl ulaştığı ve neden TİHV'e başvurduğu ayrıntılandırılmadığı için bu başvuru yolu hakkında yapılacak yorumlar sınırlı olacaktır. Bu yolun ayrıntılandırılması, TİHV'in görünürlük çalışmaları ve başvurulara ulaşılması konularında katkı sağlayacaktır.

Önceki yıllara ait tedavi merkezleri raporlarında da başvuru yolları arasında medyanın, sosyal medyanın neredeyse hiç belirtilmemesi TİHV'in medya ve sosyal medyada yeterince görünür olmadığını ya da bu kaynağın başvuru yolları arasında etkili olmadığını düşündürmektedir. Son yıllarda TİHV işkenceye maruz kalanlara ulaşmak, görünürlüğünü ve etkisini artırmak için sosyal medyayı ve yeni iletişim araçlarını daha etkili kullanmaya başlamıştır. İşkence görenlerin veya yakınlarının kullanılan yeni iletişim araçları ve yöntemleri ile TİHV'e ulaşmak için etkili bir kaynağa daha ulaşabileceği dikkate alınarak sürdürülen çalışmalar ve kullanılan yeni yöntemlerin başvuru yolları üzerindeki etkileri gelecek yıllarda daha iyi anlaşılabilir.

Başvuruların Sosyo - Demografik Bilgileri

1. Cinsiyet ve Yaş

2020 yılında başvuru yapan 562 kişinin cinsiyet kimliklerine göre dağılımı incelendiğinde (Grafik 2); 205 başvuranın (%36,5) kadın, 351'inin (%62,5) erkek, 6'sının (%1,0) LGBTİQ+ olduğu görülmektedir. 2018 yılının verileri ile karşılaştırıldığında, kadın başvuruların oranında artma olduğu [186 kadın (%36,8); 319 erkek (%63,2)] saptanmıştır. 2019 yılı başvurularında LGBTİQ+ başvurular yer almazken 2020 yılında yapılan başvuruların 6'sının (%1,0) LGBTİQ+ olması, cinsiyet kimliklerinin temsili ve işkenceye maruz kalan tüm çevrelerin görünür olması için yürütülen çalışmalar yönünden anlamlıdır.

Grafik 2: Başvuruların cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Cinsiyet kimlikleri yönünden işkence ve diğer kötü muamele iddiasıyla 2020 yılında temsilcilikler arasında başvuru sayıları arasında önceki yıllarda olduğu gibi anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu farklılık bölge illerinde (Diyarbakır, Van, Cizre) yapılan başvuruların ağırlıklı olarak erkeklerden oluşmasından kaynaklanmaktadır.

2020 yılına ait başvurularda yaş grupları 25 yaşından başlayarak 5 yaşlık dilimlere ayrılmış; çocuklar (18 yaş altı), öğrenim yaşında olanlar (18-25 yaş), yaşlılar (65 yaş üzeri) farklı sayıdaki yaşı kapsayacak şekilde sınıflandırılmıştır. İşkence uygulamaları, etkileri, hedef aldığı kişi ve gruplarda ortaya çıkan zararları araştırmak, farklılıklarını belirleyebilmek için yaş gruplarının ayrıştırılmasının anlamlı olacağı düşünülmüştür.

2020 yılında işkence nedeniyle tedavi merkezlerine başvuran kişilerde en küçük yaştan 5 en yüksek yaştan 70, yaş ortalamasının ise $33,13 \pm 12,013$ olduğu (kadın başvuruların yaş ortalaması 32,25, erkek başvuruların yaş ortalaması 33,71) saptanmıştır. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında yaş ortalamasının düştüğü (2019 yılında yaş ort: 36,05) gözlenmiştir. Yaş gruplarına göre başvuru yapılan bölgeye göre yapılan karşılaştırmada; anlamlı bir farklılık olduğu ($x^2=45,595$, $p < 0,001$), farklılığın 2020 yılında erken yaş grubunun Diyarbakır, Van ve Cizre, ileri yaş gruplarının ise İstanbul, İzmir ve Ankara temsilciliklerine başvurmasından kaynaklandığı belirlenmiştir. 2020 yılı başvurularının yaş grupları ve başvurdukları bölgelere göre karşılaştırılmalı dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tüm işkence gören başvuruların %3,4'ünü 18 yaş altındaki başvurular oluşturmaktadır (19 başvuru). 2019 yılı tedavi merkezleri raporunda yer alan veriler ile karşılaştırıldığında, gözaltında işkence görme nedeniyle başvuran 18 yaş altındaki çocuk başvuru oranlarının benzer olduğu saptanmıştır. Yaş grupları yönünden her iki yılın verileri karşılaştırıldığında başvurular arasında 2020 yılında 41 yaşının altındaki gruplarda bir artış görülürken bu yaştan üzerindeki gruplarda azalma gözlenmiştir. Bu farklılığın ortaya çıkmasında Covid-19 salgınının başlamasıyla birlikte ileri yaşta ve kronik rahatsızlıkları olan kişilerin daha çok etkilendiği bilgisi ile alınan ayrımcı önlemler ve yasakların da etkisi dikkate alınmalıdır. İşkence uygulamaları yönünden yaş farklılıklarının bir önemi olup olmadığı ayrıştırılamamıştır. 2020 yılında da, 5 yaşından 70 yaşına kadar her yaştan insana işkence uygulanmıştır.

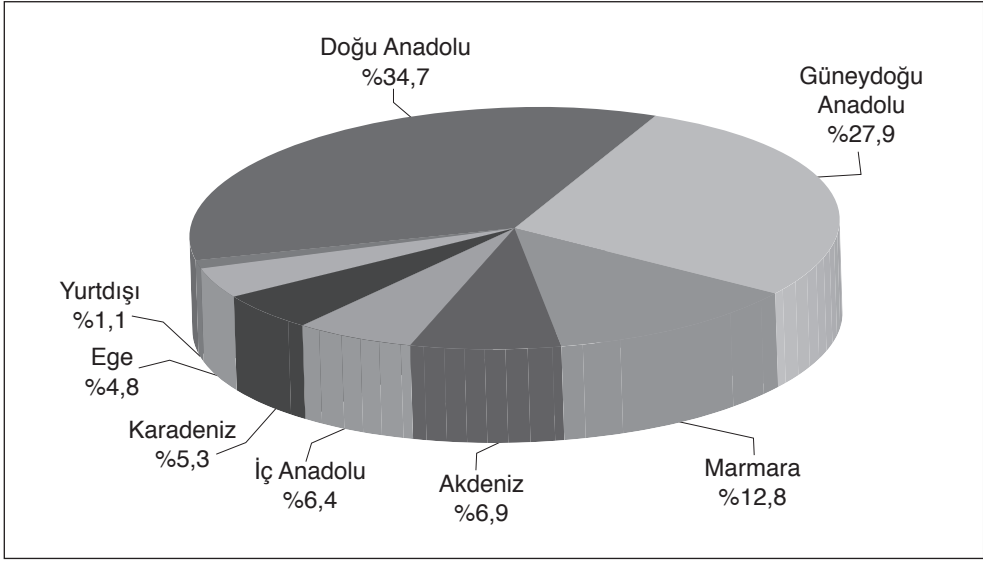
Tablo 3: 2020 yılı başvurularının yaş grupları ve başvurdukları bölgelere göre dağılımı

Yaş Grubu	Diyarbakır, Van, Cizre		İstanbul, Ankara, İzmir	
	Sayı	%	Sayı	%
18 yaş altı	15	78,9	4	21,1
18-25 yaş	44	30,8	99	69,2
26-30 yaş	48	41,0	69	59,0
31-35 yaş	52	63,4	30	36,6
36-40 yaş	34	50,7	33	49,3
41-45 yaş	26	54,2	22	45,8
46-50 yaş	18	60,0	12	40,0
51-55 yaş	13	68,4	6	31,6
56-60 yaş	7	36,8	12	63,2
61-65 yaş	6	46,2	7	53,8
65 yaş üzeri	0	0,0	5	100,0
Toplam	263	46,8	299	53,2

2. Doğum Yeri ve Bölgesi

Başvuranların doğdukları şehirler incelendiğinde, başvuruların 90'ının (%16,0) Van, 69'unun (%12,3) Diyarbakır, 61'inin (%10,9) İstanbul, 40'ının (%7,1) Şırnak ve 22'sinin (%3,9) Hakkari doğumlu olduğu; başvuruların %62,6'sının Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlu olduğu belirlenmiştir. 2019 yılına oranla Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlu olanlarda %8 oranında bir azalma söz konusudur. Başvuruların doğum illeri ve bölgelerine göre dağılımları Grafik 3 ve Grafik 4'de gösterilmiştir.

Grafik 3: Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı

Grafik 4: Başvuruların doğum bölgelerine göre dağılımı

2020 yılı TÜİK verilerine göre Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi doğumlular Türkiye nüfusunun %24,6'sını oluştururken işkenceye maruz kalanlar içinde bu bölgede doğanların oranı %62,6'dır. Önceki yıllara ait tedavi merkezleri raporlarında da bölge doğumluların benzer oranlarda yüksek olduğu saptanmıştır.

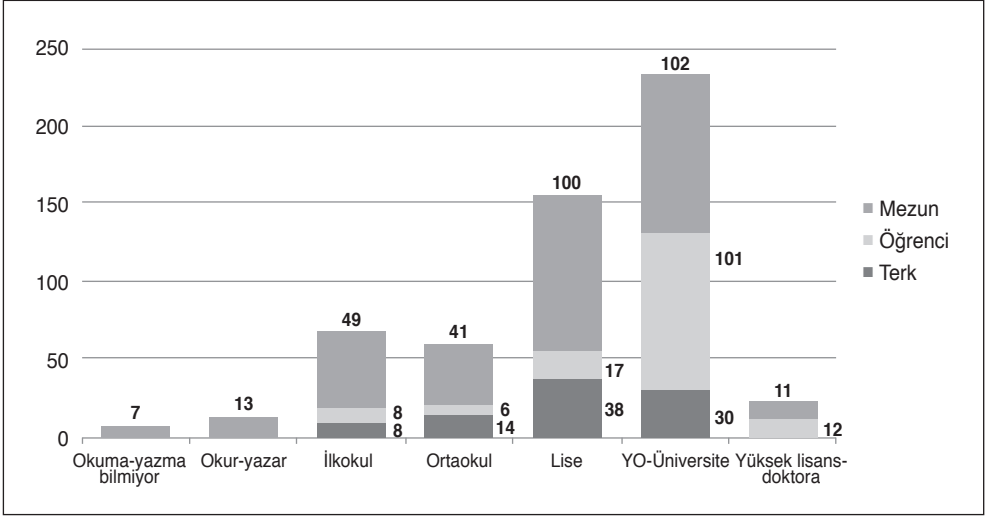
Başvuruların %64,6'sı anadillerinin Kürtçe ve lehçeleri olduğunu belirtirken anadili Türkçe olanların başvuru oranı %32,4'dür. TİHV'e yapılan başvuruların anadilleri ve doğum bölgeleri birlikte değerlendirildiğinde, Kürtlerin işkenceye daha fazla uğradığı ve bu durumun değişmediği anlaşılmaktadır.

3. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu

Başvuruların öğrenim durumları değerlendirildiğinde:

- 20 başvurunun (%3,6) resmi bir öğrenim kurumunu bitirmediği (okur- yazar 13, okuma yazma bilmeyen 5, öğrenim çağında değil 2)
- 303 başvurunun (%53,9) öğrenimini tamamladığı (ilkokul 49, ortaokul 41, lise 100, yüksek okul-üniversite 102, yüksek lisans-doktora 11)
- 144 başvurunun (%25,6) hâlen öğrenci olduğu (ilkokul 8, ortaokul 6, lise 17, yüksek okul-üniversite 101, yüksek lisans-doktora 12)
- 90 başvurunun (%16) ise öğrenimini yarıda bıraktığı (ilkokul 8, ortaokul 14, lise 38, yüksek okul-üniversite 30)
- 5 başvurunun ise kayıtlarının eksik olduğu görülmüştür.

Başvuruların eğitim durumlarına göre dağılımları Grafik 5'de yer almaktadır.

Grafik 5: Başvuruların eğitim durumlarına göre dağılımı

Başvuruların çalışma ve eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 4'te gösterilmiştir. Eğitim ve çalışma durumu tespit edilemeyen ve çalışma yaşı altında olan 43 başvuru değerlendirmeye alınmamıştır. Bununla birlikte çocuklardan birinin aile işlerinde çalıştığı, 65 yaş üstündeki 4 başvurunun da emekli olduğu öğrenilmiştir.

Başvuruların önemli bölümünün bir eğitim kurumunu bitirmiş olmasına karşın 382'sinin (%73,6) işsiz olduğu belirlenmiştir. Başvuruların 62'sinin (%11,9) tam zamanlı, 14'ünün (%2,7) kısmi zamanlı çalıştığı, 28'inin (%5,4) kayıt dışı istihdam edildiği ve 7'sinin (%1,3) ücretsiz aile işçisi/ev çalışanı olduğu 25 kişinin (%4,8) emekli ve 1kişinin (%0,2) ise diğer gelirleri olduğu öğrenilmiştir.

Tablo 4: Başvuruların çalışma ve eğitim durumlarına göre dağılımı

	Tam zamanlı	Kısmi zamanlı	Kayıt dışı iş	Ev içi çalışma	Emekli	Geliri var	İşsiz
Okuma yazma bilmiyor	0	0	0	0	0		7
Okur-yazar	0	0	1	0	0		11
İlkokul terk	0	1	0	0	0		7
İlkokul mezunu	4	1	3	1	6		34
Ortaokul terk	1	0	1	1	0		11
Ortaokul mezunu	4	0	2	0	1		34
Lise terk	4	1	5	2	2	1	23

Tablo 4 devam

	Tam zamanlı	Kısmi zamanlı	Kayıt dışı iş	Ev içi çalışma	Emekli	Geliri var	İşsiz
Lise mezunu	15	2	10	2	6		65
Üniversite-YO terk	3	1	1	0	0		24
Üniversite-YO mezunu	23	4	4	0	8		63
YL-Doktora mezunu	2	0	1	0	0		8
Öğrenci	6	4	0	1	2		97
Toplam	62	14	28	7	25	1	384

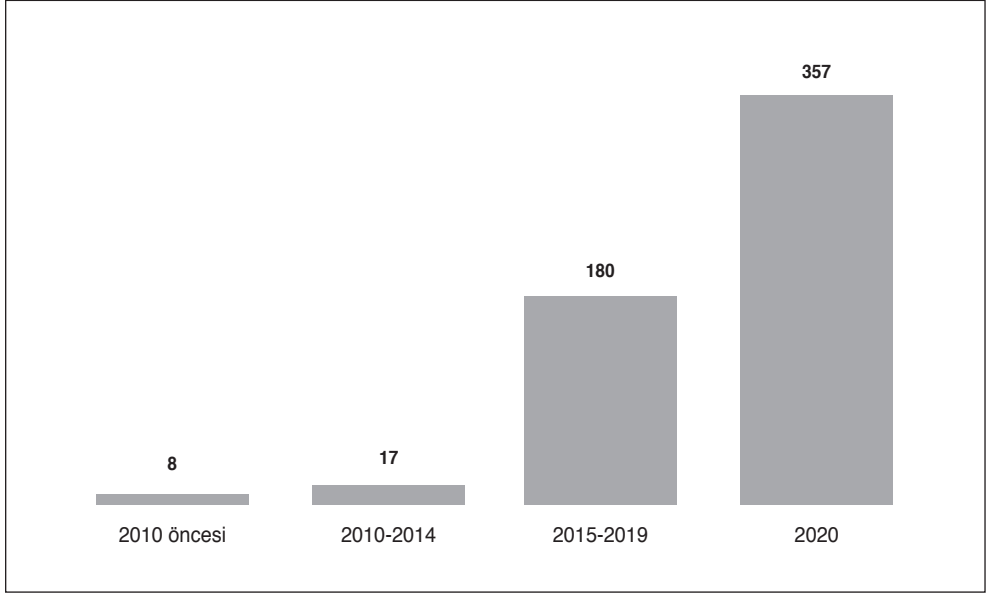
2020 yılında ekonomik kriz salgınla birlikte daha da ağırlaşmıştır. COVID-19'a karşı alınan önlemler nedeniyle ekonomiler daralırken kapanan işyerleri nedeniyle işsiz kalanların sayısı artmıştır. Yeni istihdam olanakları da daraldığından, kayıtdışı çalışan, mevsimlik çalışan işçiler, gençler, eğitim düzeyi düşük, süreli sözleşmeliler ve küçük işletmelerde çalışanların iş bulma olanakları daha da düşmüştür.

Siyasi iktidara biat etmeyen kişilerin kamuda istihdam edilmemesi, çalışanların güvencesizliğe ve örgütsüzlüğe zorlanması, çalışma yaşamının dışına çıkartılması, hak arama mücadelesi ve hakların iadesi taleplerinin işkence ve kötü muamele uygulamalarının gerekçesi olması salgın koşullarında da devam etmiştir.

İşkence Süreci

İşkence ve diğer kötü muamele uygulamalarını bütünlüklü ele almak ve işkence sürecinin yıllara göre değişen yönlerini belirlemek amacıyla, işkence ve diğer kötü muamele nedeniyle yapılan 562 başvuru, 2020 yılı içinde uygulanan işkence nedeniyle yapılan başvurular ve 2020 yılı öncesinde uygulanan işkence nedeniyle yapılan başvurular olarak iki ayrı gruba ayrılarak analizler yapılmıştır.

İşkence nedeni başvuran 562 kişinin 357'si (%63,5) 2020 yılında işkence gördüğünü (resmi, resmi olmayan gözaltılar sırasında, hapisanede, vb.), 205 kişi ise (%36,5) 2020 yılı öncesinde işkenceye maruz kaldığını belirtmiştir. Yıl içinde gördüğü işkence nedeniyle yapılan başvuru oranlarının TİHV'e son yıllarda yapılan başvurularda %60'ın üzerinde olduğu [2019 (%67, 5); 2018 (%60,6); 2017 (%67,9); 2016 (%66)], 2020 yılının verilerinin de benzer olduğu görülmüştür. Başvuruların belirttiği işkence yıllarına göre dağılım Grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6: İşkencenin yıllara göre dağılımı

Başvurular arasında en eski tarihli işkence başvurusu 1989 yılına aittir. 2020 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirten 205 başvurunun 150'si, hapisshanedede oldukları için başvurularını tahliye olduktan sonra yapmıştır. Tahliye edildikten sonra aynı yıl içinde başvuranların sayısı 93'dür. Ulusal ve uluslararası yargı süreçlerinde işkence iddialarıyla ilgili verilen kararlarda başvuru ve tıbbi değerlendirmelerin mümkün olan en erken dönemde yapılması gerekliliğinin altı çizilmekte, belgelemenin zamanında yapılamaması durumunda nedensellik bağına kurmanın güçleşeceğine vurgu yapılmaktadır. İşkence iddialarının hukuksal boyutta da karşılık bulabilmesi için mümkün olan en erken dönemde başvuru yapılarak değerlendirmelere başlanmalıdır. Tahliye tarihleri de dikkate alındığında başvuruların 102'si işkence veya tahliye tarihinden bir yıl veya daha uzun bir süre geçtikten sonra başvurmuştur. Başvurular ve başvuru yollarında etkili olan kaynakların işkence sonrasında mümkün olan en erken zamanda ve İstanbul Protokolü'ne uygun belgeleme yapılması yönünde bilgilendirilmesi, hukuksal yönden maruz kalınabilecek hak kayıplarının azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

1. Başvuruların Gözaltına Alınma Nedenleri

Önceki yıllarda olduğu gibi TİHV'e 2020 yılında başvuran 562 kişinin 507'si (%90,2) siyasi düşünce, kimlik veya eylemleri nedeniyle gözaltına alındıklarını belirtmiştir. Bir önceki yıla oranla etnik nedenlerle gözaltına alındığını belirtenlerin oranı %1,4'e, adli nedenle gözaltına alındığını bildirenlerin oranı ise %4,1'e düşmüştür. Buna karşın 2020 yılında 10 başvuru (%1,8) cinsel kimliği/yönelimi nedeniyle gözaltına

alındığını belirtmiştir. Oransal olarak en büyük artış cinsel kimliği/yönelimi nedeniyle gözaltına alınanlar arasında yaşanmıştır.

Başvuruların bir bölümünde son gördüğü işkence tarihi ile son gözaltı tarihleri farklılıklar içerdiğinden gözaltı süreleriyle ilgili tablolarda değerlendirmeler 2020 yılında gözaltına alınanlarla (282 başvuru) 2020 yılı öncesinde gözaltına alınanlar arasında yapılmıştır (280 başvuru). Gözaltına alındığı tarihe göre işkence görme nedenlerinin dağılımları Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5: Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımları

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Siyasi	248	87,9	259	92,5	507	90,2
Adli	19	6,7	4	1,4	23	4,1
Cinsel kimlik ve yönelim	5	1,8	5	1,8	10	1,8
Sığınmacı	2	0,7	1	0,4	3	0,5
Etnik nedenler	2	0,7	6	2,1	8	1,4
Diğer nedenler	6	2,1	3	1,1	9	1,6
Kayıt yok	0	0,0	2	0,7	2	0,4

**Sütun yüzdesi

TİHV’e yapılan başvurularda siyasi nedenle yapılan başvurularda hangi muhalif grupların hedef alındığı aydınlatılmamakta ise de Kürtlerin ve sol muhalif grupların ağırlıkta olduğu; LGBTİQ+, dinsel/muhafazakar vb. grupların ise başvuru sayı ve oranlarının daha düşük olduğu düşünülmektedir.

2. Gözaltı ve Gözaltında İşkence Süreleri

2020 yılında Covid-19 küresel salgını hayatın tüm alanlarında etkili olmuştur. Salgının ortaya çıkardığı endişe, korku ve belirsizlik, bireylerin gündelik yaşamlarından başlayarak kurumsal alışkanlıklar ve uygulamalarda değişikliklere, temel hakların kısıtlanmasına, otoriterleşmeye, şiddet ve güvenlikçi politikaların hâkim kılınmasına yol açmıştır. Türkiye’de baskı ve şiddetin yoğunlaştığı dönemlerin ortak özelliği gözaltı sürelerinin uzatılması, usul güvencelerinin ihlal edilerek işkenceye zemin yaratılmasıdır. OHAL döneminde çıkarılan kararnamelerin 25 Temmuz 2018 tarihinde yasalaşması sonrası gözaltı süresi 48 saat, toplu işlenen suçlarda ise 4 gün olmuş, gözaltı süresinin sulh ceza hâkimi tarafından belirtilen süreleri geçmemek üzere en fazla iki defa uzatılmasıyla 12 güne kadar çıkartılmıştır. Covid-19 salgını nedeniyle ilan edilen sokağa çıkma yasakları, endişe ve korkunun bireyler ve toplum

tarafından içselleştirilmesi gibi nedenler gözaltı sürelerinde düzenleme yapılmasını gereksiz kılmış, gözaltı süreleri yönünden 2020 yılında yeni bir düzenleme veya uygulamaya gidilmemiştir. Başvuruların söz ettikleri işkence uygulamaları ile gözaltı süreleri birlikte değerlendirildiğinde, gözaltı süresi arttıkça belirtilen işkence uygulamalarının sayısının arttığı belirlenmiştir.

TİHV TRM'ne 2020 yılında başvurulara ait veriler 4'er günlük gözaltı süreleri esas alınarak sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında başvuruların son gözaltında tutuldukları süreler değerlendirildiğinde; başvuruların 306'sının (%54,4) gözaltında tutulma süresinin 24 saatten az olduğunu anlaşılmaktadır. Son gözaltı tarihini 2020 yılı olarak belirten başvuru sayısı 282'dir (%50,2). 2020 yılında 12 gün ve üzeri süre gözaltında tutulduğunu belirten iki başvuru olmuştur. En uzun gözaltı süresi 181 gün ile alikonulma yerinin geri gönderme merkezi olduğunu belirten bir başvuruya aittir. Başvuruların son gözaltında tutulma süreleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Başvuruların son gözaltı sürelerine göre dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
24 saatten az	190	67,38	116	41,43	306	54,45
2-4 gün	80	28,37	118	42,14	198	35,23
5-8 gün	9	3,20	22	7,86	31	5,52
9-12 gün	1	0,35	9	3,21	10	1,78
13-18 gün	0	0,00	8	2,86	8	1,42
19-30 gün	0	0,00	3	1,07	3	0,53
1 aydan fazla	1	0,35	4	1,43	5	0,89
Kayıt yok/Bilinmiyor	1	0,35	0	0,00	1	0,18

**Sütun yüzdesi

2020 yılı içinde gözaltına alındığını belirtenlerin gözaltında tutulma sürelerinin önceki yıllarda gözaltına alınanlara oranla azalmış olması istatistiksel olarak da anlamlıdır ($X^2=49,288$, $p < 0,001$). Ancak 2020 yılında küresel bir salgına yol açan Covid-19 nedeniyle ülke çapında ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve kısıtlamalar, toplumsal gösteriler ve kitlesel eylemlerin azalması, bireysel ve kurumsal düzeyde yaşanan endişeler (*korunma konusunda etkili mekânizmalar bulunmaması, bireysel önlem almanın yeterli olmaması, olumsuz çevre ve sağlık koşulları, kapalı ortamlar ve kalabalık nüfusun aynı ortamda bulunanlarının tümünü etkilemesi, vb.*), gözaltı sürelerinde yaşanan değişimin yorumlanmasını güçleştirmektedir.

2020 yılında da işkence, açık alanlarda düşünce ve ifade özgürlüğü taleplerinin yer aldığı kitlesel eylemler ve barışçıl gösterilerde cezalandırmak ve korkutmak amacıyla yaygın olarak uygulanmaya devam etmiştir. Usul güvencelerinin ihlali, keyfilik ve cezasızlığın varlığını sürdürmesi nedeniyle de gözaltında tutulma sürelerini tek başına değerlendirmek, işkence ve diğer kötü muamele eylemleri hakkında yorum yapmak için yeterli değildir.

3. Gözaltına Alınma Yerleri

2020 yılında başvuru yapan 562 kişinin %49,8'i (280 başvuru) son gözaltı yerini sokak ya da açık alan, %31,8'i (179 başvuru) ev olarak belirtmiştir. Tablo 7'de, başvuruların gözaltına alınma yılına göre son gözaltına alındıkları yerlerin dağılımı verilmiştir.

Tablo 7: Başvuruların son gözaltına alındığı yerlere göre dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Ev	75	26,60	104	37,14	179	31,85
Açık alan/ Sokak	172	60,99	108	38,57	280	49,82
Kurum (dergi, dernek)	12	4,26	13	4,64	25	4,45
İşyeri	2	0,71	10	3,57	12	2,14
Resmi kurum (havaalanı vb.)	12	4,26	12	4,30	24	4,27
Diğer	7	2,48	30	10,71	37	6,58
Kayıt yok/Bilinmiyor	2	0,70	3	1,07	5	0,89

**Sütun yüzdesi

Gözaltına alınma yeri yönünden önceki yıllar da değerlendirmeye dâhil edildiğinde (562 başvuru); Covid-19 salgını ve yasaklara rağmen açık alan ve sokaktan gözaltına alınan başvuru oranının 2020 yılında %61'e yükseldiği, evden gözaltına alınma oranının ise %26,6'ya düştüğü görülmektedir. Önceki yıllara ait Tedavi Merkezleri Raporlarında 2017 yılına kadar başvurularda ev ile sokak/açık alandan gözaltına alınma oranları arasında belirgin bir fark bulunmazken 2017 yılıyla birlikte gözaltına alınma yerleri yönünden açık alan/sokaktan gözaltına alınma oranının arttığı gözlemlenmiştir. 2017 ve 2018 Tedavi Merkezleri Raporlarında ev ile sokak/açık alandan gözaltına alınma arasındaki oran 1'e 3 iken 2019'da 1'e 2 oranına düştüğü gözlemlenmekte ise de 2020 yılı başvurularında açık alanda gözaltına alınanların oranı 1'e 2'nin üzerine çıkmaya başlamıştır. Gözaltına alınma yerlerine göre yıllar arasındaki farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır ($X^2=41,991$, $p < 0,001$).

TİHV'in hazırladığı 2020 Toplantı ve Gösteri Özgürlüğü notlarında: *sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, insan hakları savunucuları, kadınlar, mahpus yakınları, çevre ve kent hakkı savunucuları, işçi ve emekçiler, öğrenciler gibi birçok kesim tarafından yapılan eylemlere yönelik kolluk kuvvetlerinin müdahale sayısının yılında 745 olduğu, 88 toplantı ve gösterinin kolluk kuvvetleri tarafından engellendiği, bu müdahalelerde 2014 kişinin fiziksel şiddet kullanılarak gözaltına alındığı, en az 65 kişinin yaralandığı, 1'i çocuk olmak üzere 9 kişinin tutuklandığı, 100 kişinin adli kontrol şartıyla, 77 kişinin yurtdışı yasağıyla serbest bırakıldığı* bilgisi yer almaktadır.

Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında ilan edilen sokağa çıkma yasaklarına uymadıkları, maske takmadıkları, sosyal mesafe kuralını ihlal ettikleri gibi gerekçelerle çok sayıda kişi sokakta kolluk kuvvetlerinin işkence ve kötü muamelesine maruz kalmıştır.

2020 yılında 36 ilde yaşayan 61 milyon 959 bin 479 yurttaş, en kısıası 1, en uzununu 30 gün olmak üzere valilikler tarafından 130 kez eylem ve etkinliklerin yasaklanması nedeniyle toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanamamıştır. Ayrıca 17 ilde il sınırları içindeki eylemlere katılmak üzere gelen kişilerin il sınırları içine girişlerine ve başka illerde yapılacak eylem ve etkinliklere katılacak kişilerin ilden çıkışlarına çeşitli sürelerde kısıtlama getirilmiştir. Ayrıca 2020 yılı içinde 31 etkinlik yasaklanmış, bir grev 'genel sağlığı ve milli güvenliği bozucu nitelikte olduğu' gerekçesiyle ertelenmiştir.

Cumartesi Anneleri, Barış Anneleri, kayıp yakınları ve insan hakları savunucularının her hafta yaptığı "Kayıplar Bulunsun Failler Yargılsın" oturma eylemleri için kullandığı alanlar üzerindeki yasaklar sürmüş, salgın sonrası oturma eylemlerine İHD şubelerinde ve sanal ortam üzerinde devam edilmiştir.

Ev baskınları salgın koşullarında da toplumu korkutmak, sindirmek, kişileri kriminalize ederek çevrelerinden yalıtılmak ve güven duygularını zedelemek amacıyla uygulanmıştır.

4. Gözaltı Zamanlarına Göre İşkence

Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saatler sorgulandığında, tüm başvuruların 289'u (%51,42) gündüz saatlerinde gözaltına alındıklarını belirtmiştir. 2020 yılında gözaltına alınan 282 kişinin ise 145'inin (%47,87) gündüz 08:00–18:00 arasında, 80'inin (%28,37) akşam 18:00–24:00 ve 64'ünün (%22,7) gece 24:00–08:00 saatleri arasında gözaltına alındığı öğrenilmiştir. Tablo 8'de başvuruların 2020 yılı ve 2020 yılı öncesine göre gözaltına alınma saat dilimlerinin dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 8: Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saat aralıklarına göre dağılımı

Son Gözaltına Alındığı Saat	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
08:00–18:00	135	47,87	154	55,00	289	51,42
18:00–24:00	80	28,37	37	13,21	117	20,82
24:00–08:00	64	22,70	86	30,72	150	26,69
Bilmiyor/Hatırlamıyor	3	1,06	3	1,07	6	1,07

** Sütun yüzdesi

Son yıllara ait veriler incelendiğinde; gece yarısı (24:00-08:00) gözaltına alınma oranının 2016 yılında %14'ten 2019 yılında %24,9'a yükseldiği gözlenmiştir. 2020 yılında gözaltına alınanlarda kısmi bir düşme gözlenirken yine de yaklaşık 5 başvurudan birinin gözaltına alındığı zamanın gece yarısı olması dikkat çekicidir. Gözaltına alma fiilinin ev baskınlarına ve gece yarısına kaydırılması **kişinin kendisini güvende hissedeceği herhangi bir mekânın olmadığı algısı yaratma** hedefinin 2020 yılında da değişmediğini, işkencenin tehdit ve korkutma amacının önde tutulduğunu düşündürmektedir.

5. Gözaltında Tutulma Yerlerinde İşkence

2020 yılında TİHV Temsilciliklerine başvuran toplam 562 kişinin işkence gördüğü yerlere ait verdiği bilgiler incelendiğinde; önceki yıllarda olduğu gibi işkencenin tek bir mekânla sınırlı kalmadığı saptanmıştır. Başvuruların alınma sürecinde işkenceye maruz kaldıklarını belirttikleri mekânların sayısının 2 ile 5 arasında değiştiği öğrenilmiştir.

2020 yılında gözaltına alındığını belirten 282 başvurunun 5'i işkenceye maruz kalmadığını, 118'i (%41,8) tek bir mekânda, 156 kişi ise (%55,3) birden fazla mekânda işkenceye maruz kaldığını aktarmıştır. Başvuruların gözaltı sürecinde birden farklı birimde işkence görmeleri, işkence fiilinin sürekliliğine ve yaygın olarak uygulandığına işaret etmektedir. Başvuruların gözaltında işkence gördükleri birimlere göre dağılımları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Gözaltında işkenceye maruz kalma ile birden fazla mekânda işkence görme oranının, 2020 yılında gözaltına alınanlar arasında 2020 yılı öncesinde gözaltına alınanlara oranla arttığı, tek mekânla sınırlı işkencenin ise 2020 yılında azaldığı görülmüştür. Yıllar arasında gözlenen bu farklılık, istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur ($X^2=35,199, p<0,001$).

Tablo 9: Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılımları

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%**	Sayı	%**	Sayı	%**
Tek mekân	118	41,8	136	48,6	254	45,2
İki mekân	77	27,3	61	21,8	138	24,5
Üç mekân	60	21,3	41	14,6	101	18,0
Dört mekân	19	6,7	3	1,1	22	3,9
Beş mekân	0	0,0	1	0,4	1	0,2
Bilgi yok	3	1,1	1	0,4	4	0,7
İşkence yok	5	1,8	37	13,2	42	7,5

**Sütun yüzdesi

Yıl içinde gözaltına alınanlarla 2020 yılı öncesinde gözaltına alınanların başvuru bölgeleri değerlendirildiğinde birden fazla birimde işkence görme oranının İstanbul, Ankara ve İzmir temsilciliklerinde Diyarbakır, Van ve Cizre temsilciliklerine yapılan başvurulardan daha yüksek oranda görüldüğü, farklılığın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu belirlenmiştir (2020 yılı için $X^2= 22,059$, $p<0,001$; 2020 yılı öncesi için $X^2= 7,804$, $p<0,05$).

Tüm başvuruların işkence gördüğü yerler değerlendirildiğinde “Emniyet Müdürlükleri” %50,4’lik bir oranla ilk sırada yer almakta, bunu “sokak veya açık alan” %39,7, “araç içi” ise %33,6 ile takip etmektedir (Tablo 10). Ancak 2020 yılında gözaltına alınanların işkenceye maruz kaldığı yerler arasında ilk sırayı 2019 yılı başvurularında olduğu gibi “sokak veya açık alan” (%58,5) alırken, 2019 yılı başvurularından farklı olarak ikinci sırayı %44,7 oranıyla “araç içi”nin aldığı, “Emniyet Müdürlükleri”nin %40,1 oranıyla üçüncü sıraya gerilediği görülmektedir.

Tablo 10: Başvuruların son gözaltında işkence gördüğü yerlere göre dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Emniyet müdürlüğü	113	40,1	170	60,7	283	50,4
Polis karakolu	51	18,1	22	7,9	73	13,0
Jandarma komutanlığı	3	1,1	6	2,1	9	1,6
Jandarma karakolu	8	2,8	9	3,2	17	3,0
Araç içi	126	44,7	63	22,5	189	33,6
Sokak açık alan	165	58,5	58	20,7	223	39,7
Kendi mekânı (ev, işyeri, vb)	48	17,0	62	22,1	110	19,6
Toplumsal gösteri	4	1,4	2	0,7	6	1,1
Belirsiz kapalı mekân	1	0,4	2	0,7	3	0,5
Cezaevi	0	0,0	3	1,1	3	0,5
Diğer	12	4,3	7	2,5	19	3,4

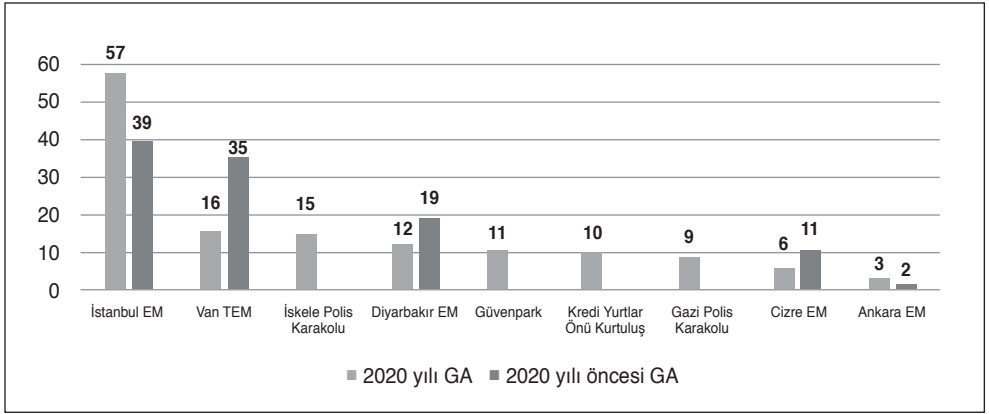
* İşkencenin birden fazla mekânda uygulandığı durumlarda veriler her mekân için ayrı ayrı kaydedilmiş, oranlar başvuru sayılarına göre hesaplanmıştır.

Gözaltı süreçlerinde “araç içinde”, “sokak/açık alanda” ve “ev/işyerinde” işkenceye maruz kalanların, önemli oranda bir başka birimde de işkenceye maruz kaldığı belirlenmiştir. Son yıllarda tedavi merkezleri raporlarında vurgulanan; sokak/açık alan gibi toplumsal mekânların, kişilerin yaşam alanlarının ve ulaşım amacıyla kullanılan gözaltı araçlarının işkence mekânlarına dönüştürülmesi 2020 yılında da devam etmiştir. Gözaltına alınma süreciyle başlayan işkence ve kötü muamele uygulamaları kişilerin götürüldüğü yerlerde de ardışık olarak sürdürülmektedir. Buna karşın sokak/açık alan veya gözaltı aracında kolluğun uyguladığı işkence fiilleri, “*orantılı güç uygulandığı*”, “*kaçmaya çalıştığı*”, “*kendisine zarar verdiği*” iddialarıyla meşru kılınmaya çalışılmakta, sorumlular hakkında işlem yapılmamakta veya açılan karşı davalarla işkenceye maruz kalanların hukuki olarak sonuç almaları engellenmektedir.

2015 yılında sokağa çıkma yasaklarının ilanı ile uluslararası sözleşmelerin, hukukun ihlal edilmesi, temel hakların askıya alınmasıyla başlayan süreç işkencenin yaygınlaşmasına ve toplumun gözleri önünde aleni olarak gerçekleştirilmesine yol açarken faillerin de cezasızlık zırhından yararlandırılmaları için düzenlemeler yapılmıştır. Yıl içinde gözaltına alınan başvuruların aktardığı bilgiler süreçte herhangi bir değişim yaşanmadığını, ihlallerin salgın koşullarına rağmen yaygınlaştığını ve arttığını düşündürmektedir.

6. İşkencenin Yapıldığı Birimler

Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığı birimler değerlendirildiğinde; 2019 yılında olduğu gibi Emniyet Müdürlükleri (EM), Terörle Mücadele Şube Müdürlükleri (TEM) başta olmak üzere 100'ün üzerinde birimde işkence uygulandığı belirlenmiştir. Başvuruların son yaşadıkları işkencenin yapıldığını belirttikleri merkezlerin dağılımı Grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7: Başvuruların gözaltına alındığı merkezlere göre dağılım

2020 yılı içinde gözaltına alınanların işkence uygulamalarına maruz kaldıkları yerler arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün 57 başvuru (%20,2) ile önceki yıllarda olduğu gibi ilk sırada yer aldığı, Van Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü'nün 16 başvuru (%5,7) ile ikinci sırada, İskele Polis Karakolu'nun 15 başvuru (%5,3) ile üçüncü sırada Diyarbakır Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü'nün ise 12 başvuru (%4,3) ile dördüncü sırada yer aldığı saptanmıştır. TİHV 2019 yılı Tedavi Merkezleri Raporunda Gazi Polis Karakolu'nda yaşanan işkence uygulamaları ve tehditlerin medyada geniş yer bulduğu ve yapılan suç duyurularına karşın ihlallerin devam ettiğine dikkat çekilmiştir. Buna karşın 2020 yılında da Gazi Polis Karakolu'nda işkence ve kötü muamele iddialarının devam etmesi, işkence konusunda adım atılmadığına ve cezasızlık pratiğinin ihlaller için güvence sağlamaya devam ettiğine işaret etmektedir.

7. İşkencenin Bölgelere ve İllere Göre Dağılımı

TİHV merkezlerine başvuran 562 kişinin yurt içinde maruz kaldığı işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının gerçekleştirildiği yerlerin bölgesel dağılımı Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11: Başvuruların son gözaltında yaşadıkları işkencenin bölgelere göre dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Marmara	120	42,6	59	21,1	179	31,9
İç Anadolu	49	17,4	7	2,5	56	10,0
Güneydoğu Anadolu	42	14,9	68	24,3	110	19,6
Ege	33	11,7	15	5,4	48	8,5
Doğu Anadolu	32	11,3	88	31,4	120	21,4
Akdeniz	1	0,4	9	3,2	10	1,8
Karadeniz	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Son gözaltında işkence yok	5	1,8	38	13,6	43	7,7

TİHV'e yapılan başvurulardan 2020 yılı içinde de yıl içinde yaşanan işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının en yoğun olduğu bölgenin 120 başvuru ile (%42,6) ile Marmara Bölgesi olduğu, ardından 49 başvuru ile İç Anadolu Bölgesinin geldiği belirlenmiştir (%17,4). 2019 yılı tedavi merkezleri raporunda Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden yıl içinde görülen işkence nedeni başvuruların oranının toplam başvuruların %44,9'una ulaşmasına karşın 2020 yılında bu oran %26,2'ye gerilemiştir. Yıl içinde gerçekleşen gözaltılar nedeniyle Akdeniz Bölgesindeki illerden yalnızca bir başvuru bulunurken Karadeniz Bölgesinden yıl içinde gözaltına alınma nedeni hiçbir başvuru yapılmamıştır.

2020 yılı öncesinde yaşanan gözaltılar dâhil edilerek tüm başvuruların gözaltına alındıkları bölgeler değerlendirildiğinde ise; Marmara Bölgesi'nin (%25,7) ilk sırada yer almaya devam ettiği, ancak daha sonra Doğu Anadolu Bölgesi (%21,4) ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin (%19,6) birbirlerine yakın oranlarla Marmara Bölgesini izlediği belirlenmiştir. 2020 yılında gözaltına alınan bir başvuru iki farklı ilde, 2020 öncesi gözaltı yaşayan 6 başvurunun 2'si farklı bölgede olmak üzere iki ayrı ilde işkence gördüğünü aktarmıştır.

İşkence nedeniyle başvuru yapan 562 kişinin son gözaltına alındıkları illere göre dağılımları Grafik 8'de verilmiştir. 2020 yılı içinde başvuruların 115'i (%40,8) İstanbul, 44'ü (%15,6) Ankara, 33'ü İzmir (%11,7) olmak üzere yaklaşık 3'de 2'si üç büyük ilde gözaltına alındıklarını belirtirken, bu illeri 32 başvuru (%11,3) ile Van ve 24 başvuru (%8,5) ile Diyarbakır izlemektedir. Sokağa çıkma yasakları, toplantı ve basın açıklamalarına getirilen engeller Covid-19 salgını bahane edilerek sürekli kılınmış, bu durum bölge illerinde katı bir biçimde sürdürülmüştür.

Tablo 12: Başvuruların yıllara göre son gözaltına alındıkları illerin dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İstanbul	115	40,8	54	19,3	169	30,1
Van	32	11,3	53	18,9	85	15,1
Diyarbakır	24	8,5	27	9,6	51	9,1
Ankara	44	15,6	5	1,8	49	8,7
İzmir	33	11,7	15	5,4	48	8,5
Şırnak	12	4,3	21	7,5	33	5,9
Hakkari	0	0,0	12	4,3	12	2,1
Batman	0	0,0	8	2,9	8	1,4
Ağrı	0	0,0	6	2,1	6	1,1
Mardin	2	0,7	3	1,1	5	0,9
Mersin	0	0,0	5	1,8	5	0,9
Diğer iller	16	5,7	39	13,9	55	9,8

* Tabloda toplamda 5'ten az başvuru sayısı olan iller "Diğer iller" satırında gösterilmiştir

Grafik 8: Başvuruların 2020 yılında gözaltına alındığı illere göre dağılımı

Başvuruların gözümlenmesine alındıkları illerle ilgili verilere bakıldığında; başvuruların TİHV Temsilcilikleri ve Referans Merkezlerinin bulunduğu illerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. TİHV tedavi merkezleri bulunan illerdeki yoğunluk, temsilcilik varlığının önemine işaret etmektedir. TİHV'in tanınmaması, çalışmaların ve verilen desteğin bilinmemesi, ulaşım ile ilgili engeller, temsilcilik ve merkezlerin olduğu illerde daha kolay aşularak başvuru yapılmasını kolaylaştırmakta ve artırmaktadır. Önceki yıllarda TİHV verilerinde Van ve çevre illerde işkence nedeniyle başvuru oranları düşükken, Van Referans Merkezi'nin açıldıktan sonra bu illere ait oranların artması, başvuruların geçmiş yıllarda yaşadıkları işkenceler nedeniyle de tıbbi destek, rehabilitasyon ve belgeleme talebinde bulunması ve 2020 yılı TİHV verilerine göre başvuru sayısı yönünden ikinci sırada yer alması bu görüşü desteklemektedir.

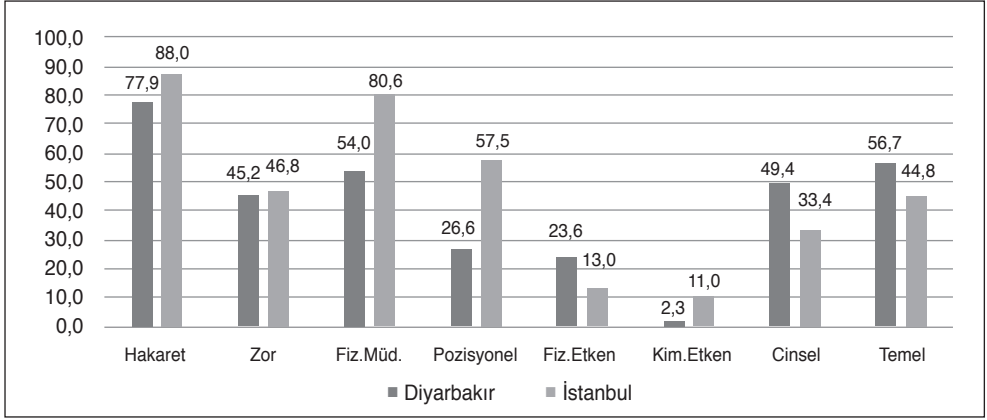
Veriler TİHV tedavi merkezlerine yapılan başvurularla sınırlı olduğundan bölgeler ve iller arasındaki farklılıkların temsilciliklerin varlığı ile birlikte değerlendirilmesi, TİHV'in sözü edilen bölgelerde başvuruların ulaşabileceği herhangi bir merkezinin olmaması da dikkate alınmalıdır.

8. Uygulanan İşkence Yöntemleri

TİHV'e 2020 yılında yurt içinde işkence gördüğü için başvuran 562 kişinin verileri işkence gördükleri yıl ile işkencenin yaşandığı bölgelere göre ayrıştırılarak değerlendirilmiştir. Sekiz ana başlık altında kategorize edilen işkence yöntemlerinin işkence gören kişiler arasındaki yaygınlığı Tablo 13'de TİHV tedavi merkezlerine göre bölgesel dağılımları ise Grafik 9'da gösterilmiştir.

Tablo 13: Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin yıllara göre dağılımı

	2020 yılında işkenceye maruz kalanlar (357 kişi)		2020 öncesi işkenceye maruz kalanlar (205 kişi)		Toplam (562 kişi)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Hakaret	303	90,7	165	89,2	468	90,2
Zorlayıcı Davranışlar	163	48,8	96	51,9	259	49,9
Fiziksel Müdahaleler	274	82,0	109	58,9	383	73,8
Pozisyonel İşkenceler	180	53,9	62	33,5	242	46,6
Fiziksel Etkenler	64	19,2	37	20,0	101	19,5
Kimyasal Etkenler	27	8,1	12	6,5	39	7,5
Cinsel işkenceler	136	40,7	94	50,8	230	44,3
Temel gereksinimler	165	49,4	118	63,8	283	54,5
İşkence tanımlamıyor	23	6,9	20	10,8	43	8,3

Grafik 9: Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin bölgelere göre oransal dağılımı

Yaşadığı son gözaltında işkence görmediğini belirten 43 başvurunun 42'sinin önceki gözaltılarında ya da hapisane süreçlerinde işkence gördüğü belirlenmiştir. Bir başvurunun ise bilgileri eksiktir. Önceki gözaltılar ve hapisanelerle ilgili 43 başvuruya ait veri işkence yok/ tanımlamıyor olarak değerlendirilmiştir.

Başvuruların maruz kaldığı işkence yöntemleri ayrı ayrı incelendiğinde 2020 yılında "hakaret" olarak sınıflandırılan fiiller önceki yıllarda olduğu gibi ilk sırada yer almaktadır. 2019 yılı tedavi merkezleri raporuyla karşılaştırıldığında cinsel işkence yöntemleri dışında diğer yöntemlere ait oranların artmış olduğu, en belirgin artışın hakaret ve tehdit fiillerinde yaşandığı ve on başvurudan dokuzunun (303 kişi; %90,7) alıkonulma süreçlerinde bu fiillere maruz kaldığı değerlendirilmiştir.

2020 yılında işkence gördüğünü belirten 357 başvurunun 315'i (%88,24) birden fazla, 19 başvuru (%5,32) ise tek bir işkence fiiline maruz kaldığını, 23 başvuru ise (%6,44) herhangi bir işkence fiiline maruz kalmadığını belirtmiştir. Birden fazla işkence fiilinin gerçekleştiği durumlarda hakaret ile fiziksel müdahalelerin en çok kullanılan yöntemler olduğu belirlenmiştir.

Bölgesel olarak 2020 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir Temsilciliklerine yapılan başvurularda işkence fiiline maruz kalma ve birden fazla yöntem kullanma oranları daha yüksektir. Uygulanan işkence yöntemleri yıllara ve bölgelere göre istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; zor kullanma yöntemlerinde bir farklılık yaşanmazken son yıl yaşanan işkenceler yönünden fiziksel müdahale ve temel gereksinimlerin engellenmesinin; bölgeler yönünden ise hakaret, fiziksel müdahaleler, pozisyonel işkenceler, fiziksel ve kimyasal etkenlere maruz bırakma, cinsel işkenceler ve temel gereksinimlerin engellenmesinde gözlenen farklılıkların istatistiksel olarak da anlamlı olduğu saptanmıştır. Başvuru sayısının azalmasına karşın maruz kalınan işkencelerin artışı, iktidarın salgın koşullarına rağmen şiddetin dozunu arttırmaya devam ettiğine ve cezasızlık politikalarından vazgeçmediğine işaret etmektedir.

Uygulanan işkence yöntemlerinin başvurular arasındaki dağılımı, Tablo 14'de 8 alt başlıkta sunulmuştur.

Tablo 14: Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin dağılımı

	2020 yılı (n=357)		2020 yılı öncesi (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Hakaret				
Hakaret-aşağılama	296	88,6	153	82,7
Öldürme tehdidi	56	16,8	47	25,4
Diğer tehdit	109	32,6	85	45,9
Yakınlarına yönelik tehdit	50	15,0	49	26,5
Diğer	1	0,3	1	0,5
Zorlayıcı Davranışlar				
Gözbağı	10	3,0	16	8,6
Anlamsız istemlere itaat etmeye zorlama	30	9,0	26	14,1
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık ettirme	111	33,2	63	34,1
Yakınlarının yanında işkence yapma	91	27,2	32	17,3
Gürültülü müzik ve marş dinletme	19	5,7	23	12,4
Ajanlık teklifi	34	10,2	35	18,9
Fiziksel Müdahaleler				
Fiziksel müdahaleler	95	28,4	56	30,3
Kaba dayak	250	74,9	90	48,6
Tek bir noktaya vurma	8	2,4	14	7,6
Kırbaç hortum	2	0,6	1	0,5
Falaka	0	0,0	1	0,5
Haya burma	1	0,3	4	2,2
Diğer fiziksel müdahaleler	3	0,9	2	1,1
Sıkı kelepçe	55	16,5	32	17,3
Saç sakal yolma	11	3,3	8	4,3
Boğma girişimi	9	2,7	2	1,1
Kesici delici alet	2	0,6	1	0,5
Ateşli silah	1	0,3	2	1,1
Plastik mermi	9	2,7	0	0,0
Biber Gazı	3	0,9	0	0,0
Zorla Tıbbi müdahale	4	1,2	2	1,1
Aşırı fiziksel zorlama	0	0,0	2	1,1
Diğer	5	1,5	1	0,5

Tablo 14 devam

	2020 yılı (n=357)		2020 yılı öncesi (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Pozisyonel İşkenceler				
Ters kelepçe	172	51,5	53	28,6
El ayak ters kelepçe	1	0,3	0	0,0
Askı	0	0,0	4	2,2
Düz askı	0	0,0	1	0,5
Filistin askısı	0	0,0	1	0,5
Tam olmayan askı	0	0,0	1	0,5
Uzun süre ayakta durma	9	2,7	16	8,6
Diğer	19	5,7	5	2,7
Fiziksel Etkenler				
Soğuk sıcakta bekletme	53	15,9	32	17,3
Basınçlı soğuk su	1	0,3	5	2,7
Havasız bırakma	21	6,3	8	4,3
Elektrik	1	0,3	3	1,6
Yakma	1	0,3	0	0,0
Sigara	2	0,6	1	0,5
Diğer fiziksel etkenler	1	0,3	0	0,0
Kimyasal Etkenler				
Göz yaşartıcılar	25	7,5	12	6,5
Koroziv madde	1	0,3	0	0,0
Zehir	1	0,3	0	0,0
Cinsel İşkenceler				
Sözlü cinsel taciz	57	17,1	54	29,2
Cinsel küfür	126	37,7	82	44,3
Cinsel saldırı tehdidi	18	5,4	18	9,7
Fiziksel cinsel taciz	5	1,5	5	2,7
Çıplak arama	0	0,0	1	0,5
Soyma	23	6,9	19	10,3
Sürtünme	14	4,2	7	3,8
Cinsel taciz diğer	2	0,6	0	0,0
Temel gereksinimler				
Tecrit	35	10,5	43	23,2
Yeme içmenin kısıtlanması	108	32,3	85	45,9

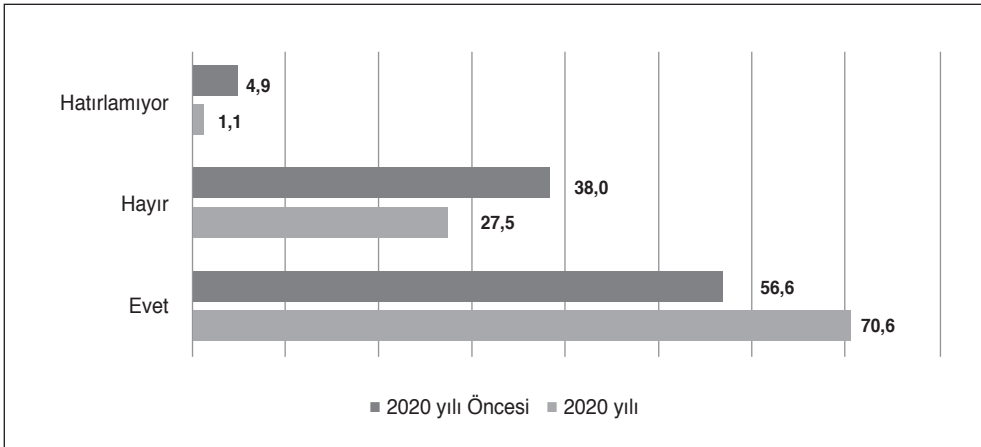
Tablo 14 devam

	2020 yılı (n=357)		2020 yılı öncesi (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Tuvalet engelleme	61	18,3	62	33,5
Uyutmama	58	17,4	55	29,7
Sağlığa erişimin engellenmesi	106	31,7	78	42,2
Temizliğin/hijyenin sağlanmaması	114	34,1	78	42,2
Temel ihtiyaçlar diğer	1	0,3	2	1,1
Diğer	4	1,2	0	0,0

Gözetim Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar

1. Avukata Ulaşma

Gözetim altına alınma sırasında hukuksal süreci ve usul güvencelerini değerlendirmek amacıyla yapılan analizlerde; 562 başvurunun 368'i (%65,5) son gözetim sürecinde bir avukatla görüşüğünü belirtmiştir. 2020 yılı içinde gözetim altına alınanlarda bu oranın %70,6, 2020 yılı öncesinde yaşanan gözetim altına alınanlarda ise %56,6 olduğu saptanmıştır. 2019 yılının verileri ile karşılaştırıldığında 2020 yılında başvuranların gözetim sürecinde avukata ulaşma oranlarının yükseldiği ve 2019 yılı öncesindeki verilerle benzer oranlarda olduğu anlaşılmaktadır. Bunda barışçıl gösteri ve açıklamalara yapılan müdahalelerde yaşanan toplu gözetimlerde hukuk örgütlerinin hızlı organizasyonlarının etkisi olduğu söylenebilir. Avukatla görüşebilme yüzdeleri Grafik 10'da sunulmuştur.

Grafik 10: Başvuruların son gözetiminde avukatla görüşebilme yüzdeleri

2. Gözaltı Sonrası Tutukluluk

2020 yılında işkence gördüğünü belirten 357 başvurunun 103'ü (%28,9) tutuklandığını, 172'si (%48,2) savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldığını, 77'si (%21,6) savcılıktan ya da mahkeme tarafından serbest bırakıldığını belirtmiştir. “Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakılma” ile “savcılık ya da mahkemeden serbest bırakılma” oranları gözaltıların keyfilikliğini ve hukuk dışılığını değerlendirmek için kullanılacak önemli bir veridir. 2020 yılında başvuruların %69,8'i gözaltı sonrasında serbest bırakıldığını belirtmiştir. Başvuruların yaşadıkları işkence süreçleriyle ilgili aktardıkları tüm bilgiler değerlendirildiğinde; düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik eylemlere yönelik müdahalelerin güç kullanılarak engellendiği, işkencenin yaygın ve sistematik olarak uygulandığı, keyfi ve hukuk dışı uygulamaların devam ettiği anlaşılmaktadır.

Gözaltı sonrasında tutuklama kararlarıyla ilgili veriler Tablo 15'de sunulmuştur.

Tablo 15: Son gözaltı sonrasında başvuruların tutuklama kararlarının dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Savcılığa çıkarılmadan serbest bırakıldı	171	60,64	59	21,07	230	40,9
Savcılık/mahkemeden serbest bırakıldı	77	27,30	21	7,50	98	17,4
Tutuklandı	30	10,64	195	69,64	225	40,0
Kayıt yok/Hatırlamıyor	4	0,71	5	1,43	9	1,6

3. Gözaltı Sonrası Dava Açılması

Alıkonulma/tutulma süreçlerinin hukuksal normların dışına taşırılması ve keyfilikliğini gösterebilecek başlıklardan biri de alıkonulma/tutulma gerekçesi olarak iddia edilen olayla ilgili açılan davalardır. Tablo 16'da son gözaltı sonrası dava sürecine göre başvuruların sayısı ve dağılımları verilmiştir.

Tablo 16: Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı

	2020 yılında gözaltına alınanlar (n=282)		2020 yılı öncesi gözaltına alınanlar (n=280)		Toplam (n=562)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Dava açılmadı	79	28,01	51	18,21	130	23,1
Dava açıldı, sürüyor	53	18,79	83	29,64	136	24,2
Dava açıldı, beraat ile sonuçlandı	1	0,35	11	3,93	12	2,1
Dava açıldı, mahkumiyet ile sonuçlandı	6	2,13	119	42,50	125	22,2
Dava açıldı, takipsizlik verildi	0	0,00	0	0,00	0	0,0
Dava açıldı, sonucu bilinmiyor	5	1,77	3	1,07	8	1,4
Dava açılıp açılmadığı bilinmiyor	135	47,87	12	4,29	147	26,2

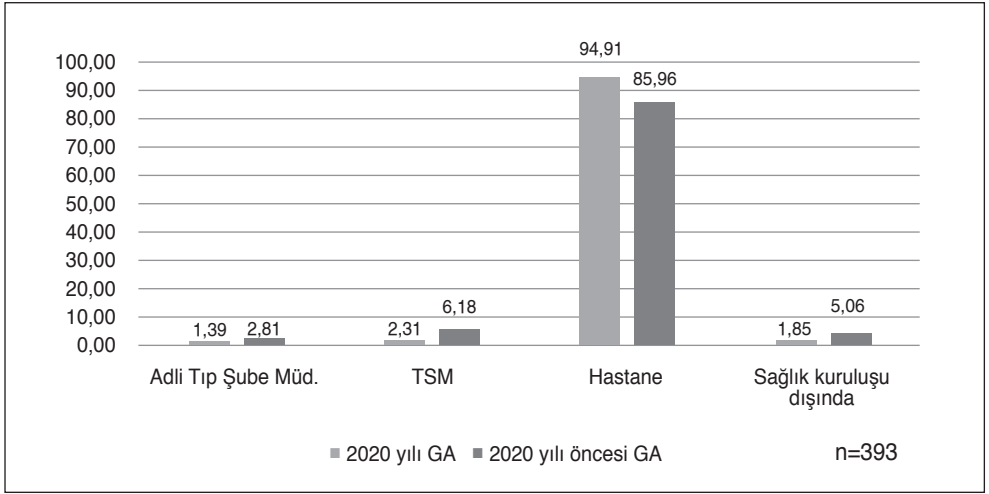
TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine 2020 yılında işkence gördüğü için başvuran 79 kişi (%28,0) gözaltına alınma gerekçeleriyle ilgili haklarında bir dava açılmadığını belirtirken, hakkında dava açılan başvuru sayısı ise 65'dir (%48,8). 135 başvuru (%47,87) dava açılıp açılmadığını bilmediğini belirtmiştir.

Açılan davalar yönünden verilen kararlar için önceki yıllarda gözaltına alınanların verileri esas alınarak değerlendirme yapıldığında; 2020 yılı öncesinde gözaltına alınanların yaklaşık %20'sinde dava açılmamış olduğu, açılan davaların ise yaklaşık %90 oranında mahkumiyet ile sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Geçmiş yıllarda yayınlanan tedavi merkezleri raporlarında mahkumiyet oranları daha düşüktür. Son yıllarda mahkumiyet kararlarında gözlenen artış, yargıda da ciddi bir değişim yaşandığını, hukuksal normların karar süreçlerinde etkisinin azaldığını düşündürmeye devam etmektedir.

4. Gözaltı Sürecinde Düzenlenen Adli Raporlar ve Muayene Yerleri

İşkencenin önlenmesi ve temel insan haklarının korunabilmesi için işkence ve kötü muamele fiillerine başvurmamak kadar işkence iddialarının hızlı ve etkili bir soruşturma ile aydınlatılması, sorumluların adalete teslim edilmesi, onarım ve bir daha tekrarlanmamasını güvence altına almak gerekmektedir. Devletler gözaltına aldıkları kişilerin sağlığını korumak, işkenceye maruz kalması hâlinde bu durumu saptayabilmek için özgürlüğünden yoksun bıraktığı kişileri gözaltı sürecinin başından itibaren takip etmek, düzenli olarak sağlık durumunu tespit etmekle yükümlüdür ve bu yükümlüğü BM İstanbul Protokolü ilke ve standartlarına uygun olarak yerine getirmelidir. Uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuat, AİHM kararları oldukça net olmasına karşın sözleşmelere, yasalara, etik kural ve mesleki standartlara aykırı davranıldığı yıllardır TİHV'e yapılan başvurularca aktarılmakta ve tedavi merkezleri raporlarında yer almaktadır. Salgın koşullarında da bu durumun değişmediği gözlenmiştir.

Gözaltına alınanlar hakkında adli rapor düzenlenip düzenlenmediği ve düzenli olarak değerlendirmelerin yapılıp yapılmadığına bakıldığında; 2020 yılı öncesinde gözaltına alınanlarla karşılaştırıldığında resmi rapor alınma oranlarında artış görülmektedir. Bununla birlikte 2020 yılında gözaltına alındığını belirten 216 başvuru (%76,6) son gözaltı sürecinde resmi görevlilerin inisiyatifi ile rapor aldığını belirtirken gözaltına alınan her dört kişiden biri net olarak kendileri hakkında rapor düzenlenmediğini belirtmiştir. Başvuruların dörtte birinin adli tıp değerlendirmesinden söz etmemesi tutulma koşullarında temel güvencelerin ihlal edildiğine, işkenceye açık bir ortam oluşturulduğuna işaret etmeye devam etmektedir.

Grafik 11: Adli muayenenin yapıldığı birimler

Başvuruların adli rapor düzenlenmesi amacıyla götürüldükleri sağlık kurumlarına göre dağılımları Grafik 11'de gösterilmektedir. TİHV'e yapılan işkence nedenli 562 başvurunun 393'ü (%69,9) adli muayenelerinin yapılarak haklarında rapor düzenlendiğini, 150 başvuru (%26,7) rapor düzenlenmediğini belirtirken 19 başvuruda (%3,4) rapor bilgisi eksiktir. Gözaltı sürecinde muayene edilen ve haklarında rapor düzenlenen başvuruların salgın koşullarında neredeyse tümüyle muayene için hastanelere götürülerek muayene edildikleri anlaşılmaktadır.

2020 yılında gözaltına alınanların 4'ü ağır bir etik ihlal ve işkenceye göz yummak anlamına geldiği bilindiği halde muayenelerinin sağlık kuruluşu olmayan yerlerde yapıldığını belirtmiştir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin tıbbi değerlendirmelerinin sağlık birimleri olmayan ve güvenlik görevlilerinin kontrolünde olan mekânlarda yapılması sağlık çalışanlarının bağımsız ve özgürce mesleki sorumluluklarını yerine getirmesini engellemektedir. Tıbbi değerlendirmeler her koşulda BM'nin kabul ettiği İstanbul Protokolü ilkelerinde de vurgulandığı şekilde insan hakları, hekimlik meslek etik ilkeleri ve tıbbi standartlara uygun olarak gerçekleş-

tirilmelidir. Tıbbi değerlendirmelerin kişinin kendisini baskı altında hissetmeyeceği ve mahremiyetinin korunduğu, hekimlerin klinik bağımsızlıklarını koruyarak özgürce karar verebileceği sağlık ortamlarında yapılması gerekirken başvuruların bir bölümünün gözaltında sağlık kurumları dışında muayene edildiklerini belirtmeleri kabul edilemez. Değerlendirmelerin sağlık kurumları dışında yapılması gözaltına alınanlar yönünden mahremiyet ve özerkliklerini ortadan kaldıran, güven duygularını zedeleyen ve insan hakları ihlallerine zemin yaratan bir ortam oluşturmakta ve ortamı işkenceye açık hâle getirmektedir.

Gözaltı sürecinde muayene edilen ve haklarında adli rapor düzenlenen 393 başvurunun adli muayene süreciyle ilgili aktardıkları bilgiler Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17: Başvuruların son gözaltı sonrası adli muayenelerine ilişkin değerlendirmeleri

		2020 yılı adli muayeneler			2020 yılı öncesi adli muayeneler		
		Evet	Hayır	B/H*	Evet	Hayır	B/H*
Adli muayene sırasında kolluk dışarı çıkarıldı mı? (n=393)	Sayı	110	101	5	48	126	3
	%	50,93	46,76	2,31	27,12	71,19	1,69
Adli hekim yakınmaları dinledi mi? (n=393)	Sayı	82	129	5	34	143	0
	%	37,96	59,72	2,31	19,21	80,79	0,00
Adli hekim öykü aldı mı? (n=393)	Sayı	43	168	5	22	154	1
	%	19,91	77,78	2,31	12,43	87,01	0,56
Gerektiği gibi muayene etti mi? (n=393)	Sayı	16	195	5	8	169	0
	%	7,41	90,28	2,31	4,52	95,48	0,00
Yakınmalara göre muayene etti mi? (n=393)	Sayı	38	173	5	10	167	0
	%	17,59	80,09	2,31	5,65	94,35	0,00

*B/H (Bilmiyor/ Hatırlamıyor)

2020 yılında gözaltına alınan başvuruların aktardıkları bilgiler; tıbbi değerlendirme sürecinde temel uluslararası düzenlemeler, İstanbul Protokolü ilkeleri, ulusal düzenlemelerin yanı sıra tıp mesleğinin etik ve mesleki standartlarının dikkate alınmadığını ve bu durumun sağlık alanında kalıcı bir sorun hâline geldiği yönündeki saptamaların geçerliliğini sürdürdüğünü göstermektedir.

- 101 Başvuru (%46,8) adli muayene sırasında kolluğun dışarı çıkarılmadığını,
- 129 Başvuru (%59,7) adli hekimin yakınmalarını dinlemediğini,
- 168 Başvuru (%77,8) adli hekimin öykü almadığını,
- 195 Başvuru (%90,3) adli hekimin gerektiği gibi muayene etmediğini,
- 173 Başvuru (%80,1) adli hekimin yakınmalara göre muayene etmediğini belirtmiştir.

Son gözaltı süreci sonrası 2020 yılı başvurularından 16 kişi (%5,7) bir adli rapor almak için girişimde bulunurken 262 başvuru (%92,9) TİHV başvurusu öncesinde herhangi bir rapor alma girişiminde bulunmadığını belirtmiştir. İki başvurunun dosyasında ise (%0,7) adli rapor girişimi hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır.

5. Gözaltı Süreciyle İlgili Suç Duyurusu ve Açılan Davalar

2020 yılında gözaltına alınan 53 kişi (%18,8) mahkeme ya da savcılıktaki sorgu sırasında kendisine işkence yapıldığını belirttiğini, 15'i ise (%5,3) savcılığa giderek suç duyurusunda bulunduğunu aktarmıştır. Başvurular suç duyurusunda buldukları işkence iddiaları ve sorumlular hakkında soruşturma veya dava açılıp açılmadığına dair bir bilgiye sahip değildir. Buna karşın 2 başvuru kendisi hakkında "karşı dava" açıldığını aktarmıştır.

Başvuruların 201'i ise (%71,3) herhangi bir suç duyurusunda bulunmamıştır. İşkencenin görünür kılınması ve sorumluların adalet önüne çıkarılması işkenceyle mücadele edilmesi için önemlidir. Yıl içinde gözaltına alınanların 2019 yılına oranla daha çok suç duyurusunda bulunduğu gözlenmekte ise de oranlar düşüktür. Suç duyuruları, yargıya başvurular ve hukuktan beklentilerin düşük olmasının nedenleri başvurulara sorulmadığından veriler üzerinden bir yorum yapılamamaktadır.

Hapishane Süreci

2020 yılında başvuran 562 kişinin 302'si (%53,4) daha önce hapishane öyküsü olduğunu belirtmiştir. 2019 yılına oranla hapishane öyküsü olan başvuru oranında azalma görülmekle birlikte son üç yıla ait oranların birbirine yakın olduğu [2019 (%56,4), 2018 (%53,5)] gözlenmektedir. Tahliye tarihleri değerlendirildiğinde 144 başvurunun (%47,7) 2020 yılı içinde 158 (%52,3) başvurunun ise daha önceki yıllarda tahliye olduğu saptanmıştır.

Hapishane öyküsü olan başvuruların 92'sinin (%30,5) kadın, 209'unun (%69,2) erkek birinin LGBTİQ+ (%0,3) ve yaş ortalamalarının kadınlarda 35,4±11,215, erkeklerde ise 36,1±10,917 olduğu belirlenmiştir. Yaş gruplarına bakıldığında hapishane öyküsü olan 4 çocuk olduğu 65 yaş üstünde ise herhangi bir başvuru bulunmadığı görülmüştür. Başvuruların ikisi anneleri ile birlikte bir yıl 9 ay hapishanede tutulan 5 ve 7 yaşlarında olan iki kız kardeşlerdir. Başvuru tarihlerinde 17 yaşında olan iki erkekten biri 15 yaşında yüksek güvenlikli bir hapishanede 15 ay tutulup 2019 yılında tahliye edildiğini, diğeri ise 3 ay çocuk kapalı cezaevinde tutulduğunu belirtmiştir.

Hapishane öyküsü olan başvuruların 183'ü (%60,6) 2020 yılı içinde, 119'u (%39,4) ise 2020 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtmiştir. 2019 yılı başvuru oranlarıyla benzer olan sonuçlar önceki yıllarla karşılaştırıldığında yıl içinde işkence gören başvuru oranının arttığı anlaşılmaktadır.

Hapishane öyküsü bulunan başvuruların hapishanede kalma süreleri Tablo 18'de gösterilmiştir. Başvuruların on beşi hapishanede kaldığını sürenin 10-20 yıl arasında olduğunu belirtmiştir, 2019 yılı başvurularından farklı olarak 20 yıl üzerinde hapis-

hanede kaldığı belirten bir başvuru olmamıştır. Başvuruların hapisanede kaldıkları ortalama süre tüm başvurular için 7,96 ay (Sd:57,245) iken kadınların hapisanede kalma sürelerinin ortalamasının erkeklerden 10 ay yüksek olduğu görülmüştür (kadınlarda 15,01 erkeklerde 4,88 ay).

Tablo 18: Hapishane öyküsü olan başvuruların hapisanede kaldıkları sürelere göre dağılımı

Süre	2020 yılı başvurularında Hapishane öyküsü olanlar (n=302)		2019 yılı başvurularında Hapishane öyküsü olanlar (n=473)	
	Sayı	%	Sayı	%
0-2 ay	10	3,31	18	3,8
3-12 ay	81	26,82	114	24,1
1-3 yıl	76	25,17	187	39,5
3-5 yıl	61	20,20	53	11,2
5-10 yıl	57	18,87	77	16,3
11-20 yıl	15	4,97	18	3,8
20 yıldan uzun	0	0,0	6	1,3
Kayıt yok	2	0,66	0	0,0

Başvuruların tahliye sonrası TİHV'e başvurma zamanları değerlendirildiğinde; 76'sının (%25,2) tahliyeden sonraki ilk ay içinde, 129'unun (%42,7) ilk yıl içinde 96'sının ise (%31,8) en az bir yıl geçtikten sonra başvuru yaptığı öğrenilmiştir. 2020 yılında başvurular 2019 yılına oranla daha geç başvurmuştur. Bu farklılığın önemli ölçüde salgın koşullarından kaynaklandığı düşünülmüştür.

Başvuruların hapisaneden tahliye edilme yollarıyla ilgili 2020 yılı başvurularıyla 2019 yılı başvurularının verileri karşılaştırılmalı olarak Tablo 19'da yer almaktadır.

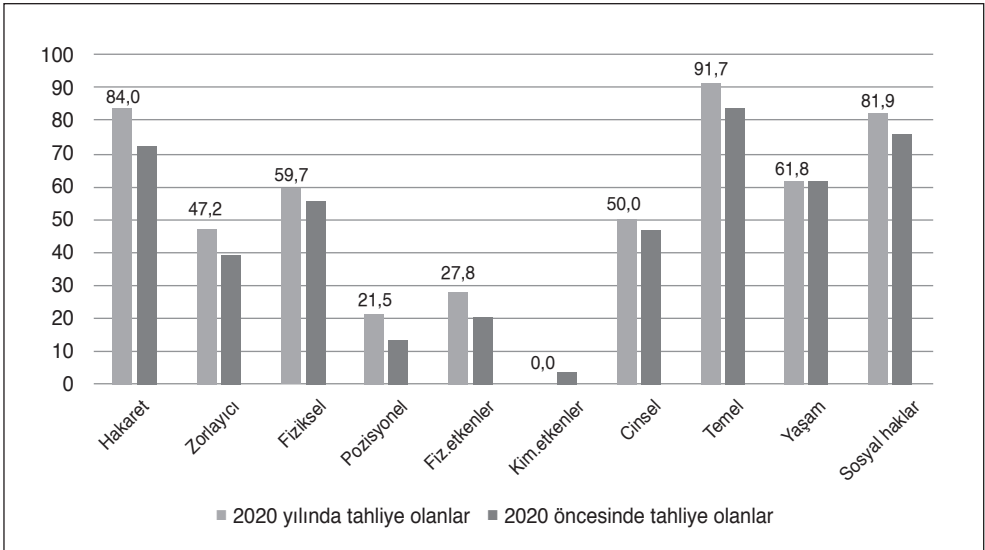
Tablo 19: Hapishane öyküsü olan başvuruların tahliye şekilleri

	2020 yılı başvurularının Tahliye yolları (n=302)		2019 yılı başvurularının Tahliye yolları (n=473)	
	Sayı	%	Sayı	%
Tutuksuz yargılanma	106	35,10	148	31,3
Ceza bitimi	5	1,66	10	2,1
Beraat	165	54,64	256	54,1
Sağlık nedenli erteleme	3	0,99	4	0,8
Af/şartlı salıverme	10	3,31	31	6,6
Diğer	7	2,32	19	4,0
Kayıt yok	6	1,99	5	1,1

Hapishane öyküsü olan 302 başvurunun 156'sının (%51,7) F tipi veya yüksek güvenli hapse tutulma süreleri 10 günle 126 ay arasında değişmektedir. Başvuruların 102'sinin (%33,8) bu kurumlarda tutulma süreleri 1 yılın üzerindedir.

Başvuruların 77'si (%25,5) 1 günden 135 güne kadar uzanan sürelerle tek kişilik hücrede tutulduklarını, 49'u ise (%16,2) ayrıca disiplin cezası olarak farklı sürelerle tecrit cezasına maruz kaldığını, bir başvuru ise kendisine verilen tecrit cezalarının 400 günü bulunduğunu belirtmiştir. 14 gün ve üzerinde tecrit cezası aldığını söyleyen başvuru sayısı 22'dir (%7,3). "İzolasyon, yalnızlaştırma" boyutuyla tecrit cezası hapishanelerde bir işkence yöntemi olarak uygulanmaktadır.

Hapishane öyküsü bulunan 302 kişinin 289'u (%95,7) hapishanede işkence gördüğünü belirtmiştir. Hapishanede işkenceye maruz kaldığını belirten başvuruların tahliye tarihlerine göre maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin oransal karşılaştırması Grafik 12'de, maruz kalınan işkence yöntemlerinin ayrıntılı dağılımı ise Tablo 20'de gösterilmiştir.

Grafik 12: Tahliye yıllarına göre hapishanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımları

Başvuruların aktardığı bilgiler değerlendirildiğinde; hapishanede maruz kaldıkları işkence ve diğer kötü muamele davranışları yönünden ilk sırada "temel gereksinimlerin engellenmesinin" yer aldığı, bunu "hakaret-tehdit" ile "sosyal hakların engellenmesi" başlığı altında sınıflandırılan eylemlerin izlediği anlaşılmaktadır.

Tablo 20: Tahliye yıllarına göre hapishanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımları

	2020 yılında Tahliye olanlar (n=144)		2020 yılı öncesinde Tahliye olanlar (n=158)	
	Sayı	%	Sayı	%
Hakaret-aşağılama	119	82,64	113	71,52
Öldürme tehdidi	12	8,33	15	9,49
Kendisine yönelik diğer tehditler	28	19,44	35	22,15
Yakınlarına yönelik tehditler	3	2,08	11	6,96
Gözbağı	0	0,00	1	0,63
Anlamsız istemlere itaate zorlama	43	29,86	31	19,62
İşkenceye görsel/işitsel tanıklık	40	27,78	39	24,68
Başkalarının yanında işkence yapma	17	11,81	11	6,96
Gürültülü müzik ve marş dinletme	22	15,28	13	8,23
Ajanlık teklifi	3	2,08	3	1,90
Fiziksel müdahale	30	20,83	46	29,11
Kaba dayak	74	51,39	81	51,27
Vücudun tek bir noktasına sürekli vurma	5	3,47	4	2,53
Kırbaç hortum vb. ile vurma	2	1,39	2	1,27
Falaka	2	1,39	5	3,16
Diğer fiziksel müdahaleler	1	0,69	0	0,00
Sıkı kelepçe uygulaması	27	18,75	26	16,46
Saç, sakal, bıyık yolma	6	4,17	2	1,27
Boğma girişimi	3	2,08	2	1,27
Kesici aletle yaralama	0	0,00	1	0,63
Biber gazı kapsülü	0	0,00	1	0,63
Zorla tıbbi müdahale	2	1,39	4	2,53
Aşırı fiziksel aktiviteye zorlama	2	1,39	0	0,00
Diğer fiziksel işkenceler	1	0,69	0	0,00
Ters kelepçe	26	18,06	19	12,03
El ve ayağa ters kelepçe	4	2,78	2	1,27
Aynı pozisyonda durmaya zorlama	5	3,47	3	1,90
Diğer pozisyonel işkenceler	8	5,56	5	3,16
Soğuk/sıcak ortamda bekletme	38	26,39	29	18,35
Basınçlı/soğuk su	2	1,39	2	1,27
Havasız bırakma	4	2,78	3	1,90

Tablo 20 devam

	2020 yılında Tahliye olanlar (n=144)		2020 yılı öncesinde Tahliye olanlar (n=158)	
	Sayı	%	Sayı	%
Diğer fiziksel etkenler	1	0,69	0	0,00
Göz yaşartıcı kimyasallar	0	0,00	6	3,80
Sözlü cinsel taciz	26	18,06	36	22,78
Cinsel içerikli küfür hakaret	44	30,56	43	27,22
Cinsel saldırı tecavüz tehdidi	5	3,47	3	1,90
Fiziksel cinsel taciz	15	10,42	12	7,59
Makat araması/çıplak arama	2	1,39	3	1,90
Soyma	43	29,86	55	34,81
Sürtünme dokunma	7	4,86	4	2,53
Diğer cinsel işkenceler	1	0,69	1	0,63
Diğer	1	0,69	1	0,63

Başvuru dosyasında ve sınıflama sisteminde yapılan değişiklikler sonrasında mahpusların yaşadığı sosyal ortama yönelik hak ihlalleri ve müdahaleler araştırılmaya başlanmıştır. Hapishane öyküsü olan 302 başvurunun son kaldıkları hapishanede koşullarıyla ilgili bilgilerin dağılımı Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Başvuruların son kaldıkları hapishanedeki koşullar hakkındaki yanıtlarının dağılımı

	2020 yılında Tahliye olanlar (n=144)		2020 yılı öncesinde Tahliye olanlar (n=158)	
	Sayı	%	Sayı	%
Temel gereksinimleri engelleme				
Hücrede tecrit	55	38,19	50	31,65
Yeme içmenin kısıtlanması	104	72,22	94	59,49
İşeme ve dışkılamanın engellenmesi	26	18,06	31	19,62
Uyutmama	34	23,61	39	24,68
Sağlığa erişimin engellenmesi	108	75,00	117	74,05
Hijyen koşullarının sağlanmaması	87	60,42	71	44,94
Diğer temel ihlaller	2	1,39	1	0,63
Yaşam alanına müdahale	0	0,00	0	0,00
Koşuş hücre basma	83	57,64	92	58,23

Tablo 21 devam

	2020 yılında Tahliye olanlar (n=144)		2020 yılı öncesinde Tahliye olanlar (n=158)	
	Sayı	%	Sayı	%
Kişisel eşyaya zarar verme el koyma	74	51,39	75	47,47
Özel alanı kamera ile izleme	18	12,50	16	10,13
Diğer alan ihlalleri	0	0,00	0,0	0,00
Sosyal hakların engellenmesi	0	0,00	0	0,00
Mektup yasağı	70	48,61	58	36,71
Görüş yasağı/kısıtlaması	87	60,42	76	48,10
Tek tip elbise giydirme	9	6,25	12	7,59
Kantin yasağı	22	15,28	31	19,62
Havalandırma, spor hakkının kısıtlanması	79	54,86	74	46,84
Basılı yayınlara ulaşımın engellenmesi/kısıtlanması	104	72,22	89	56,33
Sohbet hakkının engellenmesi/kısıtlanması	86	59,72	71	44,94
Diğer sosyal hakların ihlalleri	2	1,39	5	3,16

12 başvurunun (%4,0) dosyasında hapisanede yaşadıkları işkence süreçlerine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Başvuruların 290'ı (%96,0) birden fazla farklı işkence fiiline ve hak ihlaline maruz kaldığını belirtmiştir. Yıllara göre yapılan değerlendirmede işkence uygulamalarının hem sayısal olarak hem de farklı işkence yöntemlerinin birlikte uygulandığı durumların arttığı belirlenmiştir.

Başvuruların hapisanelerde yaşadıklarını belirttikleri işkence ve ihlallerle ilgili bilgiler tahliye yıllarına göre karşılaştırıldığında; 2020 yılında hapisanelerde işkence iddiaları daha da yoğunlaşmıştır. Salgın nedeniyle hapisanelerde yasaklamalar ve kısıtlamalar dışında bir açıklama yapılmamış, *hastalığa karşı mahpusların sağlığını korumak için ne tür önlemler alındığı, kişisel koruyucuların ve temizlik malzemelerinin düzenli ve yeterli olarak verilip verilmediği, Covid salgını nedeniyle hastalanan, ölen, tedavi alan mahpus sayıları, sağlığa erişimi sağlamak için neler yapıldığı, vb.* sorular insan hakları savunucularının taleplerine ve ısrarına karşın kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Covid-19 salgını nedeniyle aile ve avukat görüşlerine getirilen kısıtlamalar hapisanelerde meydana gelen hak ihlallerinin duyurulması ve tespit edilmesinin önünde ciddi bir engel yaratmıştır. Bununla birlikte başvurulara ait verilerden 2020 yılında tahliye olanların, önceki yıllarda tahliye olanlara oranla tüm başlıklarda daha fazla işkence ve hak ihlaline maruz kaldığı anlaşılmaktadır.

Mahpusların insani temaslarını, iletişimlerini kesmek, çevresel uyarınları sınırlandırmak, kişisel gelişimlerini engellemek anlamına gelen tecrit ve izolasyon uygulamaları Covid-19 salgını gerekçesiyle sürdürülmüş, sağlığa erişim hakkı salgın gerekçesiyle sıkça ihlal edilmiş, karantina önlemleri ise fiilen tecrit ve izolasyona, bir işkence yöntemine dönüştürülmüştür.

İşkence Görenlerde Tıbbi Değerlendirme Süreci

Başvurular tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde başvuru hekimleri ve ruhsal ekip (psikiyatri uzmanları, psikologlar) tarafından değerlendirilmekte, sağlık durumunun gerektirdiği alanlarda (ortopedi, dermatoloji, nöroloji, fizik tedavi ve rehabilitasyon, göz hastalıkları, kulak burun boğaz, kardiyoloji, genel cerrahi vb.) konsülte edilerek uzman görüşü alınmakta, yapılan tıbbi değerlendirmeler ve tedavi süreçleri tıbbi ekip tarafından koordine edilmektedir.

Değerlendirilen başvuruların sağlık durumları öyküde belirttikleri yakınmalar, muayenelerde saptanan bulgular, tanılar ve tedavi süreçleri genel tıbbi durumun yanı sıra 12 alt başlıkta (*deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital sistemleri, göz, KBB, ağız-dış, ruhsal*) ayrıştırılarak incelenmiştir.

Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

2020 yılında başvuru yapan 562 kişinin 557'si (%99,1), ilk başvurusu sırasında farklı sistemlere ait en az bir fiziksel ya da ruhsal yakınma bildirmiştir. Başvurularda sıklıkla farklı sistemlere ait birden fazla yakınma bulunmaktadır. Bir başvurudaki yakınma sayısının ortalaması ise $10,62 \pm 10,828$ olarak hesaplanmıştır.

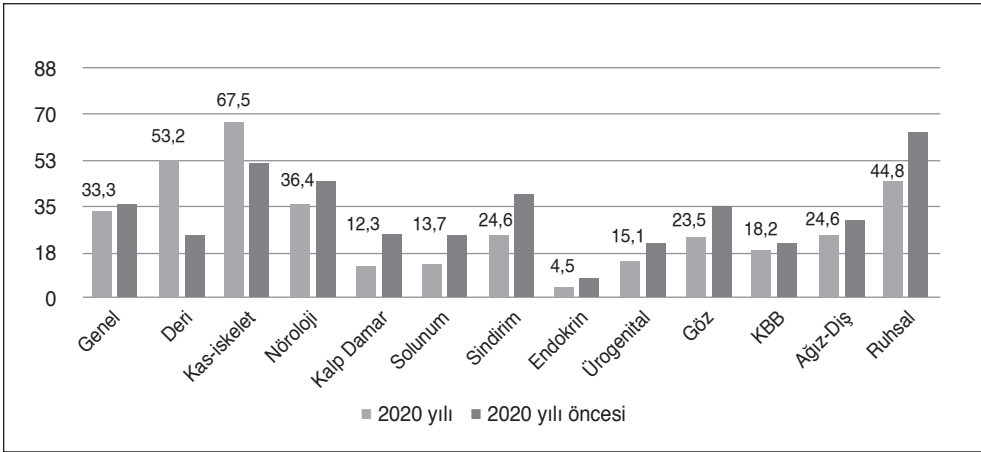
Ruhsal yakınmalar ayrı değerlendirildiğinde en az bir fiziksel yakınması olan başvuru sayısının 541'e yakınma sayısının ortalamasının ise $7,16 \pm 7,825$ 'e düştüğü görülmüştür. İlk görüşme sırasında ruhsal yakınmaları olan başvuru sayısı ise 305'dir. Bulgular, tüm sistemler değerlendirilmediği, sorgulanmadığı özellikle de ruhsal değerlendirmenin eksik yapıldığı veya yakınmaların kaydedilmediği durumlarda; başvuruların bir bölümünde yaşanan işkence nedeniyle ortaya çıkan travmaların sağlıklı değerlendirilemeyeceğini, tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının eksik kalacağını göstermektedir.

1. Fiziksel Yakınmalar

Fiziksel yakınmalar başlığı altında genel tıbbi durum ile *deri, kas-iskelet, sinir, kalp-damar, solunum, sindirim, endokrin, ürogenital sistemleri, göz, KBB, ağız-dış*, başlıkları altında sınıflandırılan yakınmalar birlikte ruhsal başlığı altında sınıflandırılan yakınmalar ise ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Önceki yıllarda olduğu gibi başvuruların en çok kas-iskelet sistemiyle ilgili yakınmaları olduğu belirlenmiştir. Daha sonra en sık baş, mide ağrısı, mide yanması, yorgunluk, halsizlik gibi sindirim sistemleri ile genel fizyolojik yakınmalar gelmektedir.

Grafik 13'de başvuruların yakınma tanımladığı sistemlerin yüzdeleri, Tablo 22'de ise sistemlere göre tanımlanan yakınmalar ve bu yakınmalara sahip kişilerin sayısı ve yüzdeleri listelenmiştir.

Grafik 13: Fiziksel yakınma yüzdelerine göre dağılım

2020 yılı içinde işkence görenlerle 2020 yılı öncesinde işkence gören başvuruların yakınmaları arasında cinsiyet ve yaş grupları yönünden istatistiksel bir farklılık bulunmamaktadır. Yakınmalar “sistemlere göre” ayrıştırıldığında ise 2020 yılında gördüğü işkence nedeniyle başvuranlarda kas iskelet sistemi ($X^2=29,161$, $p<0,002$) ve cilt ($X^2=65,934$, $p<0,001$) yakınmalarının daha yüksek olması istatistiksel olarak da anlamlıdır. Buna karşın 2020 yılı öncesinde işkence görenlerde ise diğer sistemlere ait kronikleşen yakınmaların daha yüksek olduğu, genel ($X^2=29,458$, $p<0,001$), kbb ($X^2=21,692$, $p<0,05$) ve dişlerle ($X^2=16,689$, $p<0,05$) ilgili yakınmaların istatistiksel olarak da anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 22: Sistemlere göre başvuruların en sık bildirdiği fiziksel yakınmalar

	2020 yılında işkence görenler (n=357)		2020 yılı öncesinde işkence görenler (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Genel				
Yorgunluk, halsizlik	104	29,1	57	27,8
Çabuk yorulma	23	6,4	23	11,2
Tüm vücutta yaygın ağrı (travma olmaksızın)	19	5,3	12	5,9
İştahsızlık	6	1,7	19	9,3
Zayıflama, (kilo kaybı)	6	1,7	12	5,9
Aşırı terleme	6	1,7	9	4,4
Deri				
Çürük, bere	140	39,2	5	2,4
Sıyrık	66	18,5	0	0,0

Tablo 22 devam

	2020 yılında işkençe görenler (n=357)		2020 yılı öncesinde işkençe görenler (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Şişlik	23	6,4	8	3,9
Nedbe	14	3,9	14	6,8
Kaşıntı	12	3,4	12	5,9
Kas-iskelet Sistemi				
Omuz ağrısı	81	22,7	25	12,2
Boyun ağrısı	64	17,9	31	15,1
Bel ağrısı	57	16,0	53	25,9
Diz ağrısı	53	14,8	31	15,1
Boyun-kol ağrısı	46	12,9	21	10,2
El-el bileği ağrısı	44	12,3	10	4,9
Sırt ağrısı	42	11,8	23	11,2
Göğüs-kaburga ağrısı	31	8,7	6	2,9
Dirsek ağrısı	25	7,0	5	2,4
Tüm vücutta yaygın ağrı	24	6,7	10	4,9
Bacak ağrısı	23	6,4	11	5,4
Kol ağrısı	23	6,4	6	2,9
Bel-bacak ağrısı	22	6,2	24	11,7
Ayak-ayak bileği ağrısı	16	4,5	12	5,9
Kalça ağrısı	14	3,9	10	4,9
Eklem hareket kısıtlılığı	13	3,6	6	2,9
Elde ağrı ve uyuşma-yanma	11	3,1	6	2,9
Sinir Sistemi				
Baş ağrısı	91	25,5	72	35,1
Uyuşma, karıncalanma	33	9,2	28	13,7
Baş dönmesi	21	5,9	31	15,1
Hissizlik	17	4,8	7	3,4
Dengesizlik	10	2,8	12	5,9
Kalp-damar				
Çarpıntı	24	6,7	35	17,1
Göğüs ağrısı (angina)	14	3,9	16	7,8
Tansiyon düşmesi	11	3,1	12	5,9

Tablo 22 devam

	2020 yılında işkence görenler (n=357)		2020 yılı öncesinde işkence görenler (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Solunum Sistemi				
Öksürük	35	9,8	29	14,1
Nefes darlığı	29	8,1	32	15,6
Balgam	13	3,6	15	7,3
Göğüs-sırt ağrısı	12	3,4	13	6,3
Sindirim Sistemi				
Mide, karın ağrısı	54	15,1	64	31,2
Midede yanma hissi (Regürjitasyon)	47	13,2	48	23,4
Şişkinlik, hazımsızlık	33	9,2	43	21,0
Bulantı	21	5,9	19	9,3
Midede ekşime	20	5,6	19	9,3
Kabızlık	15	4,2	18	8,8
Kusma	10	2,8	17	8,3
İshal	10	2,8	8	3,9
Endokrin Sistem				
Adet düzensizliği	8	2,2	6	2,9
Guatr	7	2,0	5	2,4
Ürogenital Sistem				
Sık idrar	26	7,3	32	15,6
İdrarda ağrı, yanma, çatalanma	26	7,3	17	8,3
Yan ağrısı	13	3,6	15	7,3
Adet sancısı	8	5,8	6	9,1
Göz				
Görme bozukluğu	70	19,6	67	32,7
Göz ağrısı	17	4,8	18	8,8
Gözde yaşarma, sulanma	12	3,4	14	6,8
Gözde kızarıklık, kaşıntı	13	3,6	12	5,9
Işığa hassasiyet	7	2,0	10	4,9
KBB				
Burun tıkanıklığı	19	5,3	13	6,3
Duymada azalma	17	4,8	15	7,3
Çınlama	15	4,2	18	8,8

Tablo 22 devam

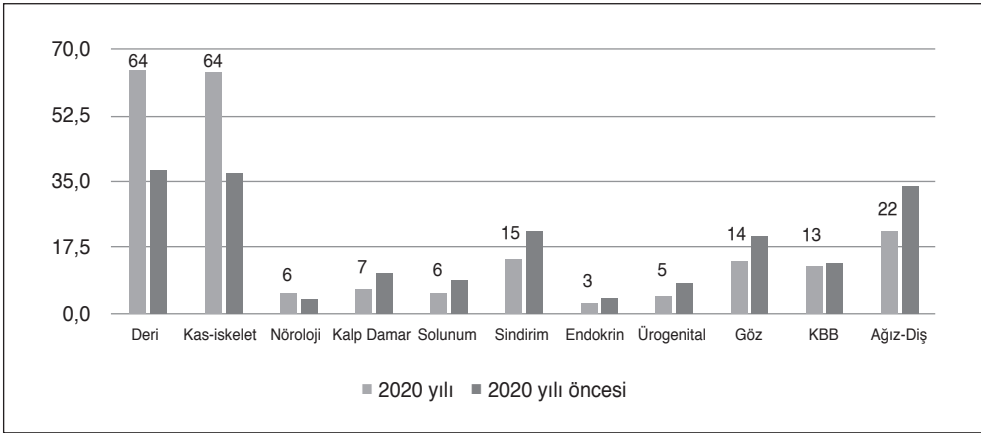
	2020 yılında işkence görenler (n=357)		2020 yılı öncesinde işkence görenler (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Uğultu, gürültü	14	3,9	14	6,8
Burunda şişlik ve ağrı	12	3,4	2	1,0
Horlama	11	3,1	5	2,4
Diş				
Çürük, eksik diş	67	18,8	46	22,4
Diş ağrısı	13	3,6	22	10,7
Dişeti kanaması	5	1,4	7	3,4
Travmatik diş kırığı	6	1,7	5	2,4

*Sistemlere göre en sık görülen fiziksel yakınmalar listelenmiştir

2. Fiziksel Muayene Bulguları

Başvuru hekimleri tarafından Türkiye’de gördüğü işkence nedeniyle değerlendirilen 562 başvurunun 515’inde (%91,64) en az bir fiziksel bulgu saptanmıştır. Yıl içinde işkence gördüğünü belirten 357 başvuruda bulgu saptanma oranı ise %93’e yükselirken (332 başvuru), 2020 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtenlerde oran %89’a (183 başvuru) düşmektedir. Bir başvuruda saptanan ortalama bulgu sayısı ise $4,19 \pm 3,460$ ’dır. Bir başvuruda fiziksel değerlendirmede saptanan en yüksek bulgu sayısı ise 21 olmuştur. Grafik 14’de fiziksel bulgu saptanan 515 başvurunun sistemlere göre bulgu saptanma yüzdeleri verilmiştir.

2019 yılı tedavi merkezleri raporunda yer alan verilerle karşılaştırıldığında, 2020 yılında saptanan bulgu sayısı ile bir kişide saptanan bulgu sayısı ortalamalarının artmış olduğu gözlenmiştir. Bu artışta, başvuruların maruz kaldığı işkencelerin yol açtığı tıbbi sorunların yanı sıra tedavi merkezlerinde tıbbi değerlendirme süreçlerinde asgari gerekliliklerin ortaklaştırılması yönündeki çabaların da etkisi olduğu düşünülmektedir.

Grafik 14: Başvurularda saptanan fiziksel bulguların sistemlere göre yüzdeleri

Başvuların fiziksel değerlendirmeleri sırasında saptanan bulguların %18,7'si tek bir sistemle ilgilidir. Birden fazla sistemde bulgu saptanma oranı ise %73'dür. Başvuların ikisinde 10 farklı sisteme ait bulgu saptanmıştır. İşkence süreçlerinin iki başvuruda da kronik rahatsızlıkları ağırlaştırarak çoklu sistem bulgularının ortaya çıkmasına neden olduğu anlaşılmıştır.

Yıl içinde işkence gördüğü için yakınma ve akut ya da subakut bulguları devam eden başvurularda deri ve kas iskelet sistemlerinde saptanan bulguların 2020 yılı öncesinde gördüğü işkence nedeniyle başvuranlardan yüksek olması istatistiksel olarak da anlamlıdır [($\chi^2= 73,152, p<0,001$; $\chi^2= 48,475 p < 0,001$)]. 2020 yılında yapılan başvurularda 2019 yılı başvurularından farklı olarak sinir sistemiyle ilgili bulgulardaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür [($\chi^2= 5,668, p<0,05$)].

Başvurularda saptanan bulguların sıklığına bakıldığında; önceki yıllarda olduğu gibi ilk sırada “deri” ve “kas–iskelet” sistemlerine ait bulgular olan “*kaslarda ağrı hassasiyet*”, “*nedbe dokusu*”, “*ekimoz ve sıyrık*”, “*omuz hareketlerinde ağrı, hassasiyet*” “*boyun hareketlerinde ağrı, hassasiyet*” yer almaktadır. Tablo 23’de sistemler içinde en sık karşılaşılan bulgular, bulgu saptanan başvuru sayısı ve tüm başvurularda göre oranlar gösterilmiştir.

Tablo 23: Sistemlere göre en sık görülen fiziksel bulgular				
	2020 yılında işkence görenler (n=357)		2020 yılı öncesinde işkence görenler (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Deri				
Nedbe dokusu	103	28,9	61,0	29,8
Ekimoz (Çürük/bere)	159	44,5	4	2,0
Sıyrık (abrazyon)	136	38,1	2	1,0
Ödem	21	5,9	3	1,5
Döküntü	14	3,9	6	2,9
Pigmentasyon	10	2,8	5	2,4
Kas-İskelet Sistemi				
Kaslarda ağrı ve hassasiyet	151	42,3	38	18,5
Omuz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	80	22,4	18	8,8
Boyun hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	59	16,5	22	10,7
Bel hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	37	10,4	33	16,1
Diz hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	37	10,4	17	8,3
Laseque bulgusu	10	2,8	19	9,3
El bileği ve parmaklarda ağrı, kısıtlılık	21	5,9	3	1,5
Kaslarda ağrılı tetik nokta	18	5,0	6	2,9
Dirsek hareketlerinde ağrı, kısıtlılık	16	4,5	2	1,0
Sinir Sistemi				
Yüzeyel duyu bozukluğu	11	3,1	0	0,0
Denge bozukluğu	4	1,1	2	1,0
Kas gücü kaybı	4	1,1	1	0,5
Kalp-damar				
Taşikardi	3	0,8	15	7,3
Üfürüm	10	2,8	2	1,0
Hipertansiyon	4	1,1	4	2,0
Solunum Sistemi				
Ral	13	3,6	14	6,8
Ronküs	7	2,0	6	2,9
Sindirim Sistemi				
Epigastrium hassasiyeti	32	9,0	33	16,1
Batında hassasiyet	13	3,6	12	5,9

Tablo 23 devam

	2020 yılında işkence görenler (n=357)		2020 yılı öncesinde işkence görenler (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
Bağırsak seslerinde artma, azalma	13	3,6	10	4,9
Endokrin				
Guatr	5	1,4	6	2,9
Ürogenital Sistem				
Kostovertebral açı hassasiyeti	9	2,5	13	6,3
Pelvik hassasiyet	8	2,2	5	2,4
Göz				
Görme bozukluğu	29	8,1	26	12,7
Konjoktival hiperemi	16	4,5	19	9,3
KBB				
Burunda deviasyon	17	4,8	7	3,4
Buşon	9	2,5	5	2,4
Boğazda hiperemi	7	2,0	7	3,4
Burunda hassasiyet	10	2,8	2	1,0
Ağız-Diş				
Çürük diş	44	12,3	32	15,6
Eksik diş	29	8,1	35	17,1
Dolgu diş	14	3,9	15	7,3
Dişeti bozukluğu	14	3,9	13	6,3
Kırık diş	9	2,5	9	4,4

Başvuruların belirttiği yakınma sayısı saptanan bulgu sayısından daha yüksektir. Yalnızca deri yakınmalarına ait sayının saptanan bulgu sayısından daha az olduğu görülmüştür.

3. Fiziksel Muayenelerde Saptanan Tanılar

Gördüğü işkence nedeniyle Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi Merkezleri ile Referans Merkezlerine tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme amaçlı yapılan başvuruların yakınma, öykü ve tüm sistemleri içeren ayrıntılı muayeneleri başvuru hekimleri tarafından yapılmakta, gerekli laboratuvar incelemeleri, görüntüleme ve uzman görüşüne başvurulması sonrasında sağlık durumları ve saptanan hastalıklarla ilgili tıbbi tanılar için ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*) kodlama sistemi kullanılmaktadır.

Başvurularla yapılan ilk değerlendirme sonrası farklı nedenlerle değerlendirme süreçleri kesilen veya değerlendirmeleri tamamlanmamış olan 82 başvuru (%14,6) değerlendirme dışında tutulmuştur. Fiziksel muayenede saptanan tanılar fiziksel değerlendirmelerine başlanan 2020 yılında işkence gören 313 başvuru ile 2020 yılı öncesi işkence gören 167 başvuruya ait bilgileri içermektedir (480 başvuru; %85,4).

Değerlendirmeye alınan 480 başvurunun 41'i (%8,5) herhangi bir fiziksel tanı almazken başvuruların 439'u (%91,5) fiziksel bir tanı almıştır. Başvurularda sıklıkla farklı sistemlere ait tanı konmuştur, tek bir tanı alan başvuru sayısının 80 (%16,7), çoklu tanı alan başvuru sayısının 359 (%74,8), başvuruların aldığı tanı ortalamasının ise 3,96 olduğu belirlenmiştir. Fiziksel tanı alan başvuruların 362'sinde (%82,4) tanıların işkence süreçleriyle ilgili olduğu değerlendirilirken 75 (%17,1) başvuruda fiziksel tanıların işkence süreçleriyle ilgisi kurulamamıştır.

Travma sonrası vücudun onarım mekânizmaları devreye girerek iyileşme sürecini başlatmakta, fiziksel yakınma ve rahatsızlıkların bir kısmı bu süreçte iyileşmekte ve kaybolmaktadır. Aradan geçen süre uzadığı, İstanbul Protokolü'ne uygun tüm sistemleri kapsayan değerlendirmeler yapılmayıp salt fiziksel değerlendirmelerle yetinildiğinde yaşanan travmaları görünür kılmak ve nedensellik bağına kurmak güçleşmektedir. 2020 yılında işkence görenlerde tanı alma oranının %97,4'e tanı ortalamasının ise 4,38'e yükselmesi bu bilgiyi desteklemektedir.

Başvulara ICD-10 sınıflamasına göre 420 farklı tanı konmuştur. Konulan tanı sayısı ise 1900'dür (2020 yılında işkence görenlerde 1372, 2020 yılı öncesi: 528). Başvuruların 169'u tek bir tanı alırken 529'u birden fazla tanı almıştır. En yüksek tanı sayısı 2020 yılında işkence gören dört başvuruda 15 olmuştur.

Tanılar ICD kodlarına göre gruplandırıldığında 2020 yılında işkence görenlerde "yaralanma ve kas iskelet sistemiyle" ilgili tanıların, 2020 yılı öncesi işkence görenlerde ise kas-iskelet sistemi ve sindirim sistemiyle ilgili tanıların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Tedavi sürecine dâhil edilen 480 başvuruda en çok konulan tanılar Tablo 24'de listelenmiştir.

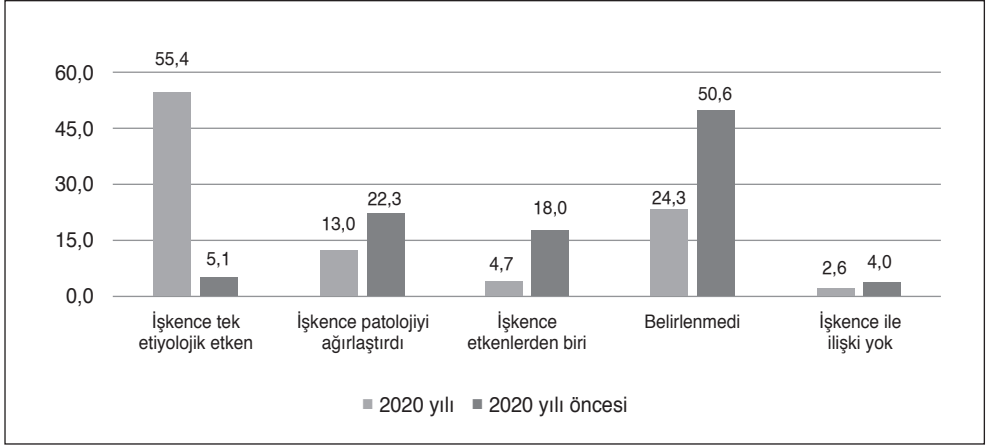
ICD KODU	Tanı	2020 yılında işkence görenler (n=313)		2020 yılı öncesi işkence görenler (n=167)	
		Sayı	%	Sayı	%
T94	Birden fazla ve tanımlanmamış vücut bölgesi yaralanmaların sekeli	60	19,2	21	12,6
S40.7	Omuz ve üst kol birden fazla yüzeysel yaralanmaları	59	18,8	0	0,0
S60.7	El bileği ve elin birden fazla yüzeysel yaralanmaları	58	18,5	0	0,0

Tablo 24 devam

ICD KODU	Tanı	2020 yılında işkence görenler (n=313)		2020 yılı öncesi işkence görenler (n=167)	
		Sayı	%	Sayı	%
K21	Gastro-özofajial reflü hastalığı	17	5,4	25	15,0
S80.0	Diz kontüzyonu	41	13,1	0	0,0
S50.7	Ön kolun birden fazla yüzeysel yaralanmaları	37	11,8	0	0,0
S80.7	Baldırın birden fazla yüzeysel yaralanmaları	37	11,8	0	0,0
K02.9	Diş çürüğü, tanımlanmamış	21	6,7	14	8,4
H52.1	Miyopi	14	4,5	19	11,4
S40.0	Omuz ve üst kol kontüzyonu	31	9,9	0	0,0
G44.2	Gerilim baş ağrısı	12	3,8	18	10,8
J34.2	Nazal septum deviasyonu	21	6,7	7	4,2
M79.1	Miyalji	15	4,8	13	7,8
H52.2	Astigmatizma	15	4,8	11	6,6
S50.1	Ön kolun diğer ve tanımlanmamış kısımlarının kontüzyonu	24	7,7	0	0,0
S00.1	Göz kapağı ve göz çevresi kontüzyonu	23	7,3	0	0,0
D51	Vitamin B12 eksikliği anemisi	6	1,9	16	9,6
H04.1	Lakrimal bezin diğer bozuklukları	8	2,6	12	7,2
K08.1	Diş kaybı; kaza, çekim veya lokal periodontal hastalıktan dolayı	10	3,2	10	6,0
K58	İrritabl barsak sendromu	9	2,9	11	6,6
M75.1	Rotator kuf sendromu	14	4,5	6	3,6
N39.9	Üriner sistemin bozukluğu, tanımlanmamış	12	3,8	8	4,8
H10	Konjonktivit	6	1,9	13	7,8
S43.7	Omuz kemeri diğer ve tanımlanmamış kısımlarının burkulma ve gerilmesi	19	6,1	0	0,0
E55	Vitamin D eksikliği	9	2,9	9	5,4
S00.7	Başın birden fazla yüzeysel yaralanması	18	5,8	0	0,0
S20.3	Toraks ön duvarının diğer yüzeysel yaralanmaları	17	5,4	0	0,0
S43.4	Omuz eklemi burkulma ve gerilmesi	16	5,1	1	0,6
M48.3	Travmatik spondilopati	6	1,9	10	6,0

Başvurularda belirlenen fiziksel tanımlar ile aktarılan işkence öyküsü arasındaki nedensellik bağını bakıldığında; erken dönemde yapılan başvurularda aktarı-

lan işkence öyküsü ile tanı arasında daha güçlü bağ kurulabildiği gözlenmektedir. Nedenellik bağıyla ilgili veriler de travmadan sonra geçen süre uzadıkça nedenellik bağının kurulmasının güçleştiğini desteklemektedir. Başvurularda yaşanan işkenceyle konulan tanılar arasındaki nedenellik ilişkisine göre dağılımlar Grafik 15'de gösterilmiştir.

Grafik 15: Tanı ile işkence fiili arasındaki nedenellik bağına göre dağılım

İşkence Görenlerde Ruhsal Değerlendirme Süreci

1. Ruhsal Yakınmalar

Başvuru hekimleri ilk görüşme sırasında TİHV'in tedavi, rehabilitasyon ve belgeleme çalışmalarının ruh sağlığı ve sosyal değerlendirmeleri de içerecek şekilde bütünlüklü yürütüldüğünü belirterek ilgili uzmanlardan görüş alınmasını ve değerlendirme yapılmasını önermektedir. Başvuruların bir bölümü ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirmeyi kabul etmemekte, başvuru hekimleriyle yaptıkları görüşmelerde ruhsal yakınmalarından söz etmemekte veya daha az yer vermektedir. 2020 yılında başvuru hekimlerine en az bir ruhsal yakınma bildiren başvuru sayısı 305 (%54,3) olmuştur. İlk değerlendirmeler sırasında kaydedilen ruhsal yakınmaların oranının düşüklüğünün bu durumdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ruh sağlığı uzmanlarının değerlendirmesini kabul etmeyen başvurularda etik ilkeler çerçevesinde ruhsal yakınma ve bulguların nasıl belirleneceği, değerlendirileceği ve asgari gerekliliklerin neler olması gerektiği konularında TİHV'in bütünlüklü yaklaşımını güçlendirecek çabalarını sürdürmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yıllarda olduğu gibi başvuruların en fazla yakındıkları ruhsal belirtiler uyku bozuklukları, kaygı ve gerginlik olmuştur (Tablo 25).

Tablo 25: Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmaların işkence zamanına göre dağılımı

	2020 yılı n=357		2020 yılı öncesi n=205	
	Sayı	%	Sayı	%
Uyku bozuklukları	91	25,49	89	43,41
Gerginlik	91	25,49	63	30,73
Kaygı	78	21,85	77	37,56
Sinirlilik	71	19,89	72	35,12
Sıkıntı	53	14,85	60	29,27
Korku	53	14,85	47	22,93
Polisten rahatsız olma	50	14,01	47	22,93
Unutkanlık	45	12,61	57	27,80
Geleceğinin kısıtlanması duygusu	42	11,76	45	21,95
Öfke patlamaları	42	11,76	40	19,51
Konsantrasyon bozukluğu	35	9,80	52	25,37
Ağlama isteği	33	9,24	36	17,56
Flashback	32	8,96	27	13,17
Hayattan zevk alamama	30	8,40	58	28,29
Kabus görme	27	7,56	44	21,46
Uyum güçlüğü	27	7,56	32	15,61
İnsanlardan uzaklaşma	26	7,28	38	18,54
Tetikte olma	25	7,00	31	15,12
İrkilme reaksiyonu	23	6,44	30	14,63
Diğer ruhsal	21	5,88	24	11,71

Yıl içinde işkence gördüğünü belirten başvurularda yakınma belirten başvuruların oranı %44,8 (160 kişi) iken 2020 yılı öncesinde işkence görenlerde oran %63,4'e (130 kişi) çıkmaktadır. İşkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça ruhsal yakınma görülenlerin sayısında ve yakınması olanların oranındaki artışın istatistiksel olarak da anlamlı olduğu belirlenmiştir ($X^2=132,459 p<0,001$).

Başvurular sıklıkla birden fazla ruhsal yakınma belirtmektedir. 2020 yılında bir ve iki ruhsal yakınma belirten başvuru oranı %11,8, 2020 öncesi işkence görenlerde %10,24 iken üç ve üzeri belirti gösterenlerde oranlar 2020 yılında işkence görenlerde %33,1'e 2020 öncesi işkence görenlerde %53,2'ye çıkmaktadır. Bir başvurunun belirttiği toplam ruhsal yakınma sayılarına ait oranların da 2020 yılı önce-

sinde işkence görenlerde daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İşkencenin üzerinden geçen süre arttıkça ruhsal yakınma ve rahatsızlıklar ortaya çıkmakta veya bazı başvuruların gündelik yaşantıları üzerinde gittikçe etkili olmaya başlamaktadır.

Başvuruların belirttiği yakınmaların tümünün 2020 yılından önce işkence görenlerde daha yüksek oranda belirtildiği dikkat çekmektedir. Yakınmalar ayrı ayrı yıllara göre değerlendirildiğinde bu artışların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

2. Ruhsal Bulgu ve Belirtiler

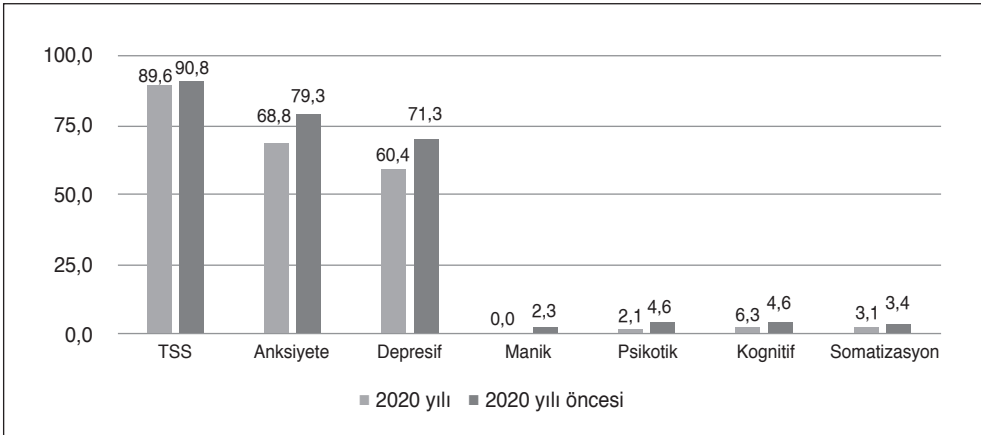
2017 tedavi merkezleri raporundan başlayarak ruhsal değerlendirmelerde saptanan bulgu, belirti ve tanılara ait oranlar “psikiyatri görüşmesini kabul eden başvurular” üzerinden yapılmaktadır.

2020 yılında değerlendirmede verilerin analizi “psikiyatri görüşmesini kabul etmeyen” (*görüşmelerini kabul etmeyen, görüşmelere gelmeyen ve/veya kayıtları eksik olan*) 379 başvuru (%67,4) dışarıda tutularak ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilen 183 (%32,6) başvuru ile gerçekleştirilmiştir. Ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilen başvuru sayısı oranı bir önceki yıla oranla azalmıştır (2019: %43,1). Covid salgını öncesi %36 olan ruhsal değerlendirmeyi kabul eden başvuruların oranı Covid-19 salgınıyla ilgili resmi önlemlerin başlangıç tarihi olan 16 Mart sonrasında %31’e düşmüştür. Covid-19 salgını sonrası, acil girişimler dışında rutin sağlık hizmetlerinin ertelenmesi, yüz yüze görüşmelerin ruh sağlığı alanında oldukça sınırlı kalması, başvuranlar açısından internete erişim olanaklarındaki sıkıntılar, digital ortamın güvenliği konusundaki kaygıları vb. teletıp uygulamalarıyla ilgili sorunlar ve kullanılan kişisel koruyucu malzemelerin yarattığı engeller dikkate alındığında 2020 yılı başvurularında gözlenen bu oransal azalmanın yorumlanması güçleşmektedir.

Ruhsal değerlendirme ve destek talebi işkence tarihinin üzerinden geçen süre uzadıkça artmaktadır. 2020 yılı içinde işkence gören 357 kişinin %26,9’sı 2020 yılı öncesinde işkence gören 205 kişinin ise %42,4’ü ruh sağlığı uzmanlarının değerlendirmesine onay vermiştir.

Ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 183 başvurunun 165’inde (%90,2) en az bir ruhsal bulgu olduğu belirlenmiştir. 2020 yılında işkence gördüğünü belirten başvurularda bulgu saptanma oranı %89,6, 2020 yılı öncesinde ise %90,8’dir. Bu veriler, işkencenin üzerinden geçen zamandan bağımsız olarak ruhsal bulguların oldukça yüksek olduğunu ve saptanabileceğini anlatmaktadır. İşkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça fiziksel bulguların ve rahatsızlıkların bir bölümünün kaybolduğu düşünüldüğünde ruhsal değerlendirmenin önemi ve gerekliliği anlaşılmaktadır.

Ruhsal değerlendirmeler sırasında sorgulanan 75 ruhsal bulgu “*travma sonrası stres, anksiyete, depresif, manik, psikotik, kognitif, somatizasyon, yeme bozukluğu, alkol/madde kullanım bozukluğu ve obsesif kompulsif bozukluk belirtileri*” ana küme-

Grafik 16: Başvurularda ruhsal belirtilerin ana belirti kümelerine göre dağılımı

lerinde sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. Ruhsal belirtisi olan başvuruların ana belirti kümelerine göre yüzde dağılımları Grafik 16 ve Tablo 26’da gösterilmiştir.

Tablo 26: İşkenceye ait bulguların ruhsal belirti kümelerine göre dağılımı

	2020 yılı		2020 yılı öncesi	
	Sayı	%	Sayı	%
Travma Sonrası Stres belirtileri	160	12,8	134	11,4
• Yeniden yaşantılama belirtileri	190	15,2	125	10,6
• Kaçınma belirtileri	83	6,7	59	5,0
• Olumsuz biliş ve duygudurum değişiklikleri	161	12,9	114	9,7
• Aşırı uyarılmışlık belirtileri	211	16,9	190	16,1
• Dissosiyatif belirtiler	4	0,3	6	0,5
Anksiyete belirtileri	202	16,2	245	20,8
Depresif belirtiler	224	17,9	272	23,1
Manik belirtiler	0	0,0	2	0,2
Psikotik belirtiler	2	0,2	10	0,8
Kognitif belirtiler	6	0,5	4	0,3
Somatizasyon Bozukluğu belirtileri	3	0,2	5	0,4
Alkol/madde Kullanım Bozukluğu belirtileri	0	0,0	7	0,6
Obsesif Kompulsif Bozukluğu belirtileri	0	0,0	4	0,3

Ruh sağlığı uzmanları değerlendirme yapılan başvuruların tamamında en az üç ruhsal bulgu veya belirti kaydetmiştir. Başvurularda toplam ruhsal bulgu sayısı 2425

ve ortalama ruhsal bulgu sayısı $14,7 \pm 8,587$ 'dir. Belirlenen en yüksek ruhsal bulgu sayısı ise 49'dur.

İşkenceye yakın tarihlerde "*travma sonrası stres*" ile ilgili belirtiler en yaygın saptanan belirtiler olmakta, bunu anksiyete ve depresyona dair belirtiler izlerken, işkencenin üzerinden geçen süre arttıkça "*anksiyete, depresif, kognitif*" belirtiler kronikleşmiş belirtiler olarak öne çıkmaktadır.

3. Ruhsal Muayenelerde Saptanan Tanılar

Ruh sağlığı uzmanları tarafınca görüşmesi yapılan 183 başvuruda bulgu ve belirti saptanan 165 başvurunun 7'sinin tanı değerlendirme sürecinin devam ettiği, 153'ünün ruhsal bir tanı aldığı, 5 başvuruda ise işkenceyle ilişkili bir hastalık olmadığı kaydedilmiştir.

Ruhsal değerlendirmeye alınan 183 başvurudan tanısız süreci tamamlanmayan 25 başvuru, tanılarla ilgili değerlendirmelerde dışarıda bırakılmıştır. Ruhsal tanı alan 158 başvurunun 84'ü yıl içinde, 74'ü ise 2020 yılı öncesinde işkence gördüğünü belirtmiştir. Ruh sağlığı uzmanları tarafından konulan tanıların dağılımı Tablo 27'de yer almaktadır.

Tablo 27: İşkence gören başvurularda ruhsal tanılara göre dağılım

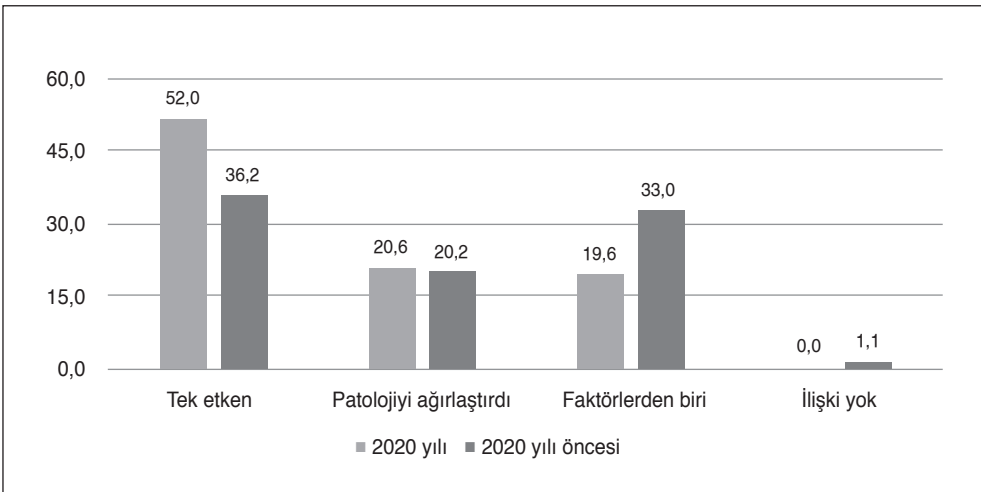
	2020 yılı (n=84)		2020 yılı öncesi (n=74)	
	Sayı	%	Sayı	%
TSSB	26	31,0	31	41,9
Akut Stres Bozukluğu	26	31,0	1	1,4
Uyum Bozukluğu	17	20,2	12	16,2
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizod	11	13,1	16	21,6
Majör Depresif Bozukluk, Yineleyici	7	8,3	6	8,1
Diğer	4	4,8	8	10,8
Yaygın Anksiyete Bozukluğu	4	4,8	4	5,4
Dürtü Kontrolü Bozuklukları	2	2,4	0	0,0
Obsesif Kompulsif Bozukluk	1	1,2	2	2,7
Uyku Bozuklukları	1	1,2	1	1,4
İşkenceyle ilgili bir rahatsızlık yok	3	3,6	2	2,7

Travma sonrası stres, anksiyete ve depresyon grubunda yer alan rahatsızlıkların önceki yıllarla karşılaştırıldığında grup içi sıralamalarında ve oranlarında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte başvurularda ilk sırada "*travma sonrası stres*" grubunda yer alan ruhsal rahatsızlıklar, daha sonra ise "*anksiyete*" ve "*depresyon*" grubunda

yer alan rahatsızlıklar gelmektedir. Tıbbi literatürde travma sonrasında en sık ortaya çıktığı belirtilen ruhsal rahatsızlıklarla 2020 yılı başvurularına konan ruhsal tanılar benzer olduğu görülmüştür.

Başvurularda 21 farklı ruhsal tanı konmuş olup konulan toplam tanı sayısı 196'dır. Başvuruların 112'sinin tek bir ruhsal tanı, 41 başvurunun ise en çok üç olmak üzere çoklu ruhsal tanı aldığı (37 başvuru iki, 4 başvuru üç) görülmüştür. Birlikte görülme açısından en yaygın görülen ruhsal tanılar "TSSB" ile "majör depresif bozukluk"tur. Başvurularda eşlik eden tanılarla ilgili sonuçlar literatür bilgisiyle de uyumludur.

Ruhsal tanılarla işkence süreçleri arasındaki nedensellik sorgulandığında ruhsal tanılarla işkence fiilleri arasında güçlü bir nedensellik bağı (178 tanı; %90,8) olduğu görülmüştür. Bu bağ 2020 yılında işkence görenlerde daha güçlü iken zaman ilerledikçe görece zayıflamaktadır. 2020 öncesinde işkence görenlerde ruhsal yakınma ve bulgu sayılarında artış görülmekte ise de farklı yaşam olayları, yaşanan farklı travmalar, sosyal destek ve onarım mekânizmalarının sürece dâhil olması ruhsal belirtiler ile işkence arasındaki ilişkiyi daha komplike hâle getirmekte ve nedensellik bağı kurulmasını kısmen zorlaştırmaktadır. TİHV'de yapılan ruhsal değerlendirmelerde ruh sağlığı uzmanları, ruhsal tanılarının %44,4'ünde işkenceyi, ruhsal tanılarının ortaya çıkmasıyla ilişkili "tek etken", %20,4'ünde "rahatsızlığı ağırlaştırıcı", %26'sında ise "faktörlerden biri" olarak nitelendirmiştir. Başvurularda ruhsal tanılarla işkence yılı arasındaki nedensellik bağına ait oransal dağılım Grafik 17'de gösterilmiştir.

Grafik 17: Ruhsal tanılarla işkence yılı arasındaki nedensellik bağı

Çocuk başvurularında ruhsal değerlendirmeler çocuklara özgülenmiş ruh sağlığı ekibi tarafından gerçekleştirilmekte, ruhsal bulgu, belirtiler ve tanılar için çocuklarla ilgili tanı ölçütleri kullanılmaktadır. 2020 yılında işkence nedeniyle başvuran 19 çocuğun 8'inin ruhsal bir tanı almış olduğu görülmüştür. Çocukların 6'sında *travma ve tetikle-yici etkenle ilişkili bozukluk*, bir çocukta *kaygı bozukluğu* ve *depresyon*, bir çocukta ise *depresyonun* eşlik eden tanılar olduğu, bir çocukta ise yalnızca *kaygı bozukluğu* olduğu saptanmıştır. Tanıların işkence süreçleriyle ilgili olduğu üçünde işkencenin tek etken, dördünde rahatsızlığı ağırlaştırdığı dördünde ise hastalığın ortaya çıkmasında etkisi olduğu düşünülmüştür.

Erişkin ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilen 16 yaşındaki kız çocuğunda ise DSM-V tanı kriterlerine göre "*TSSB, aku*" tanısı konduğu ve rahatsızlığın ortaya çıkmasında işkencenin tek etken olduğu belirlenmiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Süreçleri

1. Başvuruların Fiziksel Tedavi Süreci

TİHV tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine işkence ve işkence dışı diğer ağır insan hakları ihlalleri nedeniyle başvuranlarda fiziksel, ruhsal ve sosyal değerlendirme süreçleri bütünlüklü olarak yürütülmektedir. Fiziksel tedavi görmek istemeyen veya işkenceyle ilgili bir hastalık saptanmayan kişiler fiziksel tedavi süreçlerine dâhil edilmemektedir.

TİHV'e 2020 yılında başvuru yapan 562 kişinin fiziksel tedavi süreçlerine ait veriler Tablo 28'de gösterilmiştir. Başvuruların 425'inin (%75,6) tedavi süreçleri tamamlanmıştır. Covid-19 salgınının sağlık ortamında yarattığı tahribata rağmen tedavisi tamamlanan başvuruların oranının 2019 yılına göre (%64) artmış olduğu görülmektedir. Tedavisi tamamlanan 425 başvurunun 309'u fiziksel rahatsızlıklarıyla ilgili tedavi sürecine dâhil edilirken, 116 başvuru işkenceyle ilgili fiziksel bir hastalık saptanmadığı için fiziksel tedavi sürecine dâhil edilmemiştir. Başvuruların 31'inde (%5,5) tedavi süreci devam etmektedir (4 başvuruda tanısız işlemler, 27 başvuruda tedavi).

Başvuruların 11'inde (%1,9) fizik muayene yapılmamış veya başvuru fiziksel bir yakınması olmadığını belirterek muayeneye onam vermemiştir. Başvuruların 93'ünde ise (16,5) tanı veya tedavi süreci herhangi bir nedenle tamamlanamamıştır. Tanı süreci (%12,6), tedavi sürecinden daha yüksek oranda kesintiye uğramıştır. Süreçlerin kesintiye uğramasında 2020 yılında Covid-19 salgını ve salgınla ilişkili olarak alınan önlem ve yasaklar öne çıkmaktadır. Öznel nedenler ile takip süreçlerinde yaşanan kopukluklar da dikkate alınmalıdır.

Tablo 28: Başvuruların tedavi süreçlerinin seyri

Tedavi Süreci	2020 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=357)		2020 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=205)	
	Sayı	%	Sayı	%
FM reddetti/yapılmadı	4	1,1	3	1,5
Tanısal işlemler sürüyor	2	0,6	2	1,0
Tanı süreci kesildi	38	10,6	33	16,1
Tedavi görmek istemedi	4	1,1	0	0,0
Tedavi süreci kesildi	15	4,2	7	3,4
Tedavi sürüyor	19	5,3	8	3,9
Tedavi tamamlandı	217	60,8	92	44,9
İşkenceyle ilgili hastalık yok	57	16,0	59	28,8
Diğer	1	0,3	1	0,5

Muayene ve önerilen tedaviye onam vermeyen, tanı süreci tamamlanmayan veya işkenceyle ilgili hastalık saptanmayan başvurular dışarıda tutulduğunda tedavi sürecine dâhil edilen başvuru sayısının 360 (%64,0) olduğu belirlenmiştir. Uygulanan fiziksel tedavi yöntemleri Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29: Başvurularda uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı

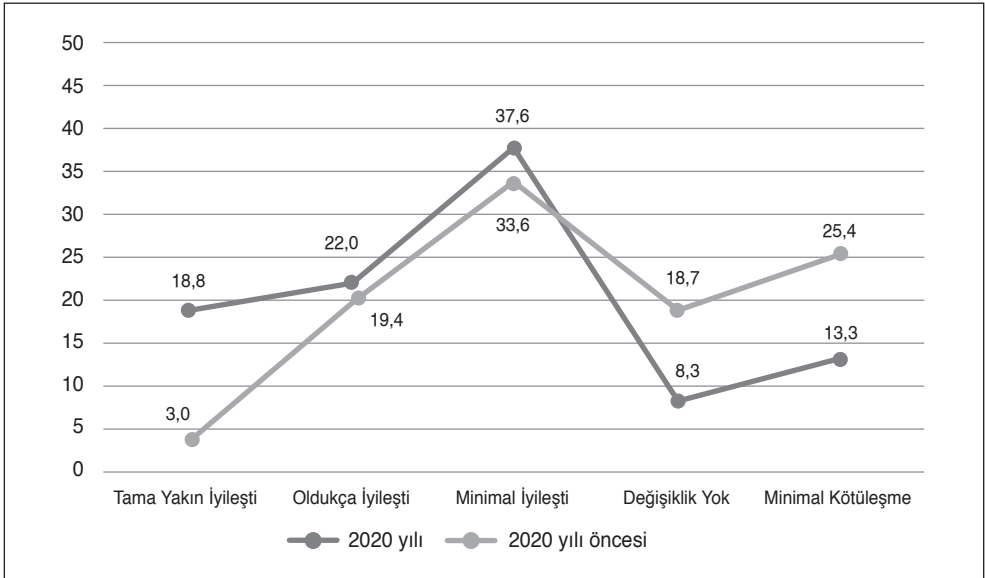
Tedavi Süreci	2020 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=252)		2020 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=108)	
	Sayı	%	Sayı	%
İlaç tedavisi	181	71,8	94	87,0
Günlük yaşam önerisi	164	65,1	45	41,7
Psikofarmakoterapi	54	21,4	43	39,8
Psikoterapi	53	21,0	47	43,5
Egzersiz	21	8,3	17	15,7
Gözlük	21	8,3	16	14,8
Fizik tedavi	11	4,4	9	8,3
Diş tedavisi	8	3,2	4	3,7
Ortopedik cihaz	6	2,4	1	0,9
Cerrahi müdahale	3	1,2	6	5,6
Alçı/atel	2	0,8	1	0,9
Diğer	2	0,8	0	0,0

2020 yılında başvurulara önerilen ve uygulanan tedavilerin işkencenin yaşanma zamanına göre farklılaştığı görülmektedir. 2020 yılında yaşanan işkencelerde ilaç

tedavisi, günlük yaşama önerisi ve psikofarmakoterapi ilk sırayı alırken 2020 öncesinde yaşanan işkencelerde ilk üç sıra ilaç tedavisi, psikoterapi ve psikofarmakoterapi olmuştur. İşkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça tedavi ihtiyacı ve tedavi desteğinin arttığı anlaşılmaktadır.

2. Fiziksel Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu

Tedavi sürecinde olan veya tedavisi tamamlanan 360 başvurunun 352'sinde uygulanan tedaviler, başvuru hekimleri tarafından değerlendirilerek başvuru dosyalarına kaydedilmiştir. Uygulanan fiziksel tedaviler sonucunda 45 başvurunun (%12,5) tama yakın iyileştiği, 74'ünün (%20,6) oldukça iyileştiği, 127'sinin (%35,3) minimal iyileşme gösterdiği, 43'ünde (%11,9) değişiklik gözlenmediği ve 63'ünün ise (%17,5) minimal derecede kötüleştiği saptanmıştır. 2020 yılında ve 2020 yılı öncesinde işkence gören kişiler için bu dağılımlar Grafik 18'de gösterilmiştir. İşkencenin üzerinden geçen süre arttıkça iyileşme düzeyinin azalması istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur ($X^2 = 30,998$, $p < 0,001$).

Grafik 18: Tedavisi tamamlanan başvurularda fiziksel tedavi sonuçlarının dağılımı

3. Başvuruların Ruhsal Tedavi Süreci

Ruhsal değerlendirmeler sonrasında ruhsal destek önerilen/verilen başvuru sayısı 183'dür. Ruh sağlığı ekibi tarafından başvuruların 100'ünde psikoterapi (228 başvuru) 97'sinde ise farmakoterapi desteği verilmiştir. Başvuruların 46'sında farmakoterapi ile psikoterapi birlikte tercih edilmiştir. Ruhsal tedavi süreçleriyle ilgili veriler işkencenin üzerinden geçen süre uzadıkça psikoterapi oranının arttığı göstermektedir (Tablo 30).

Tablo 30: Başvurularda uygulanan ruhsal tedavi yöntemlerinin dağılımı

	2020 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=96)		2020 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=87)	
	Sayı	%	Sayı	%
Farmakoterapi	54	56,3	43	49,4
Psikoterapi	53	55,2	47	54,0

Tedavi Merkezlerine 2020 yılında başvuran ve ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 183 başvuruda tedavi süreçleri değerlendirildiğinde; 22 başvurunun (%12,0) tedavisinin tamamlandığı görülmüştür (Tablo 31). Tanı veya tedavi sürecinde olup hâlen destek almaya devam eden başvuru sayısı ise 103'dür (%56,3). Değerlendirmeler sonucunda 5 başvuruda (%2,7) işkenceyle ilgili bir rahatsızlık saptanmamıştır. Tanı veya ruhsal tedavi süreci kesintiye uğrayan başvuru sayısı ise 46'dır (%25,1). Dosya kayıtlarında 10 başvurunun (%6,9) tedavi süreciyle ilgili bilgiler eksiktir.

Tablo 31: Farmakoterapi önerilen başvurularda ruhsal tedavi süreci

	2020 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=96)		2020 öncesi işkenceye maruz kalanlar (n=87)	
	Sayı	%	Sayı	%
Tedavi tamamlandı	15	15,6	7	8,0
Tanısal işlemler sürüyor	1	1,0	0	0,0
Tedavi sürüyor	45	46,9	52	59,8
Tanı süreci kesildi	3	3,1	3	3,4
Tedavi süreci kesildi	23	24,0	17	19,5
İşkence süreçleriyle ilgili hastalık saptanmadı	3	3,1	2	2,3
Tedavi başvuru hekimince düzenlendi	2	2,1	1	1,1
Psikiyatrik değerlendirme yapılmadı	260		118	

İşkencenin kişide yol açtığı travmatik etkiler, travmaya maruz kalanların bir bölümünde terapi sürecine katılımı ve sürdürebilmeyi zorlaştırmaktadır. Başvuruların bir kısmında ise tekrar gözaltına alınma, tutuklanma gibi nedenler tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasına yol açmaktadır. 2019 yılında başvuranlarla karşılaştırıldığında 2020 yılı başvurularında tamamlanan tedavi oranının arttığı, tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasının ise azaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte başvuruların ruhsal tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasına yol açan nedenlerin değerlendirilerek terapi süreçlerinin kesintiye uğramasını azaltacak çalışmalar yürütülmesinde yarar bulunmaktadır.

Ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan muayeneler sonrasında 100 başvuruda (%54,6) psikoterapi önerilmiştir. Psikoterapi alan başvurularda terapi sürecinin seyri Tablo 32'de gösterilmiştir.

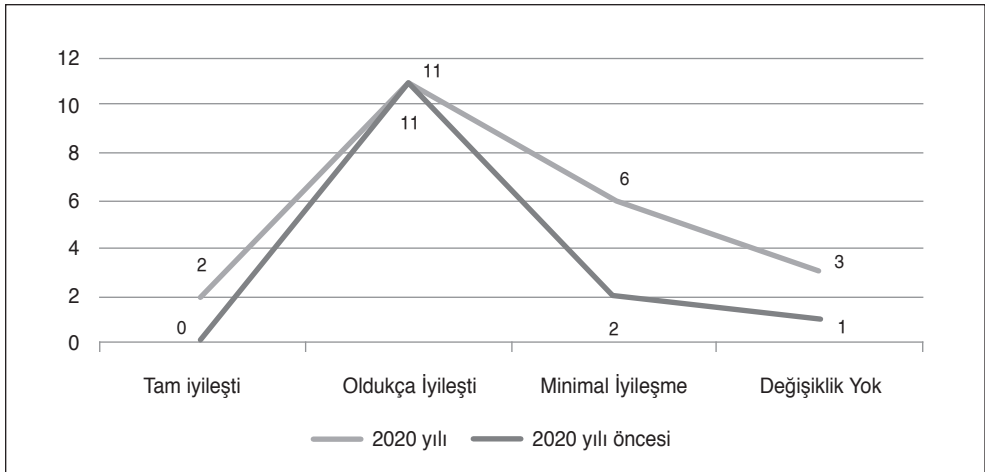
Tablo 32: Başvuruların psikoterapi süreçlerinin seyri

Ruhsal Tedavi Süreci	2020 yılında işkenceye maruz kalanlar (n=53)		2020 yılı öncesinde işkenceye maruz kalanlar (n=47)	
	Sayı	%	Sayı	%
Terapi tamamlandı	15	28,3	7	14,9
Terapi sürüyor	23	43,4	23	48,9
Terapi süreci kesildi	18	34,0	17	36,2

Yıl içinde tamamlanan psikoterapi oranı %22, terapiye devam eden başvuru oranı %46, psikoterapi süreci kesintiye uğrayan başvuru oranı ise %35'dir. İşkencenin üzerinden geçen süre arttıkça tamamlanan psikoterapi oranlarında düşme görülmekte, görüşme süresi ve sayısı artmaktadır. Travmanın ruhsal etkilerine yönelik tedavilerin uzun zamana yayıldığını ve aradan geçen süre arttıkça travmanın etkilerini azaltmanın daha güçleştiğini göstermektedir. İşkence sonrasında yaşanan travmalara erken müdahale edilmesinin travmadan bağımsız olarak daha etkili olabileceği olasılığı da ayrıca değerlendirilmelidir.

Başvurulara tercih edilen ruhsal terapilerin sonuçlarını, klinik etki ve yan etkilerini değerlendirmek için "Klinik İyileşme Ölçeği" (CGI-I) kullanılmaktadır. Ölçeklerle ilgili verilerde tedavisi tamamlanan 22 başvuru ile tedavi süreci devam eden 14 başvuruya ait kayıtlar yer almıştır.

Başvuruların 2'sinde "tam iyileşme", 22'sinde "oldukça iyileşme", 8'inde "minimal iyileşme" gözlenirken 4 başvuruda herhangi bir değişiklik kaydedilmemiştir. Başvurulara tedavi sürecine ait sonuçların işkence yıllarına göre dağılımı Grafik 19'da gösterilmiştir.

Grafik 19: İşkence yıllarına göre başvurularda klinik iyileşme ölçeği sonuçları

TÜRKİYE DIŞINDA GÖRDÜĞÜ İŞKENCE ve DİĞER KÖTÜ MUAMELELER NEDENİYLE YAPILAN BAŞVURULAR

Ülkelere göre farklılaşan hukuk sistemleri ve işkence uygulamalarının yanı sıra Türkiye’de yaşanan işkence ve kötü muamele süreçlerini aydınlatmak için Türkiye sınırları dışında işkence gören başvuruların verileri ayrı değerlendirilmektedir.

2020 yılında Türkiye sınırları dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için TİHV tedavi merkezlerine Ankara’da 5, İzmir’de 3, Diyarbakır ve İstanbul’da 2 olmak üzere toplam 12 başvuru yapılmıştır. Başvurulardan biri işkence dışı diğer ağır insan hakları ihlaline maruz kalmıştır.

Türkiye dışında işkence gören başvuruların 6’sı demokratik örgüt ve/veya partiler, 2’si TİHV gönüllüleri, 2’si diğer, 1’i avukatının yönlendirmesiyle TİHV’e ulaştığını belirtirken 1 başvuru ise doğrudan başvurmuştur.

Başvuruların üçü Yunanistan, biri Suriye, biri ise Irak sınırları içinde işkenceye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir, yedi başvurunun ise gözaltında tutuldukları yerle ilgili bilgiler eksiktir.

Sosyo - Demografik Bilgiler

1. Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum

Başvuruların yaşları 17 ile 43 arasında ve yaş ortalamaları $31,92 \pm 8,522$ ’dir. Cinsiyet kimlikleri yönünden başvuruların 4’ü kadın, 8’i erkek, medeni durumları ise dokuzu bekar, üçü evli olarak kaydedilmiştir.

Başvurulardan 5’inin anadili Arapça, 4’ünün Farsça, ikisinin Özbekçe, 1’inin ise Kürtçe’dir.

2. Öğrenim, İş/Meslek ve Çalışma Durumu

Öğrenim durumlarıyla ilgili bilgilerden, sekiz başvurunun bir öğrenim kurumundan mezun olduğu (1 ilkokul, 1 ortaokul, 2 lise ve 4 üniversite), iki başvurunun üniversiteyi terk ettiği, bir başvurunun hiç okula gitmediği, bir başvurunun ise lise öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma durumlarına bakıldığında başvuruların 3’ü tam, 2’sinin kısmi zamanlı çalıştığı, 1 emekli ve 12 başvurunun işsiz olduğu öğrenilmiştir.

İşkence Süreçleri

1. Gözaltında İşkence Süreci

İki başvuru işkenceye maruz kaldıkları tarihin 2020 yılı, 10 başvuru ise 2020 yılı öncesi olduğunu belirtmiştir. Başvuruların belirttiği en eski işkence tarihi 2007 yılıdır.

Gözetiminde tutulma süreleri 1-129 gün arasında değişmektedir. Başvuruların yedisinin bir gün, diğer başvuruların ise 2, 15, 60 ve 129 gün gözetiminde tutuldukları kaydedilmiştir. Başvuru dosyalarında yer alan kayıtlardan; 5 kişinin sokak/açık alan, 4 kişinin ev, 2 kişinin resmi bir kurum, bir kişinin ise diğer olarak nitelendirilen mekânlardan gözetimine alındığı, gözetimine alındıkları saatlerin ise 7 kişide 08:00-18:00, 4 kişide 18:00-24:00, bir kişi de ise 24:00-08:00 saatleri arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Gözetimine alınma nedenini 3 başvuru siyasi, 3 başvuru sığınmacılık, 2 başvuru etnik 4 başvuru ise diğer olarak nitelendirmiştir.

Bir başvuru “sokak /açık alan, araç içi ve belirsiz kapalı mekân olmak üzere üç yerde, diğer başvurular ise tek bir yerde (4’ü “sokak”, 2’si “diğer”, 2 si “ev”, diğerleri ise emniyet”, “polis karakolu” ve “belirsiz kapalı mekân”) işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını belirtmiştir. Türkiye sınırları dışında da işkenceye maruz kalınan yerler benzerlik taşımakta, toplumsal mekanları ve kayıt dışı yerleri kapsamaktadır.

İşkence nedeniyle başvuru yapanların tamamı gözetim sürecinde hem fiziksel hem de ruhsal işkence yöntemlerine, ağır insan hakları nedeniyle başvuru yapan kişi ise yalnızca ruhsal işkence yöntemlerine maruz kaldığını belirtmiştir.

Tablo 33: Başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı

Uygulanan işkence Yöntemleri	Sayı
Hakaret ve tehdit	21
Temel gereksinimleri engelleme	17
Fiziksel Müdahale	16
Cinsel işkenceler	14
Pozisyonel işkenceler	4
Zorlayıcı davranışlar	3
Fiziksel etkenlere maruz bırakma	1

Başvuruların tamamı gözetim sırasında birden fazla işkence yöntemine maruz kaldıklarını; en sık hakaret, fiziksel müdahaleler, temel gereksinimlerinin engellenmesi ve pozisyonel işkenceler uygulandığını belirtmişlerdir. İşkenceler arasında “öldürme, cinsel saldırı tehdidi, kırbaç/hortumla fiziksel müdahale, gözbağı, ters kelepçe, sıkı kelepçe, çıplak bırakma” uygulamaları da yer almıştır. Gözetim süreçlerinde kimyasal etkenlere maruz bırakılmadan söz edilmemiştir.

2. Gözetim Sırasında ve Sonrasında Hukuksal Uygulamalar

Gözetim süreci yaşayan 11 başvurunun 9’u avukatlarına erişemediğini bir başvuru ise bilmediğini belirtirken bir başvurunun kayıtlarında hukuksal süreçlere dair bilgilerin eksik olduğu görülmüştür. Gözetim sonrasında 1 başvuru tutuklandığını, 4

başvuru savcılığa çıkartılmadan, 1 başvuru ise savcılık ya da mahkemeden serbest bırakıldığını aktarmıştır. Tutuklanan ve hakkında dava açılan başvuru açılan davanın mahkumiyet ile sonuçlandığını, 7 başvuru ise haklarında herhangi bir dava açılmadığını bildirmiştir. Başvurulardan yalnızca biri suç duyurusunda bulunmuş, 10 başvuru ise herhangi bir suç duyurusunda bulunmamıştır.

Gözaltına alınanların hiçbirine tıbbi muayene yapılmamış ve adli rapor düzenlenmemiştir.

Başvuruların 8'i tek bir gözaltı yaşadığını, 4 başvuru ise siyasi, sığınmacılık ve diğer nedenlerle birden fazla (en yüksek 15 gözaltı) gözaltına alındığını belirtmiştir. Başvuruların daha önceki gözaltı süreçlerinde maruz kalınan işkencelerle ilgili bilgiler eksiktir.

3. Hapishane Süreci

Başvuruların 4'ünün hapishane öyküsü mevcuttur. Hapishane öyküsü olan dört başvuru 2-108 ay arasında hapishanede tutulduklarını ikisi 2019 yılında diğer iki başvuru ise 2012 ve 2013 yıllarında tahliye olduklarını bildirmiştir.

Hapishane öyküsü olan başvurularının tamamı hapishanede işkence/kötü muameleye maruz kaldığını belirtmiştir. Hapishanede maruz kalınan işkence yöntemleri arasında gözbağı, hakaret, aşağılama, kendisine yönelik diğer tehditler, anlamsız istemlere itaat etmeye zorlama, dayak, vücudun tek bir noktasına vurma, diğer pozisyonel işkenceler, hücrede tecrit, yeme-içmenin ve işeme-dışkılamanın engellenmesi, temel ihtiyaçların kısıtlanması, görüşmenin engellenmesi, mektup yasağı, kantin yasağı gibi uygulamalar sayılmıştır.

Tıbbi Değerlendirme Süreci

1. Başvuruların Tıbbi Yakınmaları

2020 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kaldığı için tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 12 kişi; 32 ruhsal, 26 fiziksel, toplam 58 yakınma belirtmiştir. Fiziksel yakınmalar içinde kas iskelet sistemine dair yakınmalar ilk sırada yer almaktadır.

En çok görülen fiziksel yakınmalar boyun, diz ağrısı, sırt ağrısı, yürüme güçlüğü, vücutta yaygın ağrıdır.

2. Fizik Muayene Bulguları

19 kişinin yapılan fizik muayeneleri sonucunda 17 başvuruda toplam 46 fiziksel bulgu saptanmıştır. İlk sırada kas-iskelet ve cilt sitemlerine ait bulgular yer almıştır. Kaslarda ağrı ve hassasiyet, nedbe dokusu, boyun hareketlerinde ağrı-kısıtlılık, omuz hareketlerinde ağrı-kısıtlılık ve ekimozdur.

3. Fiziksel Muayene Tanıları

2020 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalarak başvuruların 8'ine, ICD-10 hastalık sınıflama sistemine göre, farklı sistemleri ilgilendiren 22 hastalığa ait toplam 23 fiziksel tanı konmuştur. Başvuruların 3'ünde tek bir fiziksel tanının olduğu, 5 başvurunun ise 2-5 arasında fiziksel tanı aldığı görülmüştür.

Tanıların yaşanan işkence ve travmatik süreçle ilişkisi sorgulandığında; 6 başvuruda fiziksel tanılardan en az birinin işkence süreçleri ile ilgili olduğu, iki başvuruda ise konulan tanıların işkence veya hapisane süreçleriyle ilişkilendirilmediği anlaşılmaktadır.

İşkence ya da cezaevi yaşantılarının;

- “Tek etiyolojik faktör” olduğu tanı sayısının 12,
- “Var olan patolojiyi ağırlaştırdı veya ortaya çıkardı” olduğu tanı sayısının 2 olduğu belirlenmiştir.

Fiziksel tanı alan 8 başvuruda; kas iskelet, sindirim, cilt sistemlerine ait olan tanıların, yaşanan süreçle ilişkilendirilme oranının daha yüksek olduğu görülmüştür.

4. Ruhsal Yakınmalar

2020 yılında Türkiye dışında işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalarak tedavi ve rehabilitasyon merkezlerimize başvuran 12 kişinin tamamı ruh sağlığı uzmanları, ile yaptıkları görüşmelerde ruhsal yakınmalarını belirtmiştir.

İlk görüşmede 12 başvuru ruhsal yakınma kapsamında 32 ruhsal yakınma belirtmiştir. En sık görülen ruhsal yakınmalar: “uyku bozukluğu, sinirlilik, ağlama isteği ve kabus görme” gibi travma sonrası stres ve duygu durumuyla ilişkili yakınmalardır.

5. Ruhsal Belirti ve Bulgular

Başvuruların ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan değerlendirmesinde saptanan ruhsal belirti ve bulgu sayısı 178 olmuştur. Başvurularda sıklıkla; travmatik stres kümesinden “flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar, travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında şiddetli huzursuzluk duygusu, umutsuzluk, çaresizlik, yaşanmış ya da tanık olunmuş travmatik olay(lar)la ilgili şiddetli korku, umutsuzluk ya da dehşet yanıtı, travmayı anımsatan uyarılarla karşılaşıldığında fizyolojik tepkiler, önemli etkinliklere ilgi ya da katılımda belirgin azalma, öfke patlamaları, her an tetikte olma”, depresyon kümesinden “depresif duygudurum, anhedoni, umutsuzluk, çaresizlik” ile anksiyete kümesinden “uykuya dalma veya sürdürme güçlüğü, kolay sinirlenme, ajitasyon” belirtileri daha sık gözlenmiştir.

6. Ruhsal Muayene Tanıları

Türkiye dışında işkence görenlerin ruhsal değerlendirmeleri sonrasında ruh sağlığı uzmanı ile görüşmelerini sürdüren 12 başvurunun 10'u DSM-V sınıflama sistemine göre ruhsal bir tanı almıştır. Başvuruların 5'inde "TSSB", 2'sinde "depresyon bozukluğu", diğer başvurularda ise "uyum bozukluğu", "beden dismorfik bozukluğu" ve "diğer ruhsal bozukluk" tanıları konmuştur. Tanıların tamamının yaşanan işkence süreci ile nedensellik bağı olduğu belirlenmiştir.

Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci

1. Uygulanan Tedaviler

Başvurularda uygulanan fiziksel ve ruhsal tedaviler irdelendiğinde; başvuruların 3'ünde fiziksel, 6'sında ruhsal tanıları için ilaç önerilmiş, 3'üne psikoterapi, iki kişiye fizik tedavi ve egzersiz, birer kişiye ortopedik cihaz ve alçı/atel desteği sağlanmış, 4 başvurunun ise tedavisi günlük yaşam önerileriyle desteklenmiştir.

2. Tedavi ve Rehabilitasyon Uygulamalarının Sonucu

Fiziksel yakınması olan başvuruların dördünde işkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmamış, 7'sinin tedavisi tamamlanmış, 1 başvuruda ise tedavi devam etmektedir.

Fiziksel tedavisi tamamlanan 7 başvurunun ikisinin oldukça, ikisinin ise kısmen iyileştiği, üçünde ise bir değişiklik görülmediği kaydedilmiştir.

Ruhsal tanı alan başvuruların birinde işkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmamış 3'ünde tedavi tamamlanmış, 5 başvuruda ise tedavi devam etmektedir. Üç başvuruda ise terapi süreci farklı nedenlerle sürdürülemediği görülmüştür. Ruhsal terapileri tamamlanan başvuruların klinik izlem ölçeceği sonuçlarına göre birinin "oldukça" diğerinin "minimal" iyileşme gösterdiği, üçüncü başvurunun ise sonuçlarının kaydedilmediği anlaşılmaktadır.

İŞKENCE GÖRENLERİN YAKINLARI

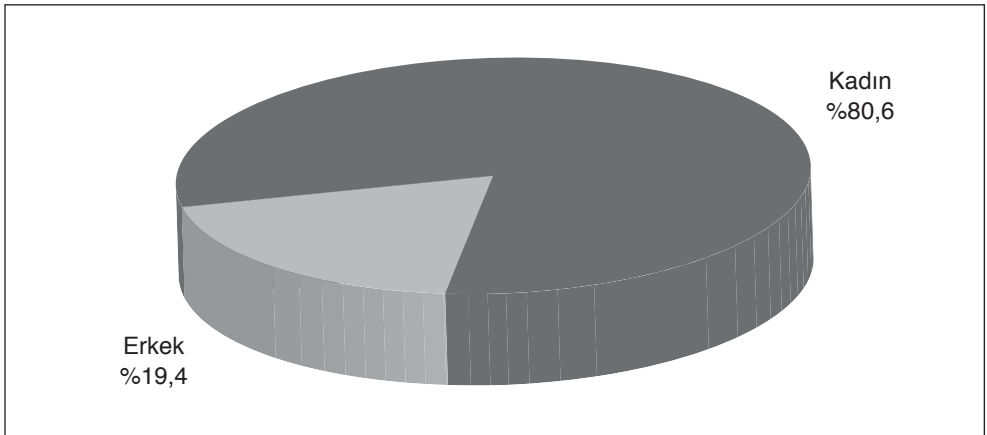
2020 yılında TİHV Tedavi Merkezlerine işkence görenlerin yakını olarak 31 başvuru yapılmıştır. İşkence ve diğer kötü muamele süreci, başvuru yakınları (anne, baba, eş, çocuk, vb.) açısından da travmatik bir süreç olup başvurularla yapılan ilk görüşmede alınan ayrıntılı öykü sırasında, yaşanan travmatik sürece dair etkilenme düzeyleri öğrenilmektedir. Başvuru yakınlarına ait kayıtlarda yer alan başvuru yolu, sosyodemografik veriler ile başvuru yakınlarının ruhsal değerlendirme süreçleri incelenmiştir.

İşkence görenin yakını olarak yapılan başvuruların 11'i İzmir, 10'u Diyarbakır, 6'sı İstanbul, 3'ü Cizre 1'i de Van tedavi merkezlerine yapılmıştır.

Başvuru yakınlarının 14'ünün (%45,2) TİHV başvuruları, 8'inin (%25,8) TİHV çalışanları, 2'sinin (%6,5) TİHV gönüllülerinin önerileri ile 2'sinin (%6,5) doğrudan başvurduğu, 1'inin (%3,2) eski başvuru olduğu, 4 başvuru yakınının ise (%13) farklı kanallar yoluyla TİHV'e ulaştığı öğrenilmiştir. İşkence görenlerin yakınlarının TİHV'den destek almak için yaptığı başvurularda yönlendirmenin ağırlıklı olarak TİHV ve çevresinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Önceki tedavi merkezleri raporlarında da belirtilen "TİHV'in işkence görenlerin yakınlarına da destek verdiği" bilgisinin insan hakları, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, medya ve sosyal medya aracılığıyla paylaşılması ve bu yöndeki bilgilendirme çabalarını sürdürmesi değerlidir.

1. Yaş ve Cinsiyet

2020 yılında Tedavi ve Rehabilitasyon ile Referans Merkezlerine başvuran işkence görenlerin yakınlarının yaşları 3 ile 64 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması $27,4 \pm 17,994$ 'dür. 18 yaş altında olan başvurular, tüm işkence gören yakını başvuruların %35,5'ini oluşturmaktadır (11 başvuru). 2019 yılına oranla yaş ortalamasının düştüğü ve çocuk başvuru oranının arttığı gözlenmiştir.

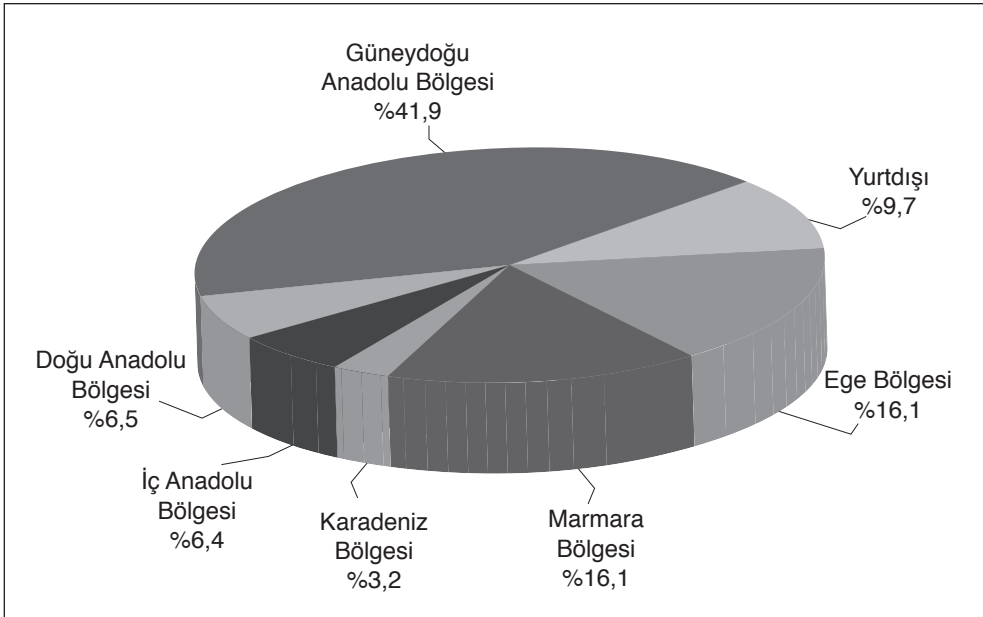

Grafik 20: İşkence görenlerin yakınlarının cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Başvuru yakınlarının 25'i kadın, 6'sı erkek cinsiyet kimliğine sahip olup Grafik 20'de cinsiyet kimliğine göre oransal dağılım gösterilmiştir. Yaş gruplarına göre dağılım değerlendirildiğinde; çocuk başvurularında cinsiyet kimlikleri çok yakın sayılarda (6 kadın, 5 erkek) olmasına karşın diğer yaş gruplarında kadın cinsiyet kimliğine ait başvuruların belirgin olarak fazla olduğu görülmüştür. Medeni durumları yönünden 18 başvurunun bekar (16 kadın, 6 erkek), 9 başvurunun ise evli olduğu (9 kadın) kaydedilmiştir.

2. Doğum Yeri

Başvuru yakınlarının doğum yerlerinin dağılımı incelendiğinde; 2020 yılında ilk sırada yer alan bölge 11 başvuru ile (%44) Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Güneydoğu Anadolu Bölgesini 4 başvuru ile Marmara Bölgesi ve 3 başvuru ile yurt dışı doğumlular izlemektedir (Grafik 21). İşkence görenlerin yakınlarının doğdukları iller incelendiğinde ilk sıralarda, Diyarbakır, İstanbul ve Şırnak illeri yer almaktadır.

Grafik 21: Başvuru yakınlarının doğum yerlerine göre dağılımı

2020 yılında işkence görenlerin yakınlarının %56,6'sının (17 başvuru) anadili Kürtçe'dir. Anadili Türkçe olanlar ise %33,3'dür (10 başvuru). İşkence gören başvuru-larla işkence görenlerin yakınlarının anadilleri arasında sıralama ve oransal yönden farklılık bulunmaktadır. Dört başvurunun anadili ise Arapça, Farsça ve Pomakça olarak kaydedilmiştir.

Öğrenim durumları yönünden başvuruların 6'sının öğrenimlerini sürdürdüğü (2 orta, 3 lise, 1 üniversite), iki başvurunun öğrenimini tamamlamadığı (1 orta, 1 lise), 15 başvurunun farklı derecelerde öğrenimlerini tamamladığı (2 ilkokul, 1 ortaokul, 1 lise, 9 üniversite), dört başvurunun öğrenim çağında olmadığı, dört başvurunun ise herhangi bir öğrenim kurumuna gitmediği kaydedilmiştir.

İşkence görenin yakını olan başvuruların 12'sinin herhangi bir işte çalışmadığı, 4'ünün tam zamanlı, 3'ünün kısmi zamanlı çalıştığı 1 başvurunun kayıt dışı çalıştırıldığı, 4 başvurunun ev çalışanı olduğu öğrenilmiştir. Yedi başvuru ise çalışma yaşının altındadır.

3. Tıbbi Değerlendirme Süreci

İşkence görenin yakını olan 31 başvuruda tıbbi değerlendirmeler ağırlıklı olarak ruhsal ekibin koordinasyonu ile yürütülmekte, başvuru hekimleri ve ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılan tıbbi değerlendirmelerde ulaşılan bilgiler ve bulgular değerlendirilerek tedavi ve rehabilitasyon süreçleri planlanmaktadır. Başvurular özel bir yakınmadan veya tıbbi bir gereksinimden söz etmedikçe işkence görenin yakını kapsamında yapılan başvurularda, sistematik bir tıbbi değerlendirme yapılmamakta, ayrıntılı ruhsal görüşme yapılmaktadır. Başvuruların fiziksel değerlendirmelerine ait kayıtlar incelendiğinde 5 başvuruda diğer sistemlere ait yakınmaların kaydedilmiş olduğu ve iki başvuruda diğer sistemlere ait saptanan tıbbi durumlar nedeniyle tedavi önerildiği anlaşılmaktadır.

4. Ruhsal Yakınmalar

TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine başvuran işkence görenlerin yakınlarından 19'unun (%61,3) ilk görüşmesi ruh sağlığı uzmanları, 5'i (%16,1) başvuru hekimleri tarafından yapılmış, 7 başvuru (%22,6) ise doğrudan ruhsal terapi sürecine dâhil edilmiştir. Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmalar Tablo 34'de gösterilmiştir.

Tablo 34: Başvuru yakınlarının ruhsal yakınmalarının dağılımı

En Çok Görülen Ruhsal Yakınmalar	Yakınma Sayısı (n=24)	%
Uyku bozuklukları	13	41,9
Kaygı	13	41,9
Korku	12	38,7
Ruhsal diğer	12	38,7
Sıkıntı	9	29,0
Konsantrasyon bozukluğu	9	29,0
Gerginlik	9	29,0
Sinirlilik	7	22,6

Tablo 34 devam

En Çok Görülen Ruhsal Yakınmalar	Yakınma Sayısı (n=24)	%
Ağlama isteği	7	22,6
Öfke patlamaları	7	22,6
Hayattan zevk alamama	6	19,4
Unutkanlık	6	19,4
İnsanlardan uzaklaşma	6	19,4
Polisten rahatsız olma	6	19,4
Kabus görme	5	16,1
Geleceğinin kısıtlanması duygusu	5	16,1

Başvuruların en sık belirttiği ruhsal yakınmaların “uyku bozuklukları, kaygı, korku, sıkıntı konsantrasyon bozukluğu, gerginlik ve diğer” yakınmalar olduğu, işkence gören kişilerde de belirtilen ruhsal yakınmaların benzer olduğu görülmüştür. İşkence görenlerin yakınlarında ve işkence görenlerde “uyku bozuklukları” ilk sırada yer alırken yakınma sıklığı oranları işkence görenlerin yakınlarında daha yüksektir.

5. Ruhsal Belirti, Bulgu ve Tanılar

İşkence görenin yakını kapsamında ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen 19 başvurunun ruhsal değerlendirmeleri sonrası 10’unda en az bir ruhsal bulgu/belirti kaydedilmiş, işkence görenin yakını kapsamında başvuru yapan 1 kişinin terapi süreçleri devam ettiği, 8 başvuru ise muayeneyi kabul etmediği veya ilk ruhsal görüşmeye gelmediği için değerlendirme sürecine dâhil edilmemiştir. Bir başvuruda ise değerlendirme ve tanı süreçleri başvuru hekimi tarafından yapılmıştır. Çocuk ve erişkin başvurulara ait bulgular ayrı ayrı incelenmiş, erişkin ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilen bir çocuğun bulguları erişkinlerle birlikte ele alınmıştır (Tablo 35).

Tablo 35: İşkence görenlerin yakınlarında saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı

Ruhsal Belirti ve Bulgular	Sayı (n=11)
Başkalarının başına gelen olayları doğrudan doğruya görme	9
Bir aile yakının ya da yakın bir arkadaşının başına travmatize edici olaylar geldiğini öğrenme	9
Anksiyete (Sıkıntı)	9
Uyku bozuklukları	8
Depresif duygudurum	8
Travmayı anımsatan uyarımlarla karşılaştığında şiddetli huzursuzluk duygusu	7
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü	7
Uykuda artma ya da azalma	7

İşkence görenlerden farklı olarak işkence görenlerin yakınlarında anksiyete ve depresyon belirti kümesine ait bulguların, travma sonrası stres kümesine oranla daha belirgin olduğu gözlenmiştir. Erişkin grubunda değerlendirilen 10 başvuruda, toplam 195 bulgu saptanmıştır.

Çocuk ruh sağlığı ekibi tarafından değerlendirilen 5 çocuğun 2'sinde, belirti kümesinde bir kayıt görülmemiştir. Çocuklarda kayıtlı olan bulgular ise ağırlıklı olarak travma sonrası stresle ilgili belirti kümesinde yer almaktadır.

Ruhsal değerlendirmesi yapılan erişkin başvurulardan 11'inin ruhsal bir tanı almış olduğu görülmüştür. Tanılar arasında travma sonrası stres ve depresif kümeye ait bozuklukların öne çıktığı görülmektedir. Başvuruların 2'sinde iki tanı, 9 başvuruda ise tek bir ruhsal tanı kaydı bulunmaktadır. Erişkin başvuru yakınlarının almış olduğu tanılarının sıklık dağılımları, Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36: İşkence görenin yakını olan erişkin grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı

Ruhsal Tanı	Sayı (n=13)
TSSB Akut	3
Majör Depresif Bozukluk, Tek Epizod	3
Major Depresif Bozukluk, Yineleyici	3
TSSB Gecikmeli Başlangıçlı	1
Uyum Bozukluğu	1
Panik Bozukluğu	1
Obsesif Kompulsif Bozukluk	1

Tanıların yaşanan travma süreciyle ilişkisi irdelendiğinde; ruh sağlığı uzmanları tarafından konulan tanılarının tamamı; “*tek etiyolojik faktör, etkenlerden biri ya da var olan patolojiyi ağırlaştırılan/ortaya çıkaran faktör*” olarak saptanarak başvuruya neden olan travmayla ilişkili bulunmuştur. TSSB tanısı alan 3 kişi ile “*panik bozukluk*” tanısı alan başvurularda tanık olunan sürecin tek etiyolojik faktör olduğu belirlenmiştir.

Çocuk ruh sağlığı ekibi tarafından değerlendirilen 4 çocuk başvurudan ise 2 çocuğun ruhsal tanı almış olduğu, bir çocukta tanı kaydının olmadığı, bir çocukta ise terapi sürecinin kesildiği anlaşılmaktadır. Çocuklardan birinde “*kaygı bozukluğu*”, diğerinde ise “*depresyon bozukluğu*” saptanmıştır. Her iki tanının da tanık olunan işkence süreçleriyle nedensellik bağı olduğu ve ilişki derecesinin “*etkenlerden biri*” olduğu değerlendirilmiştir.

6. Tedavi ve Rehabilitasyon Süreci

İşkence görenlerin yakınları kapsamında başvuranlardan terapi sürecine dâhil olan başvuru sayısı 19 olmuştur. Ruhsal tedavilerde izlenen yöntemler değerlendirildiğinde; çocuk başvuruların 4'ünde, erişkin başvurularının 7'sinde psikofarmakoterapi

ve psikoterapinin birlikte uygulandığı anlaşılmaktadır. Terapi süreci tamamlanan başvuru sayısı 3'tür. Başvuruların 9'unda terapi süreci devam etmekte olup 2'sinde ise terapi süreci kesintiye uğramıştır. Üç başvuruda ise ruhsal yakınma ve tanıların işkence süreçlerine tanık olmayla ilgili nedenselliği kurulamamıştır.

Tablo 37: İşkence görenin yakını olanlarda terapi süreçlerinin seyri

Terapi süreçlerinin seyri	Sayı
Tedavi tamamlandı	3
Tedavi sürüyor	9
Tedavi görmek istemedi	1
Tedavi sürecine öznel nedenlerle uyum sağlayamadı	2
Başvuru nedeniyle ilgili bir hastalık saptanmadı	3

Klinik iyileşme ölçeği ile terapi süreci değerlendirilen 6 başvurudan 4'ünün "oldukça" iyileştiği, 2 başvuruda ise değişme gözlenmediği kaydedilmiştir.

TİHV BÜNYESİNDE ÇOCUKLARLA YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALAR

İşkencenin mutlak yasak olmasına karşın çocukların karşı karşıya kaldığı işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerinin neler olduğunu, çocuğa yönelik işkence uygulamalarını, işkencenin yarattığı fiziksel/ruhsal sağlık sorunlarını ve yol açtığı tahribatı belirlemek; koruma/rehabilitasyon programları açısından ileriye dönük öneriler geliştirmek amacıyla çocuklarla ilgili veriler ayrı bir başlık altında ele alınmaya başlanmıştır.

1. Çocuklarla Yürütülen Çalışmalarda İlkeler

İşkence sadece işkence görenin kendisine yönelik bir hak ihlali değil aynı zamanda birinci derecede yakınlarını ve toplumu da derinden etkileyen bir şiddet biçimidir. TİHV kuruluşundan bu yana sadece işkence görenlere değil, sağlığın sosyal boyutundan yola çıkarak, aynı zamanda işkence görenin yakınlarına da tedavi/ rehabilitasyon hizmeti sunmaktadır.

İşkence görenin yakını olan çocuklar ruhsal ve fiziksel gelişimlerini sürdürdükleri ve aynı zamanda savunmaları yeterince yerleşik/koruyucu olmadığından; işkence ve diğer ağır insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarında, işkenceye tanıklık ettikleri ya da işkence görenin yakını olarak travmatik yaşantı içinde büyüdükleri durumlarda ruhsal olarak daha ağır yaralar alabilmektedirler. Ayrıca yetişkinlere göre görece 'pasif' halleri onları travmatik etkilere de daha 'yakalanabilir' kılmaktadır. Bu yaralanmalar çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmekte ve yaşam boyu kalıcı etkileri olabilmektedir. Çocuklar hem doğrudan işkence görmüş yakınlarının yaşadığı şiddete dolaylı ve pasif biçimde maruz kalmakta hem de aileye çöken acılı, gergin ve depresif duygusal havayı solumaktadır. Beraberinde kendileri için önemli olan yakınlarının somut kaybı (ölüm, mahkum olma, çeşitli nedenlerle uzaklaşma vb.) ya da yakınlarının duygusal çöküntüleri nedeniyle de çok boyutlu olarak etkilenebilmektedirler.

TİHV bu amaçla sadece doğrudan işkence yaşayan değil, işkence görenlerin yakını olan çocuklara da ulaşmayı, yaşanan ihlalleri görünür kılmayı, tedavi ve rehabilitasyonlarına yönelik özel programlar geliştirmeyi hedeflemektedir.

2. 2020 Yılında TİHV'e Yapılan Çocuk Başvurular

2020 yılında Türkiye İnsan Hakları Vakfı Merkezleri'ne 18 yaş altında 31 çocuk başvurmuştur. Çocuk başvuruların yaş ve cinsiyet dağılımlarına bakıldığında; kız çocuk sayısının 16 (*yaş ortalaması 10,13 ± 5,018 olup yaş aralığı: 4-17*), erkek çocuk sayısının ise 15 (*yaş ortalaması: 10,4 ± 5,316, yaş aralığı: 3-17*) olduğu görülmüştür. Başvuruların 20'si işkence (10 kadın, 10 erkek), 11'i (6 kadın, 5 erkek) işkence görenin yakını olarak başvurmuştur. Başvuru nedenlerine göre cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

İşkence gördüğü için başvuran 20 çocuk başvurunun 9'u 2020 yılında, 11 çocuk başvuru ise 2008-2019 yılları arasında işkence gördüğünü belirtmiştir.

Çocukların 23'ünün (%74,2) anadili Kürtçe, 6'sının (%19,4) Türkçe, 1'inin ise (%6,5) Farsçadır. Çocuk başvuruların 11'i Güney Doğu, 9'u Doğu Anadolu, 5'i Marmara, 3'ü Ege, 1'i İç Anadolu 2'si ise yurt dışı doğumludur.

Çocukların 12'si Diyarbakır, 9'u Van, 5'i İstanbul, 4'ü İzmir ve 1'i Ankara tedavi ve referans merkezine başvurmuştur. TİHV'e başvuru sürecinde, 13 çocuğun TİHV'e daha önceden başvuran kişilerin, 6'sında TİHV çalışanlarının, 5'inde demokratik kitle örgütleri/partilerin, 3'ünde avukatların, 3'ünde TİHV gönüllülerinin önerisinin 1'inde ise diğer yolların etkisinden söz edilmiştir. Başvuru amacının 20 çocukta tedavi ve belgeleme, 10 çocukta tedavi, 1 çocuk başvuruda ise yalnızca belgeleme olduğu öğrenilmiştir.

3. İşkence Gören Çocuklar

İşkence gördüğünü belirten 20 başvurunun işkence gördükleri tarihteki yaşları esas alındığında çocuk başvurularında yaş ortalaması $9,95 \pm 5,021$ 'e en küçük yaş ise 3'e düşmektedir. Kız çocuklarında yaş ortalaması 7,60 iken işkenceye maruz kalınan yaş erkek çocuklarda 12,3'dür.

Çocuklarda işkenceye yol açan olay 7 çocukta "etnik", 6 çocukta "siyasi", 4 çocukta "adli" 2 çocukta "diğer" 1 çocukta ise "sığınmacılık" olarak kaydedilmiştir.

Etnik ve siyasi nedenlerle işkence gördüğünü belirten çocukların tamamının anadilinin Kürtçe olduğu, sokağa çıkma yasakları sonrası Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesinde işkence fiiline maruz kaldıkları anlaşılmıştır.

Çocukların 11'inin evden, 2'sinin sokaktan 5'inin havaalanı vb. resmi kurumdan, 1 çocuğun diğer bir mekândan gözaltına alındığı öğrenilmiştir, bir çocuğun ise alındığı yer bilgisi eksiktir. Gözaltı sürecinde 10 çocuk evde, 4 çocuk sokak/açık alanda, 3 çocuk emniyet müdürlüğünde, 2 çocuk hapisanede, birer çocuk araç içi ve polis karakolunda işkenceye maruz kaldığını (bir çocuk üç yerde işkence gördüğünü) belirtmiştir.

- Çocukların 10'u gözaltına alındıkları saatin gece yarısı olduğunu (24.00-08.00) aktarmıştır. Çocukların yaşadığı gözaltı ve ev baskınlarının da ağırlıklı olarak gece yarısında olması, hukuki süreç yerine keyfi ve fiili sürecin işlemeye başlatıldığına, korkutmak, cezalandırmak amaçlarının öne çıktığına işaret etmektedir.

İşkence uygulamaları değerlendirildiğinde:

Son gözaltına alındıklarında işkence gördüğünü belirten 17 çocuğun;

- 11'i hakaret ile 5'i kendisine, yakınlarına yönelik tehdide,
- 16'sı işkenceye tanıklık, gözbağı, ajanlık teklifi gibi zorlayıcı davranışlara,

- 5'i kaba dayak, boğma girişimi gibi fiziksel müdahalelere,
- 4'ü sözlü cinsel taciz (cinsel içerikli küfür, hakaret vb.), çıplak arama, soyma gibi cinsel taciz türlerine,
- 3'ü soğuk/sıcakta bekletme, basınçlı su, gözyaşırtıcı gazlar gibi fiziksel, kimyasal etkenlere,
- 4'ü de tecrit, yeme-içmenin kısıtlanması, uyutmama, sağlığa erişim vb. temel ihtiyaçların kısıtlanmasına maruz kaldıkları öğrenilmiştir.
- Anneleriyle birlikte kalan iki kardeş ile tutuklu 2 çocuk hapisane süreçlerinde işkence ve kötü muamelelere maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Gözaltına alınan çocukların karşı karşıya kaldığı hukuki süreçler değerlendirildiğinde:

- Gözaltı sürecinde 20 çocuktan 16'sında avukat olmadığı, yalnızca 3 çocukta sürece avukatın eşlik ettiği,
- Gözaltı sonrası 14 çocuğun savcılığa çıkarılmadan, 1 çocuğun savcılık/mahkeme aşamasında serbest bırakıldığı, 4 çocuğun ise tutuklandığı,
- Hakkında dava açılan 5 çocuktan ikisine mahkumiyet verilirken 3'ünde davanın sürdüğü, 13 çocukla ilgili dava açılmadığı,
- Gözaltı süreçlerinde hastanede adli rapor düzenlenen çocuk sayısı 3 olup 17 çocuk için herhangi bir sağlık kurumundan rapor alınmadığı, bir hekimin muayeneler sırasında kolluğu çıkardığı, yakınmaları dinlediği, öyküyü aldığı, muayene yaptığı, diğer muayeneler sırasında ise bunların hiçbirinin yapılmadığı,
- İşkence nedeniyle 19 çocuk ile ilgili suç duyurusunda bulunulmadığı, 2 çocuk için daha sonra vakfın bilgilendirmesi sonrası suç duyurusunda bulunulduğu öğrenilmiştir.

Hukuksal süreçler ilgili bilgiler, **çocukların gözaltı süreçlerinde “çocuğun yüksek yararı” ilkesine uygun hareket edilmediğine, keyfi ve hukuk dışı uygulamalara maruz kaldıklarına, usuli güvencelerin ihlal edildiğine ve en son çare olması beklenen özgürlüğünden kısıtlama kararları dışında başka bir seçeneğe başvurulmadığına** işaret etmektedir.

Başvuru hekimlerinin koordinasyonu ile yürütülen fiziksel değerlendirmelerde:

- Fiziksel değerlendirmeler sonrasında 9 çocukta kas-iskelet, cilt, ağız-diş, solunum sistemiyle ilgili bulgular saptanmıştır. Değerlendirmeler sonrasında 7 çocuğa ICD-10 sınıflama sisteminde yer alan 10 tanı konmuştur. Tanıların 4'ünde işkencenin “tek etiyolojik etken” ve “etkenlerden biri” olarak **işkence süreçleriyle nedensellik bağı bulunduğu** belirlenmiştir.

Ruhsal değerlendirme süreçlerinde yakınmalar başvuru hekimleri tarafından da kaydedilmiş, terapi süreçleri ise ruhsal ekip tarafından koordine edilmiştir.

- On iki çocuğun ruhsal değerlendirmesi psikiyatri uzmanlarınca gerçekleştirilmiştir. Üç çocuğa farmakoterapi ve psikoterapi, 15'ine psikoterapi desteği yine psikiyatri uzmanı ve psikologlar tarafından sağlanmıştır.
- Çocukların 3'ünde erişkin, 9'unda ise çocuk ruhsal bulgu kümesinden (unutkanlık, kolay kızma, bağlandığı kişilerden ayrılmayla ilgili aşırı düzeyde bir kaygı korku taşıma, bu kişileri yitireceği korkusu gibi belirtiler saptanmıştır.
- İşkence gören çocuk başvurularında erişkin grubu ölçütlerine göre bulgu saptanan 3 çocuğa DSM-V tanı kriterlerine göre 2 çocukta "TSSB, akut", 1 çocukta "majör depresif bozukluk, yineleyici", 1 çocukta "diğer"; tanıları konmuştur (bir çocuk iki tanı almıştır). Çocuk ruhsal bulgu kümesinden bulgu tanımlanan 6 çocuğa "travma ve tetikleyici etkenle ilişkili bozukluk", 3 çocuğa "kaygı bozukluğu", 2 çocuğa "depresyon bozukluğu" tanıları konmuştur. Tanıların tamamının işkence süreçlerinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Nedensellik bağları yönünden işkence süreçleri, 6 tanıda "tek etiyolojik faktör, 5 tanıda "etkenlerden biri ya da var olan patolojiyi ağırlaştırılan/ortaya çıkaran faktör" 4 tanıda ise "faktörlerden biri" olarak nitelendirilmiştir.
- Tedavi ve terapi süreçleri değerlendirildiğinde 4 çocukta psikoterapi sürecinin tamamlandığı, 10 çocukta psikoterapinin devam ettiği, 2 çocuğun terapi görmek istemediği anlaşılmaktadır.
- Fiziksel değerlendirmelerde 4 çocukta işkenceyle nedensellik bağı kurulabilecek sonuçlara ulaşılmış 14 çocuğun fiziksel değerlendirmesinde işkenceyle nedensellik bağı kurulabilecek fiziksel bir bulgu olmadığı belirtilmiştir. **Fiziksel değerlendirmeler ile işkenceyle nedensellik bağı kurulamayan 14 çocuğun ruhsal değerlendirmeleri sonrasında, 8 çocukta saptanan ruhsal bulgu ve konulan tanıların işkence süreçleriyle nedensellik bağı olduğu**, iki başvuru tedavi görmek istemediği için değerlendirme yapılamadığı, 4 çocukta ise ruhsal değerlendirmeler sonrasında da işkenceyle nedensellik bağı kurulabilecek bir bulguya ulaşılmadığı anlaşılmaktadır. Çocuklarda ruhsal değerlendirmeyi de içerecek bütünlüklü bir değerlendirme yapılmadığı durumlarda yaşanan işkence süreçleri yok sayılacak, adaletin tesisi ve onarım çabaları eksik kalacaktır.

4. İşkence Görenin Yakını Olan Çocuklar

- Ailesinde işkence gören bir yakınının olması (anne, baba, aynı evde yaşadığı bir yakını gibi), ebeveynlerinden birinin cezaevinde olması, gözaltında kaybedilen bir yakınının olması vb. nedenlerle işkence görenin yakını olarak başvuran çocuk sayısı 2020 yılında 11 olmuştur.
- İşkence görenin yakını olan çocukların 5'i psikiyatri uzmanları, 5'i de psikologlar tarafından görülmüştür. Bir çocukta değerlendirme yapılamamıştır. Psikiyatri uzmanlarınca değerlendirilen çocuklardan ikisinde ruhsal bulgu saptanmış ve çocuklara "obsesif kompulsif bozukluk, kaygı bozukluğu, depresyon bozukluğu"

tanıları konmuştur. Tanıların yaşanan travma süreciyle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

- İki çocukta ruhsal tedavi ve psikoterapi, bir çocukta ise psikoterapi tamamlanmıştır, 7 çocuğun terapi süreçleri devam etmektedir. Bir çocuk ise tedavi görmek istememiştir.

2020 yılında işkenceye maruz kalan çocuklarda görülen ruhsal bulgular ve tanıların işkence görenin yakını olan çocuklara oranla önceki yıllarla karşılaştırıldığında daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte işkence görenin yakını olan çocuklarda da tanık olunan travmalar sonrasında travmatik belirtiler ve tanımlar gözlenmektedir. Travmaların etkilerinin uzun yıllar sürdüğü, yıllar sonra ortaya çıkabildiği ve gelecekteki yaşantıyı etkileyecek kalıcı izler bıraktığı dikkate alındığında, TİHV kapsamında işkence gören ve işkence görenin yakını olan çocuklara yönelik özgül çalışmaların devam etmesi, bu çalışmaların yaygınlaştırılmasının ne denli önemli olduğu açıktır.

TİHV'E YAPILAN BAŞVURULARDA CİNSİYET KİMLİKLERİNE GÖRE GERÇEKLEŞEN İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELELER

Kadınlar ve LGBTİQ+'lar maruz kaldığı işkence ve kötü muamele fiillerinin ayrımcılık ve ötekileştirme yönünden görünür kılınması amacıyla 2020 yılında tedavi merkezleri raporuna 'cinsiyet kimliklerine göre maruz kalınan işkence ve kötü muamele' başlığı eklenmiştir.

Araştırmalar cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılığın, işkence görenlerin deneyimlediği sağlık sorunlarını, yardım arama davranışlarını ve destekleyici hizmetlere erişimi olumsuz etkilediğini göstermesine karşın işkence ve kötü muameleyle ilgili raporlarda ve bilimsel yayınlarda toplumsal cinsiyete dayalı analiz oranı çok düşüktür^{3, 4}. *Torture* dergisinde yapılan bir çalışmada 2006-2018 yılları arasında yayınladıkları makalelerin sadece %32'sinde 'toplumsal cinsiyet', %38'inde de 'kadın' kelimelelerinin geçtiği gösterilmiştir⁵. Dergide yayınlanan tüm makalelerin sadece %4'ünde cinsiyet analizi yapılmaya çalışılmıştır⁶. Çeşitli raporlarda kadınların işkence ve kötü muameleyle erkeklerden daha az sıklıkta ve dolaylı olarak maruz kaldığı, kadın ve erkeklerin maruz kaldığı işkence kategorilerinin farklı olduğu ileri sürülmektedir. İşkenceye maruz kalma ve zarar görme olasılığı cinsiyet kimlikleri yönünden farklılık içerdiği gibi uygulanan işkence yöntemleri de cinsiyet kimlikleri yönünden farklılaşabilir. Tüm bunlar cinsiyete dayalı belirli işkence biçimlerinin rapor edilmemesine/dikkate alınmamasına yol açabileceği belirtilmektedir⁷.

İşkence ve kötü muamelenin toplumsal cinsiyet boyutunda etkilerinin "işkenceden zarar görme açısından yol açtığı kırılganlık/duyarlılık, cinsel işkence/şiddetin yaygınlığı ve etkileri, işkence görenlerde ruhsal bozukluklar geliştirme/bildirme ve olumlu/olumsuz başa çıkma mekanizmaları" boyutunda ele alınması önerilmektedir⁸.

TİHV'in *Sokağı Kapatmak: Toplanma ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik İhlaller (2015-2019)* bilgi notunda; bu dönemde kadın eylemlerinde 81, LGBTİQ+ eylemlerinde ise 31 ihlal gerçekleştiği raporlanmıştır⁹. Muhafazakarlaşmanın arttığı, cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılığın çok yoğun yaşandığı, kadın ve LGBTİQ+ başvurular var olan eşitsizliğin azaltılması taleplerinin ve eylemlerinin şiddetle baskılandığı bir dönem-

3 Kira, I., Ashby, J., Lewandowski, L., Smith, I. & Odenat, L. Gender Inequality and Its Effects in Females Torture Survivors. *Psychology* 3, 352–363 (2012).

4 Pérez-Sales, P. & Zraly, M. From sexualized torture and gender-based torture to genderized torture: The urgent need for a conceptual evolution. *Torture Journal* 28, 1–13 (2018).

5 Pérez-Sales, P. & Zraly, M. From sexualized torture and gender-based torture to genderized torture: 1–13

6 Pérez-Sales, P. & Zraly, M. From sexualized torture and gender-based torture to genderized torture: 1–13

7 Goodman, R. & Bandeira, M. The Centre For The Study Of Violence And Reconciliation An exploration of the ways in which gender influences the impact of torture and rehabilitation Gender and Torture does it Matter? e Centre for the Study of Violence and Reconciliation. (2014).

8 Goodman, R. & Bandeira, M. Gender and Torture does it Matter?

9 TİHV AKADEMİ. Sokağı kapatmak: toplanma ve gösteri özgürlüğüne yönelik ihlaller. www.tihvakademi.org (2015).

den geçiyoruz. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve LGBTİQ+ Onur Haftası kutlamalarına Türkiye'nin birçok şehrinde ve üniversitesinde kolluk kuvvetleri şiddet içeren müdahalelerde bulunuyor. Sokakta, gözaltında, cezaevlerinde kadınlar ve LGBTİQ+ başvurular işkence ve kötü muameleye maruz kalıyor.

Tüm bu yaşananlar, işkencenin cinsiyet kimlikleri boyutunda niteliğini ve sağlık üzerindeki yıkıcı etkilerini ele almayı zorunlu kılmaktadır. 2020 yılı tedavi merkezleri raporunda sorunu görünür kılmak amacıyla verileri cinsiyet kimliklerine göre paylaştık. 2021 yılından itibaren tedavi merkezleri raporlarında toplumsal cinsiyete dayalı ayrıntılı değerlendirmeler yapmayı ve bu konudaki çalışmalarını sürdürmeyi hedefliyoruz.

TİHV 2020 Başvuruları

TİHV temsilciliklerine ve referans merkezlerine yapılan başvuruların 234'ü kadın, 6'sı LGBTİQ+'dır. İki trans kadın, üç trans erkek ve bir queer 2020 yılında İstanbul ve İzmir Merkezlerimize başvuru yapmıştır.

234 kişinin %89,3'ü işkence ve/veya kötü muamele gördüğü için 25 kişi de işkence görenin yakını olduğu için başvurmuştur.

2019 yılında başvuranların %40,1'i kadinken, 2020 yılında bu oran 2018 seviyesine gerileyerek %36,5 olmuştur. Anlamlı bir azalma olmamakla beraber 2020 yılında Covid-19 salgını sonrasında ortaya çıkan ek bakım ve ekstra ev emeği yükünün çok büyük bir kısmını kadınların karşılamak zorunda kalmaları nedeniyle maruz kaldıkları fillerle ilgili destek talebi ve başvurularını erteleme olasılıkları erkeklere oranla çok daha yüksektir.

Diğer dikkat çekici bir bulgu da işkence görenlerin yakınları tarafından yapılan toplam 31 başvurunun 25'inin kadın olmasıdır. Bu yüksek oran, ev baskınları vb. gözaltı süreçlerinde kadınların işkence fiillerine daha sık tanık olmaları, tanıklık sürecinin kadınlar üzerindeki etkileri ile sosyal destek ve yardım arama davranışının kadınlarda daha iyi olması ile ilişkilendirilebileceği düşünülmüştür.

Dört başvuruda işkence ve kötü muamelenin Türkiye dışında yapıldığı beyan edilmiştir.

İşkence görenlerin yakınları ve işkenceyi Türkiye dışında görenler analiz dışında tutularak, değerlendirmeler 2020 yılında Türkiye'de işkence ve kötü muameleye maruz kalan 205 kadın ve 6 LGBTİQ+ üzerinden yapılmıştır.

1. Genel

Kadınların %35,6'sı İstanbul Temsilciliği'ne, %21,5'i Diyarbakır, %18'i İzmir, %12,7'si Van, %9,3'ü Ankara ve %2,9 ile Cizre temsilciliklerine başvurmuştur. İzmir'de kadın başvuru oranı (%57,8) erkeklerden fazladır ($p<0,000$). LGBTİQ+ başvuruların ikisi İstanbul, dördü İzmir'e yapılmıştır.

Kadınların en sık başvuruda bulunduğu ilk üç ay sırasıyla Temmuz (%18,5), Ağustos (%13,2) ve Ocak'tır (%11,7).

Tedavi ve dökümantasyon amacıyla başvuranların oranı %83,9'dur, sadece tedavi amacıyla 20 kadın başvurmuştur. Başvuru amacıyla cinsiyet kimlikleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 38: Cinsiyet kimliklerine göre en sık kullanılan ilk üç başvuru yolu

Kadın	Erkek	LGBTİQ+
Doğrudan (%22)	Demokratik örgüt ve/veya partiler kanalı (%20,2)	TİHV başvurularının önerisiyle (2)
TİHV başvurularının önerisiyle (%21)	TİHV başvurularının önerisiyle (%19,9)	Avukatlar (2)
Avukatlar (%17,1)	Doğrudan (%13,1)	TİHV gönüllüleri (1) ve çalışanları (1)

Kadınlar ve LGBTİQ+'larda demokratik örgüt ve/veya partiler kanalı ile başvuru sayısı düşüktür. Avukatların TİHV hizmetleriyle ilgili bilgilendirmesinin hem kadınlar hem de LGBTİQ+ başvurular açısından önemli olduğu görülmektedir.

2. Sosyodemografik Özellikler

Başvuran kadınların %27,3'ü Doğu Anadolu (DA), %27,3'ü Güney Doğu Anadolu (GDA) ve %17,1'i Marmara Bölgesi doğumludur.

Anadili Kürtçe ve lehçeleri olanların oranı %56,6, Türkçe %39,0, Arapça %3,4 ve bir kişinin de Ermenice'dir. Kadın ve erkekler arasında anadilin dağılımı açısından bir fark yoktur.

Kadınların yaş ortalaması $32,0 \pm 12,2$, erkeklerin $33,7 \pm 11,9$ ve LGBTİQ+'ların $29,3 \pm 6,0$ 'dir. Kadınların %81,5'i LGBTİQ+ başvuruların tamamı ve erkeklerin %68,3'ü bekar (p<0,001).

Başvuran üç kadın ve iki erkek okuryazar olmadığını, 9 erkek ve 12 kadın ise sadece okuma yazma bildiklerini herhangi bir örgün eğitimi tamamlamadıklarını bildirmişlerdir.

İşkence ve kötü muamele gören kadınların %48'i lise mezunu (yüksek okul ve üniversite öğrencileri dâhil), %26,7'si yüksek okul ve üzerinde eğitime sahiptir. Cinsiyet kimlikleri açısından öğrenim düzeyleri arasında bir fark yoktur (p<0,05).

Özellikle ekonomik kriz aynı zamanda salgın işsizliğin ülke genelinde artmasına neden olmuştur. Türkiye'de erkeklerin istihdam oranı kadınlardan iki kat fazladır. Salgının kadın istihdamını erkeklere göre daha olumsuz etkilediğini gösteren birçok çalışma da mevcuttur. TİHV'e yapılan başvurularda hem öğrencilerin sayıca fazlalığı

hem de grupta genel olarak işsizliğin yüksek olması nedeniyle tam zamanlı istihdam kadınlarda (%12,6) ve erkeklerde (%11,4) çok düşüktür. Kadın (%74,9) ve erkeklerin (%74,4) üçte ikisinden fazlası herhangi bir işte çalışmamakta, LGBTİQ+ başvuruların ise biri tam zamanlı, ikisi kısmi zamanlı, iki kişi de kayıt dışı olarak çalışmaktadır.

3. İşkence ve Kötü Muamele

TİHV'e 2020 yılında gerçekleşen başvurularda işkencenin olumsuz sonuçlarının yıllara yayılması nedeniyle son işkence ve kötü muamele tarihi değişkenlik göstermektedir. *Tablo 39*'da cinsiyet kimliklerine göre son işkence ve kötü muamele yılları verilmiştir.

Tablo 39: Cinsiyet kimliklerine göre son işkence ve kötü muamele yılları

İşkence tarihi	Kadın		Erkek		LGBTİQ+	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
2020 yılı	139	38,9	215	60,2	3	0,8
2019 ve öncesi	66	32,2	136	66,3	3	1,5

İşkence ve kötü muameleden sonra en kısa sürede fiziksel ve psikolojik olarak tıbbi desteğin sağlanması sorunların kronikleşmesinin önlenmesi açısından önemlidir. İşkence sonrası ilk 24 saat içinde başvuranlar yaklaşık olarak 10 kişiden biridir. İlk 30 gün içinde ise kadınların %54,6'sı, erkeklerin %42,50'si ve LGBTİQ+'ların dördü başvurmuştur. İşkence ve kötü muamelelerin üstünden bir yıldan fazla süre geçtikten sonra yapılan başvuruların oranı ise kadınlarda %30,4, erkeklerde %41,2'dir.

Kadınların %11,1'i sadece psikolojik, %88,1'i hem fiziksel hem psikolojik işkenceye maruz kalmışlardır. Altı LGBTİQ+ başvurunun beşi hem fiziksel hem de psikolojik işkenceye maruz kalmıştır. Fiziksel ve psikolojik işkenceye maruz kalanların %62,3'ü erkektir.

Başvurularda işkencenin en sık gerçekleştiği üç durum,

- Kadınlarda resmi gözetim (%49), cezaevi (%31,4), ev baskını (%6,9);
- Erkeklerde resmi gözetim (%47,1), cezaevi (%40,0) kayıtsız gözetim (%4,6);
- LGBTİQ+ başvuruların üçü resmi gözetim, ikisi kayıtsız gözetim, bir kişi kaçırılma, kaybedilme ve bir kişi toplumsal gösteri sırasında işkence görmüştür.

İki kadın kaçırılma ve kaybedilme sürecinde şiddete maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

4. Son Gözetiminde İşkence

Kadınların %94,1'i, erkeklerin %91,4'ü ve LGBTİQ+ başvuruların tamamı son yaşadıkları gözetim sürecinde işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını aktarmıştır.

Kadınların gözetiminde işkence ve kötü muameleye en sık maruz kaldığı üç bölge Marmara (%34,4), Güneydoğu Anadolu (%19,3), Ege (%17,2); erkeklerin Marmara (%34,0) Doğu Anadolu (%26,8), Güneydoğu Anadolu (%22,1) ve LGBTİQ+ başvurularının Ege (4) ve Marmara (2) Bölgesidir.

Gözetiminde 4 gün ve daha uzun süre gözetiminde tutulma süreleri kadınlarda %9,8, erkeklerde %10,5 olmuş, kadınların %59,5'i erkeklerin %50,7'si ve LGBTİQ+ başvurularının tamamı 24 saatten az gözetiminde kalmıştır. Gözetiminde kalma süreleri yönünden erkekler ve kadınlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Cinsiyet kimliklerine göre son gözetimine alınan yer oranları (%) Tablo 40'da sunulmuştur.

Tablo 40: Cinsiyet kimliklerine göre son gözetimine alınan yer (%)

	Ev	Sokak/Açık alan	Kurum (dergi, dernek)	İşyeri	Resmi kurum	Diğer
Kadın	33	52	3	1	7	5
Erkek	32	49	6	3	3	8
LGBTİQ+	17	83	0	0	0	0

*Yüzde hesaplamaları toplam kadın ve erkek sayıları üzerinden ayrı ayrı yapılmıştır.

LGBTİQ+ başvurularının beşi sokaktan/açık alandan alınmıştır.

LGBTİQ+ başvurularının üçü, kadınların %25,6'sı 24:00-08:00 saatleri arasında 'gece yarısı' gözetimine alınmıştır. Akşam saatlerinde gözetimine alınma oranı kadınlarda %25,1, erkeklerde 16,3'tür ve üç LGBTİQ+ bu saatlerde gözetimine alınmıştır.

Gündüz saatlerinde (08:00-18:00) gözetimine alınma oranları kadınlarda %46,3, erkeklerde %55,9'dur.

Her 10 kadın ve erkekten dokuzunun siyasi nedenlerle, LGBTİQ+'ların beşinin ise cinsel yönelimi nedeniyle gözetimine alındığı kaydedilmiştir.

LGBTİQ+ başvurularının biri polis karakolunda, beşi sokak veya açık alanda işkenceye maruz kaldığını bildirmiştir. *Tablo 41*'de cinsiyet kimliklerine göre son gözetiminde işkence ve kötü muamelenin yapıldığı yer sunulmuştur.

Tablo 41: Cinsiyet kimliklerine göre son gözetiminde işkence ve kötü muamelenin yapıldığı yer*

	Kadın		Erkek		LGBTİQ+
	Sayı	%	Sayı	%	
Emniyet müdürlüğü	101	49,3	182	51,9	
Polis karakolu	23	11,2	49	14,0	1
Jandarma komutanlığı	3	1,5	6	1,7	

Tablo 41 devam

	Kadın		Erkek		LGBTİQ+
	Sayı	%	Sayı	%	
Jandarma karakolu	1	0,5	16	4,6	
Araç içi	77	37,6	110	31,3	2
Sokakta veya açık alanda	87	42,4	131	37,3	5
Kendi mekânı	45	22,0	65	18,5	
Toplumsal gösteri alanı	1	0,5	5	1,4	
Belirsiz kapalı mekân	1	0,5	2	0,6	
Cezaevi	4	2,0	1	0,3	
Diğer	9	4,4	9	2,6	1

*Bir kişi birden fazla yerde işkence görmüş olabilmektedir, yüzde hesaplamaları toplam kadın ve erkek sayıları üzerinden ayrı ayrı yapılmıştır.

Kadınların gözaltında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığı üç bölge Marmara (%34,4), Güneydoğu Anadolu (%19,3), Ege (%17,2), erkeklerin Marmara (%34,0), Doğu Anadolu (%26,8), Güneydoğu Anadolu (%22,1) ve LGBTİQ+ başvurular Ege (4) ve Marmara (2) Bölgesi'dir.

Cinsiyet kimliklerine göre son gözaltında uygulanan işkence ve kötü müdahaleler Tablo 42'te sunulmuştur.

Tablo 42: Gözaltında uygulanan işkence ve kötü müdahaleler*						
	Kadın		Erkek		LGBTİQ+	
	Sayı	%*	Sayı	%*	Sayı	%
Hakaret/aşağılama/tehdit	172	83,9	277	78,9	6	100,0
Zorlayıcı davranışlar	101	49,3	156	44,4	2	33,3
Fiziksel müdahaleler	136	66,3	243	69,2	4	66,7
Cinsel taciz	88	42,9	139	39,6	3	50,0
Pozisyonel işkenceler	70	34,1	170	48,4	2	33,3
Fiziksel etkenlere maruz bırakma	42	20,5	59	16,8	0	0,0
Kimyasal etkenlere maruz kalma	16	7,8	22	6,3	1	16,7
Temel ihtiyaçların kısıtlanması	95	46,3	188	53,6	0	0,0
Diğer	2	1,0	2	0,6	4	66,7

*Toplam kadın ve toplam erkek içinde ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Kadınlarda hakaret ve yakınlarına tehdit, erkeklerde ise öldürme tehdidi daha yüksek oranda belirtilmiştir. LGBTİQ+ başvurular tamamı hakarete maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

Anlamsız istem, işkenceye görsel/işitsel tanıklık ettirme kadınlarda daha fazla görülen zorlayıcı davranışlar olurken ajanlık teklifi, erkeklere kadınlardan daha sık yapılmıştır.

Kadınların fiziksel şiddete dayalı işkenceye daha az maruz kaldıkları görüşü son dönemde azalmakla birlikte bilimsel araştırmalarda hâlâ paylaşılmaktadır¹⁰. 2020 yılı kayıtlarında fiziksel müdahaleler açısından her üç grup arasında istatistiksel olarak fark yoktur ($p<0,05$). Sıkı kelepçe uygulaması erkeklerde daha sık görülürken, saç çekme, zorla tıbbi müdahale kadınlarda daha sıktır. Bununla birlikte falaka, kesici aletle yaralama hiçbir kadına uygulanmamıştır.

Fiziksel etmenlere maruz kalmada kadınlar ve erkekler arasında fark yoktur. Sigarayla ya da diğer etmenlerle yakma sadece 4 erkek başvuran tarafından bildirilmiştir. Basınçlı/soğuk su uygulaması erkeklerde yüksektir. Kadınlarda elektrik verme, havasız bırakma, soğuk/sıcak ortamda bekletme gibi işkence uygulamaları anlamlı olmamakla birlikte daha sıktır.

Cinsel taciz sıklığı, anlamlı bir fark olmamakla birlikte LGBTİQ+ başvurularda ve kadınlarda daha yüksektir. Cinsel saldırı tecavüz tehdidi kadınlarda anlamlı olarak yüksektir ($p<0,05$). Kadınlarda soyma sıklığı iki kat, sürtünme/dokunma gibi tacizler dört kat fazladır ($p<0,05$).

Kadınların %38'i, erkeklerin %61,4'ü gözaltı sırasında avukatları olduğunu bildirmiştir. Kadın ve erkeklerin adli rapor alma durumları benzerdir. Muayene sırasında kolluğun çıkarılması, adli hekimin yakınmaları uygun şekilde dinlemesi, adli hekimin öyküyü uygun alması, muayenenin protokole uygun şekilde yapılması, gözaltı sonrası kendi isteğiyle ikinci rapor alma düzeyleri kadın ve erkekler arasında benzer olmakla birlikte bütün gruplarda İstanbul Protokolü'nün etik ilkeleri ve mesleki standartlarının sağlanması ile usuli güvencelere uygun davranılma oranları oldukça düşüktür.

Hapishanede işkenceye maruz kalma oranları kadın başvurularda %42,0, erkeklerde ise %57,8'dir.

5. Cinsiyet Kimliğine Göre Fiziksel Sağlık Sorunları

Kadınlarda en sık ön kolun yüzeysel yaralanması, erkeklerde yüzeysel kafa travması ve LGBTİQ+ başvurularda da omuz ve üst kol yüzeysel yaralanması saptanmıştır. Tablo 43'de başvuranlarda en sık rastlanan 10 tanı verilmiştir.

10 Goodman, R. & Bandeira, M. Gender and Torture does it Matter?

Tablo 43: Cinsiyet kimliklerine göre muayene sonrasında aldıkları fiziksel hastalık tanıları (işkence ve kötü muameleyle ilişkisi olanlar)

	Kadın	Erkek	LGBTİQ+
1	Ön kolun yüzeysel yaralanması (46)	Yüzeysel kafa yaralanması (66)	Omuz ve üst kol yüzeysel yaralanması (4)
2	Omuz ve üst kol yüzeysel yaralanması (46)	Omuz ve üst kol yüzeysel yaralanması (51)	El bileği ve elin yüzeysel yaralanması (1)
3	El bileği ve elin yüzeysel yaralanması (34)	El bileği ve elin yüzeysel yaralanması (50)	Ön kolun yüzeysel yaralanması (1)
4	Omuz kemeri eklem ve ligamentlerinin çıkık, burkulma ve gerilmesi (25)	Ön kolun yüzeysel yaralanması (42)	Baldırın yüzeysel yaralanması (1)
5	Baldırın yüzeysel yaralanması (19)	Gastro-özofajial reflü hastalığı (35)	Toraks yüzeysel yaralanması (1)
6	Kalça ve uyluğun yüzeysel yaralanması (19)	Baldırın yüzeysel yaralanması (27)	Boyun yüzeysel yaralanmaları (1)
7	Karın, bel ve pelvisin yüzeysel yaralanmaları (17)	Toraks yüzeysel yaralanması (23)	Kalça ve uyluğun yüzeysel yaralanması (1)
8	Yüzeysel kafa yaralanması (16)	Boyun yüzeysel yaralanmaları (21)	Omuz ve üst kol düzeyinde kas ve tendon yaralanması 81)
9	Gerilim baş ağrısı (16)	Kalça ve uyluğun yüzeysel yaralanması (20)	
10	Toraks yüzeysel yaralanması (14)	Diğer yumuşak doku bozuklukları, başka yerde sınıflanmamış (20)	

6. Cinsiyet Kimliğine Göre Ruhsal Sağlık Sorunları

Ruhsal değerlendirme LGBTİQ+ başvurularının tamamında, kadınların 42,4'ünde ve erkeklerin %25,4'inde yapılmıştır ($p<0,05$).

Kadınlarda psikolojik görüşme sayısı ortalama $3,3\pm 0,7$, erkeklerde $2,6\pm 0,5$, LGBTİQ+ başvurularında $2,8\pm 0,4$ 'tür ve aradaki fark anlamlı değildir. Terapi desteği alınan süre (ay) ve seans sayıları açısından da anlamlı fark bulunmamıştır.

Muayenelerde belirtilen psikolojik belirti ve bulgular Tablo 44'de sunulmuştur.

Tablo 44: Ruhsal belirti ve bulgular						
Belirti ve Bulgular	Kadın	%	Erkek	%	LGBTİQ+	%
Doğrudan travmatize edici olaylar yaşama	70	80,5	69	76,7	5	83,3
Uyku bozuklukları	55	63,2	55	61,1	4	66,7
Başkalarının başına gelen olayları doğrudan doğruya görme	50	57,5	47	52,2	2	33,3
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaştığında şiddetli huzursuzluk duygusu	49	56,3	47	52,2	4	66,7
Uykuya dalma ya da sürdürme güçlüğü	42	48,3	32	35,6	4	66,7
Anksiyete (Sıkıntı)	41	47,1	36	40,0	3	50,0
Öfke patlamaları	39	44,8	40	44,4	1	16,7
Odaklanma güçlükleri	36	41,4	45	50,0	1	16,7
Kolay sinirlenme	36	41,4	36	40,0	1	16,7
Travmanın yineleyen ya da zorlayıcı tarzda anımsanması	33	37,9	30	33,3	3	50,0
Uykuda artma ya da azalma	33	37,9	35	38,9	1	16,7
Travmanın yineleyen ya da rahatsız edici tarzda kabus biçiminde görülmesi	32	36,8	27	30,0	3	50,0
Travmayı anımsatan uyarılarla karşılaştığında fizyolojik tepkiler	32	36,8	24	26,7	4	66,7
Her an tetikte olma	31	35,6	32	35,6	3	50,0
Kas gerginliği	31	35,6	28	31,1	1	16,7
Depresif duygudurum	31	35,6	26	28,9	1	16,7
Flashback yaşantısı ya da travmatik süreç yeniden yaşanıyor muşçasına duygu ve davranışlar	27	31,0	20	22,2	2	33,3
Sürekli bir biçimde olumlu duygular yaşamama	26	29,9	25	27,8	2	33,3
Abartılı irkilme tepkileri	26	29,9	19	21,1	2	33,3
Önemli etkinliklere ilgi ya da katılımı belirgin azalma	25	28,7	21	23,3	1	16,7
Odaklanmakta güçlük çekme ya da zihnin boşalması	25	28,7	23	25,6	0	0,0
Anhedoni, ilgisizlik	25	28,7	23	25,6	1	16,7
Yorgunluk, halsizlik, enerji azlığı	25	28,7	26	28,9	1	16,7

Tablo 44 devam

Belirti ve Bulgular	Kadın	%	Erkek	%	LGBTİQ+	%
Bir aile yakınının ya da yakın bir arkadaşının başına travmatize edici olaylar geldiğini öğrenme	24	27,6	26	28,9	1	16,7
Süreklilik gösteren olumsuz duygusal durum	24	27,6	25	27,8	3	50,0
İnsanlardan uzaklaşma ya da onlara yabancılaşma duyguları	23	26,4	34	37,8	2	33,3
Umutsuzluk, çaresizlik	22	25,3	21	23,3	3	50,0

Ruh sağlığı uzmanları tarafından DSM-V tanı kriterlerine göre en sık konulan beş tanı Tablo 45’de sunulmuştur. Başvurularda en sık ‘*travma sonrası stres*’ grubunda yer alan ruhsal rahatsızlıklar, daha sonra ise ‘*anksiyete* ve ‘*depresyon*’ grubunda yer alan rahatsızlıklar gelmektedir. Kadın ve erkeklerde ‘*Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Akut*’, LGBTİQ+’larda ise ‘*Akut Stres Bozukluğu*’ ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 45: Cinsiyet kimliklerine göre ruhsal tanılar

Kadın	Erkek	LGBTİQ+
Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Akut (28)	Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Akut (29)	Akut Stres Bozukluğu (3)
Akut Stres Bozukluk (19)	Uyum Bozukluğu (16)	Uyum Bozukluğu (1)
Uyum Bozukluğu (12)	Major Depresif Bozukluk, Tek epizod (14)	Major Depresif Bozukluk, Tek epizod (1)
Major Depresif Bozukluk, Tek epizod (12)	Diğer (7)	
Diğer (5)	Akut Stres Bozukluğu (5)	

7. Uygulanan Tedavi ve Terapiler

2020 yılında işkence nedeniyle TİHV’e başvuran 562 kişiden 151 kadın (%73,7),e 237 erkek (%67,5) ve LGBTİQ+ başvurularının tamamına tedavi desteği verilmiştir.

Fiziksel sistemlerle ilgili rahatsızlıklarda ilaç tedavisi daha çok erkeklerde kullanılırken ruhsal rahatsızlıklarla ilgili ilaç ve psikoterapi kadın ve LGBTİQ+ başvurularında anlamlı olarak daha fazla kullanılmıştır ($p<0,05$).

Tablo 46: İşkence süreçleriyle ilgili uygulanan tedaviler

Uygulanan Tedavi	Kadın	Erkek	LGBTİQ+
İlaç tedavisi	102	172	1
Günlük yaşam önerisi	85	122	2
Psikoterapi	53	42	5
Psikofarmakoterapi	48	45	4
Egzersiz	19	19	0
Gözlük	10	27	0
Fizik tedavi	9	11	0
Ortopedik cihaz	3	4	0
Tedavi desteği verilmemiş	54	114	0

İki kadın ve dört erkekte işkence nedeniyle kalıcı sakatlık gelişmiştir.

Tedavisi tamamlanan veya tedavi süreci tamamlanma aşamasına gelen 352 başvurunun iyileşme düzeyleri cinsiyet kimlikleri üzerinden değerlendirildiğinde, kadın, erkek ve LGBTİQ+ başvurular arasında iyileşme düzeyleri açısından bir fark yoktur.

Psikolojik tedavi süreçlerinde verilen ilk randevuya gitmeme erkeklerde 3 kat fazladır. Kadınların %9,4'ü erkeklerin %5,7'si terapiyi tamamlamıştır.

Hem fiziksel hem de psikolojik tedavi birlikte değerlendirildiğinde başvuran üç kadından birinin tedavisi tamamlanmışken, erkeklerin %44,2'sinin tamamlanmıştır. LGBTİQ+'ların 4'ünün tedavisi yarım kalmıştır. 8 kadın, 40 erkek başvuruda işkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmamıştır (Tablo 47).

Tablo 47: Cinsiyet kimliğine göre başvuruların tanı ve tedavi süreçleri

Tedavinin Seyri	Kadın	%	Erkek	%	LGBTİQ+
Tedavi tamamlandı	71	34,60	155	44,20	2
Tanısal işlemler sürüyor	4	2,00	5	1,40	0
Tedavi sürüyor	48	23,40	54	15,40	0
Tanı konamadan yarım kaldı	32	15,60	57	16,20	0
Tedavi başladıktan sonra yarım kaldı	30	14,60	31	8,80	4
İşkence ve cezaevi süreçleriyle ilgili herhangi bir hastalık saptanmadı	8	3,90	40	11,40	0
Nakil	1	0,50	0	0,00	0
Tedavi görmek istemedi	8	3,90	8	2,30	0
Fizik muayenesini reddetti	1	0,50	0	0,00	0
Diğer	2	1,00	1	0,30	0

8. Sonuç Olarak

TİHV'e 2020 yılında işkence nedenli yapılan başvurularda Türkiye genelinde erkek başvuru oranı yüksekken İzmir'de kadın başvuru sayısı daha fazladır. LGBTİQ+'lar ise yalnızca İstanbul ve İzmir'e başvuru yapmıştır. Bu durum, kadınların toplumsal cinsiyet rol kalıplarının daha fazla dışına çıkabildiği, hizmetlere erişim koşullarının daha mümkün olabildiği yerlerde yaşadıkları işkenceyi görünür kılmasının olanaklı olduğunu ve işkenceye maruz kalma yönünden kadın cinsiyet kimliğinin eşit düzeyde hedef alındığını, oransal bir farklılık bulunmadığını göstermektedir.

Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemleri değerlendirildiğinde fiziksel müdahaleler açısından her üç grup arasında istatistiksel olarak fark yoktur. Kadınlar ve LGBTİQ+ başvurular, kolluk kuvvetlerinin fiziksel şiddetine daha az maruz kalmamaktadır. Kadınlarda elektrik verme, havasız bırakma, soğuk/sıcak ortamda bekletme gibi işkence uygulamaları anlamlı olmamakla birlikte daha sıktır. Pozisyonel işkence erkeklerde daha sık görülmektedir.

Sözlü tacizler dâhil edildiğinde cinsel şiddet uygulamalarında cinsiyet kimlikleri açısından fark olmamakla beraber cinsel saldırı, tecavüz tehdidi kadınlarda anlamlı olarak yüksektir ($p<0,05$). Kadınlarda soyma sıklığı iki kat, sürtünme/dokunma gibi tacizler dört kat fazladır ($p<0,05$).

LGBTİQ+'lar ve kadınlar istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde ruhsal değerlendirmeye gereksinim duymuşlardır.

Ruhsal tedaviyi tamamlama oranları erkeklerde daha düşüktür.

İşkence ve kötü muamele fiillerinin toplumsal cinsiyet kimliklerine göre tanımlayıcı düzeyde sunulması, ayrımcılık ve ötekileştirme davranışlarına yönelik farkındalık sağlamanın yanı sıra başvuruların maruz kaldıkları işkence süreçlerinin değerlendirilmesi, tedavi ve onarım süreçlerinin desteklenmesi ve etkili müdahaleler yapılabilmesine de önemli katkılar sağlayacaktır.

İŞKENCE GÖRENLERDE SOSYAL DEĞERLENDİRME

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1990 yılından bu yana işkence ve kötü muameleyle maruz kaldıklarını ya da maruz kalanın yakını olduklarını belirterek başvuruda bulunan tüm bireylerin tam bir iyilik hâline ulaşması için bütüncül bir tedavi yaklaşımını temel almıştır. İşkence ve kötü muameleyle maruz kalan bireylerin ve yakınlarının ayrıntılı sosyal değerlendirmeleri yapılarak yaşanan işkence, cezaevi ve göç süreçlerinin bireylerin sahip oldukları sosyal destek sistemlerinde yaratabileceği sorunlar tespit edilmekte, başvuru ve çevresinde olumlu yönde değişim için etkileşim noktalarına müdahalede bulunularak çözüme yönelik süreçlere katkı verilmektedir.

1. İşkencenin Sosyal Etkileri

İşkence insanların yaşamını ve refahını olumsuz yönde etkileyen, olağanüstü biçimde gerçekleşen, kontrol edilemez ve öngörülemeyen olaylardır. Bu olayların neden olduğu stres, bireyin biyopsikososyal işlevselliğini bozarak uyum yeteneğine zarar vermekte; kişinin ruhsal, fiziksel ve sosyal bütünlüğünü tehdit etmektedir. İşkence; sadece işkenceden hayatta kalan kişilerin bütünlüğüne zarar vermekle de kalmamakta, kişinin çeşitli düzeylerde içinde bulunduğu sosyal ağlara ve bu ağlarla ilişkilerine de zarar vermektedir.

Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, işkence eylemi ve etkileri çok geniş kapsamlı ve derindir. İşkenceye ek olarak gözaltı ve uzun cezaevi süreçleri, göç yaşantısı, yer değiştirme ile gelen yeniden uyum problemleri, yaşanan travmayı karmaşıklştırmaktadır. Aile ya da bir arada yaşanan toplulukla yeniden uyumun sağlanamaması, arkadaşlık ve diğer yakın ilişkilerden eskiden olduğu gibi doyum alınamaması, eğitim yaşamına katılamama, iş yaşamının kesintiye uğraması, yerel düzeyde diğer kişilerin olaya yönelik tutumları ve kendi güvenliklerine de dair korkuları işkence yaşamış kişinin izolasyonuna sebep olabilmekte; içinde bulunduğu bu sistemlerle yeniden sağlıklı bağlar kurmasını güçleştirmektedir.

İşkencenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu zararlar ihtiyaç kavramını gündeme getirmektedir. Sosyal çalışma içinde insani ihtiyaçlar kavramı bir yandan daha geniş sosyo-ekonomik-kültürel ve politik yapının diğer yandan öznel deneyim ve değerlendirmelerin dikkate alınması gerektiğini vurgulayacak şekilde ele alınmaktadır¹¹. Vakıf kapsamında sosyal çalışma değerlendirme ve uygulamaları bu çerçevede ele alınmakta; başvuruların günlük yaşamlarını yönetebilir olması ve sürdürülmesi için gerekli olan hizmetlerin birbirine uygun olmasına yardımcı olabilecek şekilde tasarlanmaktadır. Bu hizmetler, başvurunun yalnızca semptomlarına odaklanmak yerine, toplumdaki yerine odaklanarak sağlıklı en geniş anlamda teşvik eder ve çevresi içinde birey yaklaşımını kullanarak bütüncül bir bakış açısı sunar.

11 Hatipoğlu Eren, B. (2016). Sosyal Çalışma Açısından İnsani İhtiyaçların Değerlendirilmesine İlişkin Modeller ve Feminist Katkıları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 27(1), 161-178

2. TİHV’de Yürütülen Sosyal Hizmet Uygulamaları

İşkence görenin kendisinin, aile üyelerinin ya da bir arada yaşadığı yakın kişilerin barınma/güvenlik/ekonomik yeterlilik ve sağlık hizmetlerine erişim gibi durumları değerlendirilerek; tespit edilen ihtiyaçlar neticesinde aynı/nakdi yardımlarla ilgili kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili danışmanlık, yönlendirme, raporlama, takip ve izleme çalışmaları koordine edilmektedir. Bu temel ihtiyaçların yanı sıra kişilerin potansiyelini ve yaratıcılığını ortaya çıkarma, yeteneklerini geliştirme, yeni bir ilgi ve kendini ifade etme alanı edinme gibi insani ihtiyaç ve haklara da odaklanılmakta; sunulan hizmetlerin kişilerin sosyal yaşantısının yanı sıra fiziksel ve ruhsal iyilik hali için de iyileştirici nitelik taşımasına özen gösterilmektedir.

Bu çerçevede yapılan sosyal değerlendirmeler sonucunda tedavi ekibine gerekli bilgiler verilmekte ve sosyal çalışma alanına dair kısa ve uzun erimli yapılacaklara da başvurularla birlikte karar verilmektedir. Sosyal destek kaynaklarını harekete geçirmek ve sağlıklı toplumsal bağları yeniden kurmak hususunda çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

2020 yılı içerisinde; işkence ve kötü muamele gördüğünü belirterek TİHV Temsilciliklerine başvuruda bulunan bireylerin işlevselliklerinin artırılması ve biyopsikososyal iyilik hâlinde olumlu yönde değişimin oluşabilmesi için sosyal hizmet uzmanı tarafından başvurular ile hem kurumda düzenli görüşmeler yapılmış hem de ev, okul ve işyeri ziyaretleri gerçekleştirilmiştir.

2020 yılı içerisinde mülteci başvuruların da sorunlarının çözümlenmesine yönelik olarak sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ev, okul ve işyeri ziyaretleri yapılarak, aynı nakdi yardım sağlayan kurum ve kuruluşlar ile ilişki kurularak sosyo-ekonomik desteğe ihtiyacı olan mültecilerin bu hizmetlerden yararlanmalarını sağlamaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Ayrıca mülteci başvurularının mültecilik haklarının korunması kapsamında savunuculuk faaliyetleri yürütülmüş ve ihtiyaç hâlinde başvurularla Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı İl Göç İdarelerine gidişlerinde eşlik edilmiş, maruz kaldıkları hak ihlallerinin ortadan kaldırılması amacıyla çalışmalar yürütülmüştür.

a. TİHV İstanbul Temsilciliği’nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara ait Veriler

TİHV İstanbul Temsilciliği’nde 2020 yılı içerisinde başvuran 190 kişinin 26’sında (%13,6) sosyal hizmet takibi yapılmış ve uygun sosyal hizmet uygulamalarından yararlanmaları sağlanmıştır. 2020 yılı içinde başvuru yapan 26 yeni başvurunun yanı sıra önceki yıllara ait başvurulardan sosyal hizmet takipleri devam eden 89 kişiyle birlikte yıl içinde sosyal hizmet uzmanı tarafından takip edilen toplam başvuru sayısı 115 olmuştur.

TİHV İstanbul Temsilciliği tarafından sosyal hizmet desteği verilen başvuruların dağılımı Tablo 48’de gösterilmiştir.

Tablo 48: Sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

Cinsiyet Kimliği	Yaş Grubu	2020 Yılı Öncesi Başvuruları	2020 Yılı Başvuruları	Toplam
Kadın	18 yaş altı	6	1	7
	Erişkin	28	8	36
Erkek	18 yaş altı	8	1	9
	Erişkin	45	16	61
Trans kadın		2	0	2
Toplam		89	26	115

2020 yılı başvuruları arasından sosyal hizmet desteği verilen 26 başvurunun 2'si çocuk, 24'ü yetişkin, önceki yıllardan sosyal hizmet desteği süren 89 başvurunun ise 14'ü çocuk, 75'i yetişkindir. Cinsiyet kimlikleri yönünden LGBTİQ+ başvurular oldukça düşük olmakla birlikte bu durumun TİHV'e yapılan başvurularda da LGBTİQ+'ların sayısının düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2020 yılında kurumumuza başvuran kişiler arasından sosyal değerlendirmesi yapılan 26 başvurunun işkence sonrası eğitim hayatlarının etkilenmelerine dair alınan bilgilere göre; 7 başvurunun akademik başarısında düşüş yaşanmış, 5 başvurunun gözaltı ya da cezaevi süreçlerinde ders ve sınavlarına katılımı engellenmiş, 4 başvuru okuldan uzaklaştırılmıştır. Bir başvuru işkence sonrası oluşan sağlık sorunları sebebiyle; 2 başvuru ise sürecin sebep olduğu ekonomik zorluklar nedeniyle eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır.

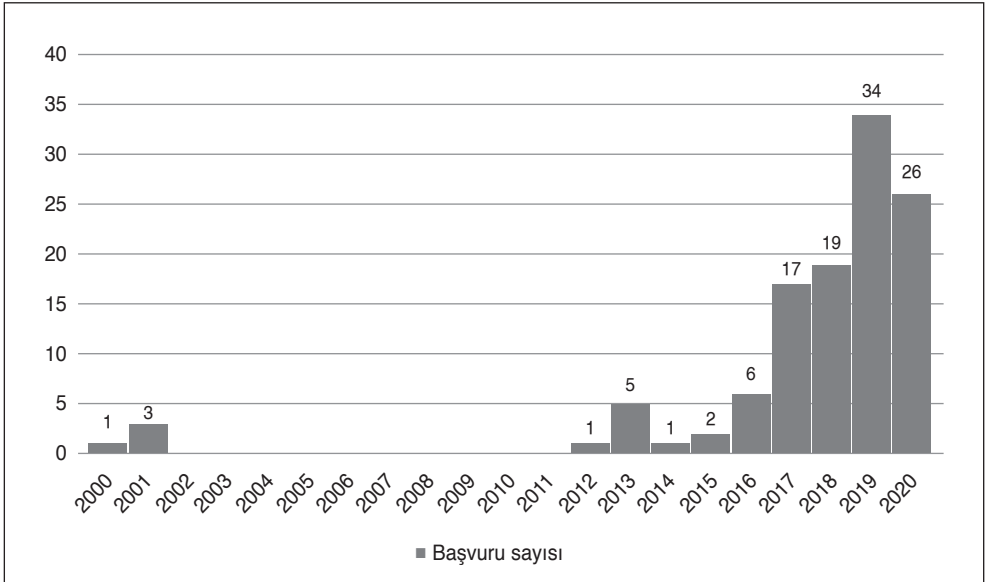
Öğretim hayatları kesintiye uğrayan başvurularda eğitim ve öğretim hakkı konusunda farkındalık oluşturulmuş, eğitim ve öğretime erişimlerinin yeniden sağlanması için hukuk desteğine ve TİHV'in Sosyal Destek Projesi kapsamında eğitim ve öğretimlerine devam etmelerini kolaylaştıracak kurs ve etkinliklere ulaşmaları sağlanmıştır.

2020 yılında kurumumuza başvuran kişiler arasından sosyal değerlendirmesi yapılan 26 başvurunun çalışma hayatlarının nasıl etkilendiğine dair alınan bilgilere göre; 5 başvuru işinden atılmış, 9 başvuru yaşadığı süreç nedeniyle işini bırakmak zorunda kalmış, 2 başvuru sabıka kaydının bulunması sebebiyle iş bulmakta güçlük çekmiş, 7 başvuru ise işkence sonrası yaşadığı sağlık sorunları sebebiyle çalışamaz duruma gelmiştir.

İşkence ve kötü muamele nedeniyle oluşan sağlık sorunlarının yaratabileceği iş için gerekli olan işlevselliğin yerine getirilememesi durumlarında ve işten çıkarılma nedeniyle oluşabilecek hak kayıplarının önlenbilmesinde başvurular için savunuculuk yapılmıştır. Başvuruların işten çıkarılmaları nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybı, bakmakla yükümlü oldukları bireylerin ihtiyaçlarının karşılanamaması durumlarında

kamusal kaynaklara ulaşabilmeleri için aracılık çalışmaları yapılmış, başvuruların kaynaklara ulaşmaları sağlanmıştır. Başvuruların sabıka kaydı nedeniyle uzun süredir çalıştıkları iş kolunda yer edinememeleri durumlarında başvurular meslek edinme kurslarına yönlendirilmeleri yapılmıştır.

Bununla birlikte yıllar önce maruz kalınan işkence ve insan hakları ihlalleri nedeniyle sosyal destek sağlanmaya devam eden 89 başvuru bulunmaktadır. Takip edilen başvuruların yıllara göre dağılımı Grafik 22'de gösterilmektedir.

Grafik 22: TİHV İstanbul Temsilciliği tarafından 2020 yılı içerisinde sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru yıllarına göre dağılımı

2000 yılında hapisanelerde yapılan ölüm oruçlarına yönelik gerçekleştirilen zorla tıbbi müdahaleler sonrasında Wernicke Korsakoff Sendromu (WKS) tanısı alan dört başvuru TİHV tarafından sosyal hizmet uzmanlarınca 2000 ve 2001 yıllarından itibaren takip edilmektedir. Başvurularla 2019 yılında sosyal hizmet uzmanı tarafından malulen emeklilik, engelli raporlarının yenilenmesi, engelleri için mevcut kamu kaynaklarına yönlendirilmeleri ve sosyal iyilik hallerinin iyileştirilmesi için görüşmeler yapılmaya başlanmıştır ve 2020 yılı içerisinde de söz konusu başvuruların sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla takipleri düzenli olarak sürdürülmüştür.

2000-2020 tarihleri arasında başvuruda bulunan ve 2020 yılında da takipleri sürdürülen 89 başvurunun 29'u mülteci olup başvuru tarihlerinden itibaren fiziksel, ruhsal ve sosyal hizmet takipleri sürdürülmektedir.

2020 yılında sosyal hizmet takibi yürütülen 26 başvurunun 18'i Türkiye vatandaşı, 8'i mültecidir. Türkiye'de yaşayan mültecilerin mevcut yasal uygulamalardan ötürü sahip oldukları haklar oldukça kısıtlıdır. Bu hakların da kamu kurumlarınca ihlal edildiği durumların sıklıkla yaşanmasından ötürü kalıcı bir sosyal yaşama kavuşmaları oldukça güçleşmektedir. Dolayısıyla başvuru tarihlerinin üzerinden geçen zamana rağmen her yıl bu kişilerin takipleri tarafımızca sürdürülmüş ve temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması, yaşadıkları hukuksal sorunların çözülmesi, uydu kentlerinin değiştirilmesi ve çoğu kez haklarında verilen sınır dışı edilme kararları nedeniyle bu kişilere sosyal hizmet müdahaleleri yapılmıştır. Mülteciler ile yapılan tüm sosyal hizmet uygulamaları mültecilerle çalışan insan hakları ve sivil toplum örgütleri ile birlikte yürütülmüştür.

Takipleri devam eden Türkiye vatandaşı başvuruların uzun yıllar hapisnede kalmış olmaları, işkencenin yarattığı kronik fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, aile yaşamlarında kayıpların ve ilişkisel bozulmaların varlığı, ekonomik gelir kaynaklarının tamamen tükenmiş olması, eğitim ve öğrenimlerinin engellenmesi sürdürülen sosyal hizmet müdahalelerinin devam etmesini gerekli kılmıştır. Bozulan sosyal işlevlerini yeniden kazanabilmeleri için her yıl kapsamlı ihtiyaç analizleri yapılarak o yıl içerisinde mevcut ihtiyaçlarına yönelik sosyal destek çalışmaları planlanmıştır. İşkence ve kötü muamele sonrasında oluşan sosyal etkilenmelerin yeniden onarılması sürecinin uzun erimli bir süreç olduğunu ve düzenli takip gerektirdiğini söylememiz mümkündür.

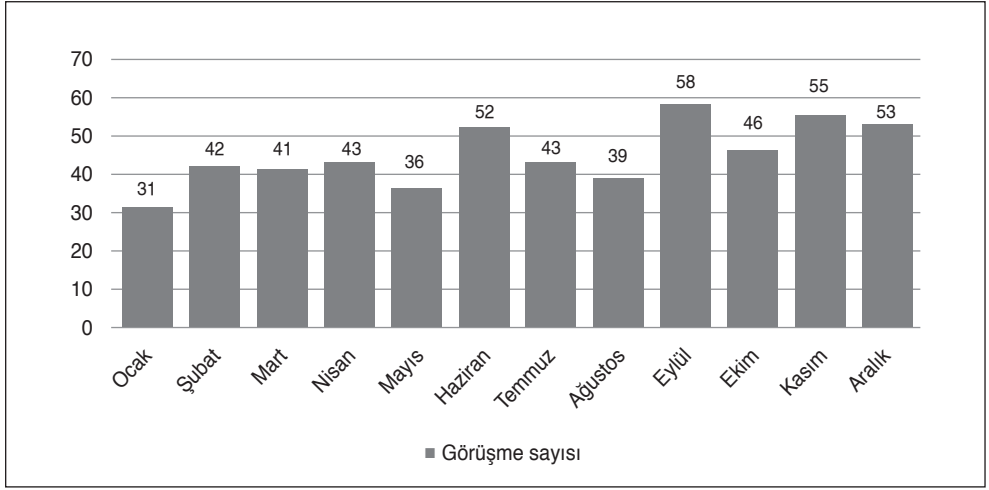
TİHV, tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra işkencenin belgelenmesi konusunda da sağlığın fiziksel, ruhsal ve sosyal bir bütünlük içinde ele alınması ve değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Başvurularda gözlenen sonuçlar, bütünlüklü bir değerlendirme; tedavi ve rehabilitasyon çalışmaları için ruhsal ve sosyal değerlendirme oranlarının artırılması için özel bir çabaya gerek duyulduğuna işaret etmektedir.

Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı

Sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan başvurular ile yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı Grafik 23'de yer almaktadır.

Toplamda 2020 yılı içerisinde sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan 115 başvuruya yönelik; her biri ortalama bir saat süre ile olmak üzere 539 görüşme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmeler başvurunun ve yakınlarının kötü muamele ve işkencenin yaratmış olduğu krizin üstesinden gelebilmeleri için "güçlendirme temelli yaklaşım ve güçler perspektifi" odak alınarak yapılandırılmıştır.

İşkence, gözaltı ve cezaevi koşullarına özgü etkilenmelerin yanı sıra Mart 2020 itibarıyla Dünya'nın neredeyse tüm ülkelerine yayılarak küresel ölçekte etki yaratan Covid-19 salgını sürecinde hem Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı hem mülteci başvurularımız için koşullar baş etmesi daha güç hâle gelmiştir. Eğitim, sağlık, istihdam kaynaklarına erişimdeki eşitsizlikler, gelir kaybı karşısında devlet desteğinin yetersiz

Grafik 23: İstanbul Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı

olması/hiç olmaması gibi durumlardan etkilenmeler daha ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Salgının hızla yayılması sonucunda alınan tedbirler doğrultusunda yüz yüze yapılan sosyal hizmet takiplerinde de aksamalar yaşanmıştır. Salgın tedbirleri kapsamında 2020 yılı içerisinde sözü edilen toplam görüşmelerin büyük çoğunluğu online kanalları ile gerçekleştirilmiştir.

Kurumdan hizmet alan başvurular ile yapılan görüşmelerin aylara göre dağılımı incelendiğinde aylık ortalama 45 görüşme yapıldığı görülmektedir. Haziran, Eylül, Kasım ve Aralık aylarındaki görüşmelerde ortalamaya göre artış yaşandığı görülmektedir. Bu aylarda mülteci başvuruların uydu kent, barınma ve sığınmacılığa dair sorunlarında artış meydana gelmiştir. Sosyal hizmet uzmanı tarafından mevcut sorunların çözümüne ilişkin ihtiyaç analizi yapılarak, uydu kent, barınma ve hukuki sorunların çözümlenmesine yönelik olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve bağlı İl Müdürlükleri, Mülteci Hakları Merkezi, SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği), İnsan Hakları Derneği (İHD), Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV), Pozitif Yaşam Derneği, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi gibi örgütlerle iş birliği içinde sığınmacıların sorunlarının çözümlenmesinde vaka savunuculuğu, arabuluculuk, danışmanlık, vaka yöneticiliği yapılmıştır.

Raporlama Çalışmaları

2020 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, İl Göç İdareleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürlükleri, Belediyeler, hukuk örgütleri ve diğer sivil toplum örgütlerine yapılan yönlendirmeler için sosyal inceleme raporları hazırlanmış ve başvuruların ihtiyaç duyulan

hizmetlere ulaşmaları kolaylaştırılmıştır. Böylelikle yönlendirilen kurumların ölçütlerine uygun bazı başvurulara düzenli aynı/nakdi yardımların bağlanması sağlanmıştır.

b. TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nde Sosyal Hizmet Kapsamında Değerlendirilen Başvurulara ait Veriler

TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nde 2020 yılı içerisinde başvuran 150 kişinin 90'ında (%60,0) sosyal değerlendirme yapılmış ve sosyal destek kapsamında destek verilmiştir. 2020 yılı içinde başvuru yapan 90 yeni başvurunun yanı sıra önceki yıllara ait başvurulardan sosyal destek vermeye devam eden 6 kişiyle birlikte yıl içinde sosyal destek verilen toplam başvuru sayısı 96 olmuştur.

2020 yılında sosyal hizmet desteği verilen 90 başvurunun 8'i çocuk, 82'si yetişkin, önceki yıllardan sosyal hizmet desteği süren 6 başvurunun ise 4'ü çocuk, 2'si yetişkindir. Cinsiyet kimlikleri yönünden LGBTİQ+ başvurusu bulunmamaktadır. Bu durumun TİHV'e yapılan başvurularda da LGBTİQ+'ların sayısının düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. TİHV Diyarbakır Temsilciliği tarafından sosyal destek verilen başvuruların dağılımı Tablo 49'de gösterilmiştir.

Tablo 49: Sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı

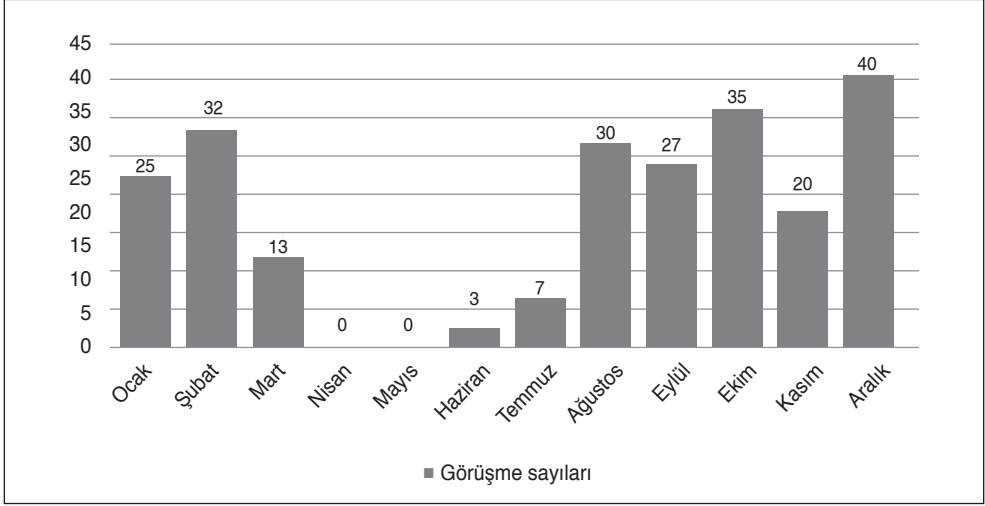
Cinsiyet Kimliği	Yaş Grubu	2020 Yılı Öncesi Başvuruları	2020 Yılı Başvuruları	Toplam
Kadın	18 yaş altı	1	4	5
	Erişkin	0	31	31
Erkek	18 yaş altı	3	4	7
	Erişkin	2	51	53
LGBTİQ+		0	0	0
Toplam		6	90	96

2020 yılında TİHV Diyarbakır Temsilciliği'ne yapılan başvurularda sosyal değerlendirme oranı ile ruhsal değerlendirme oranının birbirine yakın olduğu gözlenmiştir. TİHV tedavi rehabilitasyon çalışmalarının yanı sıra işkencenin belgelenmesi konusunda da sağlığın fiziksel, ruhsal ve sosyal bir bütünlük içinde ele alınması ve değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır.

Görüşmelerin Aylara Göre Dağılımı

2020 yılı içerisinde sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan 96 başvuruya yönelik; işkencenin psikososyal etkilerinin azaltılması, başvuruların işlevselliklerini yeniden kazanabilmeleri için işkencenin yaratmış olduğu sorunlar ve gereksinimler

tespit edilerek, bireye özgü müdahale planları oluşturulmuştur. Sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan başvurular ile yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı Grafik 24'de yer almaktadır. 2020 yılında toplam 232 görüşme gerçekleştirilmiştir.

Grafik 24: Diyarbakır Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı

Diyarbakır Temsilciliği'nde 2020 yılı içerisinde sosyal hizmet müdahalesine gereksinim duyan 96 başvuruya yönelik; her biri ortalama bir saat süre ile olmak üzere 232 görüşme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmeler başvurunun ve yakınlarının kötü muamele ve işkencenin yaratmış olduğu krizin üstesinden gelebilmeleri için “güçlendirme temelli yaklaşım ve güçler perspektifi” odak alınarak yapılandırılmıştır.

Mart 2020 tarihi itibarıyla Dünya'nın neredeyse tüm ülkelerine yayılarak küresel ölçekte etki yaratan Covid-19 Korana Virüs salgını sürecinde kurumumuzda yürütülen çalışmalarda da aksamalar yaşanmıştır. Nisan ve Mayıs aylarında Türkiye'de salgının ilk dalgasında pik yaşanması, Diyarbakır kentinin en yüksek vaka oranına sahip iller arasında yer almasından ötürü yüz yüze çalışmalara ara verilmiş ve bu sebepten ötürü de bu aylarda sosyal hizmet görüşmeleri de yapılamamıştır. Salgının seyrine göre kurumumuzda yeniden yüz yüze görüşmelere başlanmış, Ağustos ayı itibarıyla sosyal hizmet takipleri olağan akışına kavuşmuştur.

3. Sosyal Destek Projesi

İşkence görenin veya yakınlarının işkence ve sonrasında yaşanan süreçler nedeniyle fiziksel/ruhsal/sosyal bütünlüğünün bozulması, sağlığa ve diğer haklarına erişimlerinin engellenmesi, eğitim/istihdam olanaklarından yararlanamaması duru-

munda ihtiyaçları tespit edilerek Sosyal Destek Projesi kapsamında değerlendirilmektedir. Kişinin sosyal işlevleri ve bağımsızlığını sürdürebilmesini sağlayacak, kalıcı zararlar oluşmasını önleyecek ve onarımı güçlendirecek olması ihtiyaçların tanınması açısından önem taşımaktadır. Değerlendirme yapılırken kişilerin sadece yoksulluk ya da gelir durumunun düzeltilmesi gibi amaçlar tek başına temel alınmamakta; potansiyelini ortaya çıkarabilecek kaynaklara erişim de bir ihtiyaç ve hak olarak tanımlanmaktadır. Verilen destekler Max-Neef'in geliştirdiği insan ihtiyaçlarını değerlendirme matrisinde yer alan yaşamı sürdürülebilirlik, koruma, duygulanım, anlama, katılım, boş zaman, yaratıcılık, kimlik ve özgürlük elde etmeye dönük sekiz farklı kategorinin sunduğu varoluş ve eyleme yönelik ihtiyaçları gidermeye de yöneliktir¹² (Ek 1: İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi).

Bu destek, başvuranın tedavi sürecine katkı sunması gibi öznel durumlarını da göz önüne alarak tedavi ekibi ile birlikte karar verilen; sosyal hizmet uzmanları tarafından projede yer alan bütçe sınırları içinde sürdürülen bir onarım süreci olarak yürütülmektedir.

2020 yılı içerisinde; TİHV'in İstanbul, İzmir, Diyarbakır Temsilciliklerinde sosyal hizmet müdahalesinde bulunulan başvurular içerisinde toplam 36 kişi söz konusu bütçeden yararlanılarak desteklenmiştir. Bu bütçe ile sosyal destek sağlanan başvuruların Temsilciliklere göre dağılımı şu şekildedir:

a. TİHV İstanbul Temsilciliği

İstanbul Temsilciliği'nde, 2020 yılı içerisinde 28 başvuru TİHV'in sosyal destek projesi kapsamında desteklenmiştir.

Sosyal Destek Projesi kapsamında desteklenen başvuruların yaş, cinsiyet ve vatandaşlık durumlarına ilişkin bilgileri Tablo 50'de gösterilmiştir.

Tablo 50: İstanbul Temsilciliği'nde Sosyal Destek Projesi kapsamında desteklenen başvuruların cinsiyet, yetişkinlik ve mültecilik durumlarına ilişkin dağılımı

	Sayı
Kadın (Türkiye Vatandaşı)	10
Kadın (Mülteci)	4
Erkek (Türkiye Vatandaşı)	2
Erkek (Mülteci)	3
Kız Çocuğu (Türkiye Vatandaşı)	3
Kız Çocuğu (Mülteci)	1
Erkek Çocuğu (Türkiye Vatandaşı)	3
Erkek Çocuğu (Mülteci)	2
Toplam	28

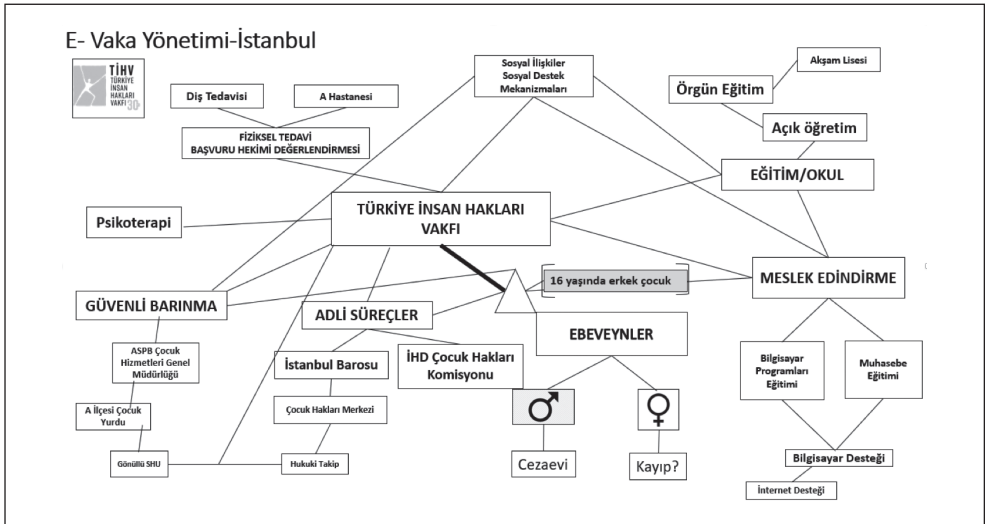
12 Max-Neef, A.M. (1991). Human Scale Development. <http://www.wtf.tw/ref/max-neef.pdf>

Başvuruların 4'ünün kız çocuğu, 5'inin erkek çocuğu, yetişkinler arasından ise 14'ünün kadın ve 5'inin erkek olduğu görülmektedir. Başvuruların spor kursu, mesleki gelişim kursları, mesleki araç ve gereçlerin temini, kreş ve okul harcının ödenmesi, okul servis ücreti, kırtasiye masrafları, hobi kursları, YÖK-DİL, ALES, KPSS sınavlarına hazırlık kursları ve dil kursu (Türkçe, İngilizce ve Almanca), Covid-19 Pandemisi süreciyle birlikte tüm eğitimlerin online platformlarda verilmeye başlanmasından sonra online eğitimler için gerekli elektronik ekipmanlara sahip olmayan başvurulara gerekli elektronik ekipmanların sağlanması noktasında destekler sağlanmıştır. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreçler raporlanmıştır.

Sosyal destek çalışmamız kapsamında desteklenen başvurulara ilişkin tedavi ekibinin diğer üyeleri ile birlikte yapılan bütünlüklü değerlendirmelerde; genel olarak başvuruların almış oldukları destekler sonucunda eğitimleri ve kapasitelerine uygun hayat koşullarına sahip oldukları, arzu ettikleri eğitim olanaklarına kavuştukları, yeterliliklerini ortaya koyabildikleri, aile içi ve diğer sosyal ilişkilerinde güçlenmelerin yaşandığı ve tüm bunlara bağlı olarak da kişilerin kendilerine olan güvenlerinin arttığı, sosyal işlevselliklerinin güçlendiği, geleceğe yönelik planlamalarının geliştiği, almış oldukları psikiyatrik tanılarında iyileşmelerin görüldüğü ve psiko-sosyal iyilik hallerinin güçlendiği kanaati oluşmuştur.

Bir İyileşme Örneği

Sosyal Destek Projemiz kapsamında da desteklenen 2003 doğumlu bir erkek başvurunun vaka yönetim süreci ile ilgili bilgiler Grafik 25'te gösterilmiştir.

Grafik 25: İstanbul Temsilciliği'nde takibi yürütülen çocuk başvurunun vaka yönetim sürecini gösterir algoritma

“2003 doğumlu erkek çocuk başvuru E, ...2020 tarihinde görmüş olduğu işkence ve kötü muamele uygulamalarının tespiti ve tedavisi için Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Temsilciliği'ne başvurmuştur. Başvuru hekimi tarafından işkence öyküsü alındıktan sonra fiziksel ve psiko-sosyal tanı ve tedavi süreci başlatılmıştır. Psiko-sosyal etkilenmelerinin tespiti ve tedavisi amacıyla kişi başvuru hekimi tarafından hem Sosyal Hizmet Uzmanına hem de Psikiyatriste yönlendirilmiştir. Bu bağlamda kişi ile ilk sosyal hizmet görüşmesi de gerçekleştirilmiştir.

Kişi ile yapılan sosyal hizmet değerlendirmeleri neticesinde; kişinin küçük yaşlardan itibaren anne ve babası tarafından ihmal edildiği, şiddete maruz kaldığı ve daha sonra da terk edildiği, babasının şu an adi suçlardan ötürü cezaevinde olduğu ve annesinin de nerede olduğu bilinmediği; kişinin suç oranının yüksek olduğu bir mahallede büyüdüğü ve suça sürüklenerek çeşitli kavga, darp, hırsızlık suçlarına karıştığı ve bundan ötürü de defalarca gözaltına alındığı, işkence gördüğü ve daha sonra da cezaevine girdiği ve 2020 yılı içinde de denetimli serbestlik kapsamında tahliye olduğu anlaşılmıştır.

Kişi için uygulanan planlı sosyal hizmet uygulamalarında ilk olarak suça sürüklendiği bölgede yaşadığı ev ile ilgili değerlendirmeler yapılmış ve kaldığı yerin fiziksel ve ruhsal sağlığı ve gelişimi açısından uygun bir barınma yeri olmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda kişi ile yapılan değerlendirmeler neticesinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı çocuk yurtlarından birine yerleştirilmesine karar verilmiştir. Çocuk Destek Birimi'nde çalışan ve gönüllü ağıımız içerisinde yer alan Sosyal Hizmet Uzmanları ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerin neticesinde de A ilçesinde yer alan Çocuk Destek Birimi'ne yerleştirilmiştir.

E. için güvenli barınma ve diğer temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra eğitim sürecinin başlaması ve ilerlemesi, kapasitesine uygun bir işte çalışarak ekonomik bir gelir elde etmesi ve tüm bunlara bağlı olarak da sosyal ilişkilerinin güçlenerek sosyal işlevselliğine kavuşması amacıyla Sosyal Destek Programımız kapsamında da desteklenmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda örgün eğitim olanağına yeniden kavuşması için gerekli planlamalar yapılmış ve açık öğretim sisteminden alınarak Akşam Lisesi'ne kaydı yapılmıştır. Bu sayede kişi örgün lise eğitimine yeniden başlamıştır. Lise eğitiminin başlaması ile kişinin meslek edinme ile ilgili motivasyon ve talebi de göz önüne alınarak hangi iş kolunda çalışabileceği ile ilgili kapsamlı değerlendirmeler yapılmış ve bu değerlendirmeler neticesinde de kişi muhasebe eğitimine yönlendirilmiştir.

Kişi için yapılan söz konusu sosyal hizmet uygulamaları neticesinde; kişinin haftalık devam eden psiko-terapi seanslarına olan uyumunun arttığı ve ruhsal semptomlarında azalmaların olduğu öğrenilmiştir. Dolayısıyla söz konusu sosyal hizmet uygulamaları ve psikoterapistinin görüşleri birlikte ve bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde; kişinin güvenli bir barınma alanına sahip olup muhasebe, lise eğitimleri konusunda desteklenmesi neticesinde; kendisine olan güveni artmış, sosyal işlevselliği güçlenmiş, geleceğe yönelik planlar geliştirmiş ve bunlara bağlı olarak da psiko-sosyal iyilik hali güçlenmiştir.

b. TİHV Diyarbakır Temsilciliği

Diyarbakır Temsilciliği'nde, 2020 yılı içerisinde 7 başvuru TİHV'in sosyal destek projesi kapsamında desteklenmiştir. TİHV Diyarbakır Temsilciliği'nden destek alan 7 başvurunun 3'ü erkek çocuğu, 2'si kız çocuğu ve 2'si kadındır. Başvuruların okul harcının ödenmesi, okul servis ücreti, kırtasiye masrafları, dil kursu (İngilizce) ve kreş ihtiyaçlarının karşılanmasında destek olunmuştur. Kişilerin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreç raporlanmıştır.

c. TİHV İzmir Temsilciliği

TİHV İzmir Temsilciliği'nde, 2020 yılı içerisinde 1 başvuru TİHV'in sosyal destek projesi kapsamında desteklenmiştir. İzmir Temsilciliği'nde sosyal hizmet uzmanı çalışmadığından tedavi ekibinin diğer üyeleri tarafından sosyal destek verilmesi planlanan başvuru İstanbul Temsilciliği'nde çalışan sosyal hizmet uzmanının yaptığı değerlendirmelerle desteklenmiştir.

Destek sağlanan kişi, erkek yetişkin mülteci başvurudur. Başvurunun mesleğini yeniden icra edebilmesi ve gelir sahibi olabilmesi için gerekli mesleki ihtiyaçlarının sağlanması konusunda destek olunmuştur. Kişinin ilişkilendiği kurumlarla temas sürdürülmüş; verilen desteğin etkileri araştırılmış, izleme-takip çalışmaları yapılmış, gerekli durumlarda ev/işyeri/okul ziyaretleri gerçekleştirilerek süreç raporlanmıştır.

Ek1-Max-Neef (1991)'in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi (Max- Neef's Matrix of Human Needs and Satisfiers)

İhtiyaçlar (Needs)	Varoluş (Being)	Sahip Olma (Having)	Eyleme (Doing)	Etkileşim (Interacting)
Sürdürebilme (Subsistence)	Fiziksel ve zihinsel sağlık, denge, espri anlayışı, uyum	Yiyecek, barınak, iş	Beslenmek, dinlenmek, çalışmak, üretmek	Fiziksel çevre, Sosyal alan
Koruma (Protection)	Bakım, özerklik, denge, dayanışma	Sosyal güvence, sağlık sistemi, haklar, aile, iş	İş birliği, koruma, planlama, ilgilenme, yardım, iyileştirme	Yaşam alanı, sosyal çevre, konut
Duygulanım (Affection)	Kendine güven, dayanışma, tolerans, cömertlik, kararlılık, tutku, azim, duyarlılık, espri anlayışı	Arkadaşlık, aile, ortaklık, doğayla ilişki	Aşk, değer vermek/verilmek, paylaşım, ilgilenmek, sevmek/sevilmek	Ortak alan, özel alan, ev, samimiyet, mahremiyet
Anlama (Understanding)	Eleştirel bilinç, yeni fikirlere açıklık, merak, şaşırma, sezgi, disiplin, mantıklı olma	Okur-yazarlık, öğretmenler, yöntem, eğitim politikası, iletişim politikası	İncelemek, araştırmak, eğitim almak, analiz etmek, çalışmak, deneyimlemek, meditasyon	Bilgilendirici etkileşim mekanizmaları, okullar, üniversiteler, akademileri gruplar, topluluklar ve aile
Katılım (Participation)	Uyum sağlama, yeni fikirlere açıklık, isteklilik, kararlılık, saygı, adanmışlık, espri anlayışı	Haklar, sorumluluklar, görevler, iş, ayrıcalıklar	Ortak çalışma, paylaşma, etkileşim, aynı ya da karşıt fikirde olma, düşünceleri ifade etme, öneri getirme, üyeliğe kabul edilme,	Katılımcı etkileşim partiler, sivil ve kamu örgütlenmeleri, birlikler, topluluklar, komşuluk, aile

Ek1 devam

İhtiyaçlar (Needs)	Varoluş (Being)	Sahip Olma (Having)	Eyleme (Doing)	Etkileşim (Interacting)
Boş Zaman (Idleness)	Merak, yeni fikirlere açıklık, hayal etme, espri anlayışı, duyarlılık, atılganlık, huzur,	Oyunlar, görünüş, lakaplar, unvan, iç huzuru, partiler	Dalgınlık, hayal kurma, eski günleri anımsama, fantezi kurma, hatırlama, huzur, eğlenme, oyun oynama, düşünceye dalma,	Boş zaman, manzara, özel ve ortak alan, yakınlık kuracak alan, içinde bulunulan çevre
Yaratıcılık (Creativity)	Tutku, kararlılık, sezgi, hayal gücü, mantıklı olma, özerklik, cesaret	Yetenek, beceri, yöntem, iş	Çalışmak, inşa etmek, üretmek, yaratmak, Dizayn etmek, keşfetmek, yorumlamak	Geliştirici ve geri bildirim veren düzenlemeler, çalıştaylar, kültürel gruplar, sergileme alanları, geçici özgürlük alanları
Kimlik (Identity)	Ait olma duygusu, farklılık, kendine-güven, atılganlık, tutarlılık	Dil, semboller, din, gelenekler, referans grupları, cinsellik, değerler, kurallar, tarihsel bellek, çalışma	Kendini tanıma, kendiyle bütünleşme, kendiyle ilgili karar verme, büyüme, kendini gerçekleştirme, kendi fikrini söylemek, yüzleşmek	Sosyal ritim, gündelik yaşam, ait olunan çevre, olgunlaşma aşaması
Özgürlük (Freedom)	Özerklik, kendine-saygı, kararlılık, tutku, atılganlık, açık fikirlilik, toleranslı olma, cesaret, asilik	Eşit haklar	Seçim yapmak, farklı olmak, riskleri yönetmek, farkındalık, kendi ifade etmek, kurallara uymamak	Her yerde geçici mekânsal esneklik

Tablolar

Tablo 1	Başvuruların TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine göre dağılımı.....	47
Tablo 2	Başvuruların bilgilendirilme kaynaklarına göre dağılımı.....	50
Tablo 3	2020 yılı başvurularının yaş grupları ve başvurdukları bölgelere göre dağılımı ..	53
Tablo 4	Başvuruların çalışma ve eğitim durumlarına göre dağılımı	55
Tablo 5	Başvuruların gözaltına alınma nedenlerine göre dağılımları.....	58
Tablo 6	Başvuruların son gözaltı sürelerine göre dağılımı	59
Tablo 7	Başvuruların son gözaltına alındığı yerlere göre dağılımı.....	60
Tablo 8	Başvuruların gün içinde gözaltına alındıkları saat aralıklarına göre dağılımı	62
Tablo 9	Başvuruların son gözaltında işkence gördükleri birim sayısına göre dağılımları	63
Tablo 10	Başvuruların son gözaltına alındığı yerlere göre dağılım	64
Tablo 11	Başvuruların son gözaltında yaşadıkları işkencenin bölgelere göre dağılımı	66
Tablo 12	Başvuruların yıllara göre son gözaltına alındıkları illerin dağılımı.....	67
Tablo 13	Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin yıllara göre dağılımı	68
Tablo 14	Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin dağılımı	70
Tablo 15	Son gözaltı sonrasında başvuruların tutuklama kararlarının dağılımı.....	73
Tablo 16	Başvuruların son gözaltı sonrası dava süreci durumlarına göre dağılımı	74
Tablo 17	Başvuruların son gözaltı sonrası adli muayenelerine ilişkin değerlendirmeleri....	76
Tablo 18	Hapishane öyküsü olan başvuruların hapishanede kaldıkları sürelerle göre dağılımı	78
Tablo 19	Hapishane öyküsü olan başvuruların tahliye şekilleri	78
Tablo 20	Tahliye yıllarına göre hapishanede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımları	80
Tablo 21	Başvuruların son kaldıkları hapishanedeki koşullar hakkındaki yanıtlarının dağılımı	81
Tablo 22	Sistemlere göre başvuruların en sık bildirdiği fiziksel yakınmalar.....	84
Tablo 23	Sistemlere göre en sık görülen fiziksel bulgular	89
Tablo 24	Başvurularda belirlenen fiziksel tanıların işkence yılına göre dağılımı	91
Tablo 25	Başvurularda kaydedilen ruhsal yakınmaların işkence zamanına göre dağılımı	94
Tablo 26	İşkenceye ait bulguların ruhsal belirti kümelerine göre dağılımı.....	96
Tablo 27	İşkence gören başvurularda ruhsal tanıların göre dağılım	97
Tablo 28	Başvuruların tedavi sürelerinin seyri.....	100
Tablo 29	Başvurularda uygulanan tedavi yöntemlerinin dağılımı.....	100
Tablo 30	Başvurularda uygulanan ruhsal tedavi yöntemlerinin dağılımı	102
Tablo 31	Farmakoterapi önerilen başvurularda ruhsal tedavi süreci.....	102
Tablo 32	Başvuruların psikoterapi sürelerinin seyri	103
Tablo 33	Başvuruların gördükleri işkence yöntemlerinin grupsal dağılımı	105
Tablo 34	Başvuru yakınlarının ruhsal yakınmalarının dağılımı	111

Tablo 35	İşkence görenlerin yakınlarında saptanan ruhsal belirti ve bulguların dağılımı	112
Tablo 36	İşkence görenin yakını olan erişkin grubunun almış olduğu ruhsal tanılarının dağılımı	113
Tablo 37	İşkence görenin yakını olanlarda terapi süreçlerinin seyri	114
Tablo 38	Cinsiyet kimliklerine göre en sık kullanılan ilk üç başvuru yolu	122
Tablo 39	Cinsiyet kimliklerine göre son işkence ve kötü muamele yılları	123
Tablo 40	Cinsiyet kimliklerine göre son gözaltına alınan yer (%)	124
Tablo 41	Cinsiyet kimliklerine göre son gözaltında işkence ve kötü muamelenin yapıldığı yer*	124
Tablo 42	Gözaltında uygulanan işkence ve kötü müdahaleler*	125
Tablo 43	Cinsiyet kimliklerine göre muayene sonrasında aldıkları fiziksel hastalık tanıları (işkence ve kötü muameleyle ilişkisi olanlar)	127
Tablo 44	Ruhsal belirti ve bulgular	128
Tablo 45	Cinsiyet kimliklerine göre ruhsal tanılar	129
Tablo 46	İşkence süreçleriyle ilgili uygulanan tedaviler	130
Tablo 47	Cinsiyet kimliğine göre başvuranların tanı ve tedavi süreçleri	130
Tablo 48	Sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	134
Tablo 49	Sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru zamanları ve cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	138
Tablo 50	İstanbul Temsilciliği'nde Sosyal Destek Projesi kapsamında desteklenen başvuruların cinsiyet, yetişkinlik ve mültecilik durumlarına ilişkin dağılımı	140

Grafikler

Grafik 1	TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezlerine yapılan başvuruların aylara göre dağılımı	49
Grafik 2	Başvuruların cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	51
Grafik 3	Başvuruların doğum yerlerine göre dağılımı	53
Grafik 4	Başvuruların doğum bölgelerine göre dağılımı	54
Grafik 5	Başvuruların eğitim durumlarına göre dağılımı	55
Grafik 6	İşkencenin yıllara göre dağılımı	57
Grafik 7	Başvuruların gözaltına alındığı merkezlere göre dağılımı	65
Grafik 8	Başvuruların 2020 yılında gözaltına alındığı illere göre dağılımı	67
Grafik 9	Başvuruların maruz kaldıkları işkence yöntemlerinin bölgelere göre oransal dağılımı	69
Grafik 10	Başvuruların son gözaltında avukatla görüşebilme yüzdeleri	72
Grafik 11	Adli muayenenin yapıldığı birimler	75
Grafik 12	Tahliye yıllarına göre hapisnede maruz kalınan işkence yöntemlerinin dağılımları	79
Grafik 13	Fiziksel yakınma yüzdelerine göre dağılım	84

Grafik 14	Başvurularda saptanan fiziksel bulguların sistemlere göre yüzdeleri.....	88
Grafik 15	Tanı ile işkence fiili arasındaki nedensellik bağına göre dağılım	93
Grafik 16	Başvurularda ruhsal belirtilerin ana belirti kümelerine göre dağılımı	96
Grafik 17	Ruhsal tanılarla işkence yılı arasındaki nedensellik bağı	98
Grafik 18	Tedavisi tamamlanan başvurularda fiziksel tedavi sonuçlarının dağılımı.....	101
Grafik 19	İşkence yıllarına göre başvurularda klinik iyileşme ölçęęi sonuçları.....	103
Grafik 20	İşkence görenlerin yakınlarının cinsiyet kimliklerine göre dağılımı	109
Grafik 21	Başvuru yakınlarının doğum yerlerine göre dağılımı.....	110
Grafik 22	TİHV İstanbul Temsilciliği tarafından 2020 yılı içerisinde sosyal hizmet desteği verilen başvuruların başvuru yıllarına göre dağılımı.....	135
Grafik 23	İstanbul Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı	137
Grafik 24	Diyarbakır Temsilciliği'nde sosyal hizmet desteği verilen başvurularla yapılan görüşmenin aylara göre dağılımı	139
Grafik 25	İstanbul Temsilciliği'nde takibi yürütölen çocuk başvurunun vaka yönetim sürecini gösterir algoritma.....	141

TİHV GENEL MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/ANKARA

Tel/Faks: (312) 310 66 36 · +90(312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 11/12 Yenişehir/DİYARBAKIR

Tel/Faks: (412) 228 26 61 · 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Ap. No:113/6 Kurtuluş-Şişli/İSTANBUL

Tel: (212) 249 30 92 · 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1471 Sokak No: 1/1-210 Alsancak/İZMİR

Tel/Faks: (232) 463 46 46 · 463 91 47

E-posta: izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mahallesi, Nurullah Caddesi No 63 / 1 Cizre/ŞIRNAK

Tel/Faks: (486) 616 86 07 · 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN REFERANS MERKEZİ

Şerefiye Mahallesi, 6 Santral Sokak Haydaroğlu İş Merkezi

B-Blok No: 24/25 İpekyolu/VAN

Tel/Faks: (432) 214 11 37 · 215 12 61

E-posta: van@tihv.org.tr

ISBN: 978-605-9880-32-9

